

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Gabriela Brahová

Hláskosloví češtiny v Husinci na Střelínku

Phonetics and Phonology of Czech in Gęsiniec in the Strzelin District

Praha 2018

Vedoucí práce: PhDr. Robert Dittmann, Ph.D.

Poděkování:

Chtěla bych na tomto místě poděkovat PhDr. Robertu Dittmannovi, Ph.D., za ochotu a laskavost při vedení bakalářské práce, za trpělivé konzultace a dobré rady. Ráda bych také poděkovala PhDr. Jarmile Bachmannové, CSc., za to, že se se mnou podělila o své cenné zkušenosti z vlastních výzkumů podobného zaměření. Rady obou zmíněných pro mne byly nedocenitelné.

Díky patří také mé informátorce a všem, kteří mi pomohli se s ní seznámit. Děkuji za příjemně strávený čas, za otevřenost, se kterou se mnou hovořila a pomohla mi získat cenná data, která mají pro výzkum češtiny v zahraničí nedožrnný význam.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31. července 2018

Gabriela Brahová

Klíčová slova

Husinec, hláskosloví, dialektologie, severovýchodočeská nářeční podskupina, čeština v zahraničí, Střelínsko

Key words

Husinec, phonetics and phonology, dialectology, North-East Bohemian dialect subgroup, Czech in communities abroad, Strzelin district

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá popisem hláskosloví současného stavu češtiny v Husinci na Střelínsku. Její hlavní částí je analýza hláskoslovných změn v nahrávkách, které byly zpracovány na základě terénního výzkumu v obci Gościęcice Dolne na Střelínsku v Polsku. Práce dále obsahuje shrnutí husinecké historie, současný stav Husince a popis dosavadního jazykového bádání v rámci české dialektologie. Praktická část zahrnuje také metodologii výzkumu, popis práce s materiálem a metadata o informátorce. Po analýze následuje srovnání vlastních výsledků s odbornou literaturou. Přílohy tvoří ukázky transkribovaných nahrávek, vzor nevyplněného informovaného souhlasu ke zpracování dat, vzor struktury polořízeného rozhovoru a doplňkového formuláře a obrazová příloha, ke které se odkazuje v práci.

Abstract

This bachelor thesis deals with the description of phonetics and phonology of present condition of Czech in Husinec, Strzelin district. Its focal point is an analysis of phonetic and phonological varieties found in records based on field research in the town of Gościęcice Dolne, Strzelin district, Poland. The next parts of the thesis are following: summary of Husinec's history, current condition of Husinec and description of linguistic research in the area up to now in the field of Czech dialectology. The practical part of the thesis also includes the research methodology, description of working with the material and metadata about the informant. There is a comparison of own consequences and consequences in the mentioned literature below the analysis. The appendixes consists of some examples of transcribed records, an unfilled informed consent form, a structure of an interview and its additional form and a picture appendix mentioned in the thesis.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	DĚJINY SLEZSKÉHO HUSINCE	3
2.1	ČESKÉ VYSTĚHOVALECTVÍ V POLOVINĚ 18. STOLETÍ	3
2.2	ZALOŽENÍ HUSINCE	4
2.3	ŽIVOT V HUSINCI	5
2.3.1	Správa kolonie	5
2.3.2	Způsob obživy	6
2.3.3	Reformovaný sbor	6
2.3.4	Školní výuka v češtině	7
2.4	VÝVOJ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	8
3	SOUČASNÝ STAV HUSINCE	11
3.1	VAZBY ČECHŮ NA HUSINEC	11
3.2	AUTOPSIE	12
4	HLÁSKOSLOVNÁ CHARAKTERISTIKA HUSINECKÉ ČEŠTINY	13
4.1	CHARAKTERISTIKA STŘELÍNSKÉ ČEŠTINY NA ZÁKLADĚ JEDNOTLIVÝCH STUDÍÍ A PRACÍ	13
4.1.1	A. Frinta (1913)	13
4.1.2	J. Š. Kubín (1931)	15
4.1.3	J. Voráč a P. Jančák (1962)	17
4.1.4	P. Jančák (1993 a 1994)	18
4.2	SHRNUTÍ A SROVNÁNÍ LITERATURY VE 20. A 21. STOLETÍ	19
5	VLASTNÍ VÝZKUM	21
5.1	METODOLOGIE VÝZKUMU	21
5.2	PRŮBĚH VÝZKUMU	23
5.3	METADATA O INFORMÁTORCE	24
5.3.1	Biografické údaje	25
5.3.2	Udržování vztahů	25
5.3.3	Jazykové schopnosti	26
5.4	MATERIÁL A JEHO ZPRACOVÁNÍ	27
5.4.1	Celková délka materiálu, ostříhání	27
5.4.2	Přepis	28
5.4.2.1	Zásady transkripce	28

6	HLÁSKOSLOVNÁ ANALÝZA	31
6.1	CELOČESKÉ RYSY	31
6.1.1	Úženi é v í.....	31
6.1.2	Diftongizace ý v ej.....	33
6.1.3	Protetické v před o.....	34
6.1.4	Zánik koncového l ve tvarech l-ového přičestí sg. mask.....	35
6.1.5	Krácení samohlásky v koncovce -im a -um.....	36
6.1.6	Změna s > c, š > č.....	36
6.1.7	Krácení ú ve slovech můj, tvůj, hnůj, můžu	37
6.1.8	Nepřítomné hláskové změny (v rámci celočekých rysů)	37
6.2	RYSY SPOLEČNÉ PRO STŘEDOČESKOU A SEVEROVÝCHODOČESKOU OBLAST.....	38
6.2.1	Změna í > ej po c, z, s.....	38
6.2.2	Krácení i v některých koncovkách a slovo tvorných příponách.....	38
6.2.3	Krácení i v kmeni jednotlivých slov	39
6.2.4	Krácení u v 2. p. pl. M.....	39
6.2.5	Dloužení samohlásky v kmeni jednotlivých substantiv.....	39
6.3	SEVEROVÝCHODOČESKÉ RYSY A RYSY OKRAJOVÝCH ÚSEKŮ SEVEROVÝCHODOČESKÝCH NÁŘEČÍ.....	40
6.3.1	Změny ve výslovnosti souhlásky v.....	40
6.3.2	Změna ji-/jí- > i-/í-.....	41
6.3.3	Ztráta jotace po retnicích a retozubných souhláskách	42
6.3.4	Krácení i v koncovkách adjektiv a sloves.....	43
6.3.5	Nářeční krátkost v základech slov	44
6.3.6	Nářeční délka v základech slov	44
6.3.7	Změny v přehláskách.....	44
6.3.8	Zjednodušená výslovnost geminát.....	44
6.3.9	Progresivní asimilace h > ch.....	44
6.3.10	Zánik h v souhláskových skupinách	45
6.3.11	Změna ct > st u některých číslovek	45
6.3.12	Infinitiv na -ť	45
6.3.13	Vkladné j	45
6.3.14	L-ové přičestí bez změny přehlásky	45
6.3.15	Koncovka -ej u adjektiv v některých pádech ženského rodu	46
6.3.16	Vymizení předložek.....	46
6.3.17	Nepřítomné hláskové změny (v rámci severovýchodočekých rysů).....	46

6.4	VYBRANÉ KONTAKTNÍ JEVY	46
6.4.1	Aspirace p, k	46
6.4.2	Výslovnost jednotlivých slov	47
6.5	DALŠÍ JEVY	47
6.5.1	Diftongizace	48
6.5.2	Stahování	48
6.5.3	Odsouvání samohlásek	49
6.5.4	Odsouvání souhlásek	49
6.5.5	Haplologie	50
6.5.6	Rozložená výslovnost souhlásky ř	50
6.5.7	Další jednotlivé jevy	51
6.6	SHRNUTÍ VLASTNÍ ANALÝZY NAHRÁVEK Z HLEDISKA HLÁSKOSLOVÍ	52
7	ZÁVĚR	54
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56
9	SEZNAM ZKRATEK	59
	PŘÍLOHA 1	I
	PŘÍLOHA 2	XIX
	PŘÍLOHA 3	XXI
	PŘÍLOHA 4	XXV
	PŘÍLOHA 5	XXVII

1 Úvod

V rámci české dialektologie je mapována i čeština v zahraničí, která konkrétně v Polsku na Střelínsku vlivem stále se zmenšujícího počtu českých mluvčích a silným působením polského jazyka pomalu zaniká. Bakalářská práce si klade za cíl popsat současný stav husinecké češtiny z hlediska hláskoslovné roviny jazyka a zachytit nářeční rysy, které se v ní vyskytují. Podrobná analýza (kapitola 6) se bude zabývat celočeskými rysy, rysy společnými středočeské a severovýchodočeské oblasti, rysy severovýchodočeské oblasti včetně rysů jejích okrajových úseků, dále zaznamená vybrané vlivy cizích jazyků a některé další hláskoslovné změny.

K tomuto účelu budou zpracovány nahrávky, které byly pořízeny během terénního výzkumu v obci Gościęcice Dolne na Střelínsku u jedné z posledních žijících českých mluvčích v této oblasti. V tomto případě nastala změna oproti původnímu plánu při zadání práce, kterým bylo zachytit a popsat současný stav husinecké češtiny na základě získaných nahrávek posledních dvou českých mluvčích, o kterých jsem se z několika zdrojů dozvěděla. Jedna z informátorek ale účast na výzkumu na poslední chvíli odvolala, proto jsem se zaměřila na idiolekt druhé informátorky. Rozhodla jsem se jej zkoumat z hlediska hláskosloví, protože změny v této rovině jsou velmi bohaté a lze se jejich prostřednictvím vyjádřit k vyhodnocení výchozí lokality českého vystěhovalectví na Střelínsko, které bylo popsáno v odborné literatuře.

Části, ve které jsou zanalyzovány nahrávky z hláskoslovného hlediska, předchází uvedení do problematiky české emigrantské kolonie v Husinci a přilehlých obcích a historické souvislosti tohoto vystěhovalectví (kapitola 2), ve srovnání s tím pak také současný stav Husince doplněný o vlastní pozorování (kapitola 3) a dále shrnutí dosavadní literatury o husinecké češtině z hlediska její hláskoslovné charakteristiky a představení nejdůležitějších prací, které v českém prostředí dosud vyšly na toto téma (kapitola 4). V závěru vlastní hláskoslovné analýzy své poznatky srovnám s uvedenou literaturou.

Praktická část zaznamenává – kromě již zmíněné analýzy se statistickým vyhodnocením nářečních rysů – také metodologickou část, ve které je zachycen podrobný průběh výzkumu, postup sběru dat a práce s nimi a dále shrnuje metadata o informátorce, které pomohou lépe porozumět okolnostem, které ovlivnily a ovlivňují stav a užívání češtiny v současné době.

K tomuto vlastnímu výzkumu mě motivovalo mé rodinné zázemí, protože pocházím z rodin reemigrantů z Husince, oba moji dědečkové se ve slezském Husinci narodili, ale spolu se svými rodinami se po druhé světové válce vrátili do Čech. Také považuji za velice důležité sebrat jazykový materiál, dokud čeští mluvčí v Husinci ještě žijí, protože k němu by bylo možné se v dalších výzkumech vracet. Sebrání materiálu od mé informátorky je cenné také v tom, že už se jedná o poslední generaci Čechů a po ní už česky další generace nemluví (její příslušníci už se za Čechy nepovažují). Je to tedy pravděpodobně poslední výzkum spojený s terénním sběrem dat, který byl na Střelínku proveden.

2 Dějiny slezského Husince

2.1 České vystěholectví v polovině 18. století¹

Perzekuce nekatolíků v českých zemích, jejímž důsledkem je mimo jiné i emigrace do pruského Slezska v polovině 18. století, se týkala všech nepovolených vyznání, tj. konfesí hlásících se k odkazu Jana Husa, typicky českých bratří a tzv. novoutrakvistů, tedy zejména luteránů a reformovaných. Pomineme-li první exulantskou vlnu z poloviny 16. stol., odcházejí z Čech do exilu nekatolíci v 17. stol. už brzy po bělohorské bitvě, tedy od dvacátých let. V roce 1740 nastupují na trůn rakousko-uherská panovnice Marie Terezie a pruský král Fridrich II., který v následujícím roce obsazuje Slezsko a severovýchod Čech. Tento konflikt, známý jako první slezská válka, byl ukončen mírem v roce 1742, ve kterém bylo Slezsko přiřčeno Prusku. Král Fridrich se doslechl o postavení českých nekatolíků a se sledováním vlastních cílů (obsazení zpustlého a opuštěného Slezska) jim nabídl útočiště a kromě náboženské svobody i další privilegia. S nábořem českých emigrantů mu pomohl berlínský exulantský kazatel Jan Liberda.

Východisko kolonizace, tedy odkud exulanti do pruského Slezska přicházeli, popsala Iva Heroldová² na základě studia prvních matrik. Uvádí, že podle matriky z roku 1751 se jako místa původu emigrantů nejvíce objevují a opakují panství náchodské, opočenské, novoměstské, poděbradské, smiřické, litomyšlské a lanškrounské.³ V literatuře věnované hláskosloví střelínské češtiny se k otázce vystěholectví střelínských Čechů vrací ještě Pavel Jančák⁴ a s poznatky Ivy Heroldové konfrontuje místní vymezení původu exulantů, se kterým přicházejí autoři dalších dialektologických prací. Podrobněji viz 4.1.4.

Za sídlo první slezské exulantské kolonie byl vybrán Münsterberk.⁵ Během roku 1742 se sem uchýlilo přes tisíc Čechů s dobyttem (ale jinak minimálním majetkem), brzy bylo městečko přeplněno a rychle se rozšířila bída na celou kolonii. Exulanti se museli částečně rozptýlit do dalších míst ve Slezsku (Domaslavice na Reichenbachově panství a

¹ Informace uvedené v této podkapitole vychází z publikací Radetzki (2016, s. 69–75); Kubín (1931, s. 13–18); Štěříková (2001, s. 1–89; 2005b, s. 16–31).

² Heroldová (1971).

³ Heroldová (1971, s. 38).

⁴ Jančák (1994, s. 139–146).

⁵ Radetzki (2016, s. 71n.), resp. překladatel Pavel Jelínek uvádí počeštěnou podobu Münsterberk.

Chechlov na Henkelově panství), kde to nebylo oproti původním představám exulantů o nic lepší než v Münsterberku.

2.2 Založení Husince

Nové východisko do beznadějné situace přinesla až nabídka ze Střelína, který měl k dispozici dva poplužní dvory. Město Střelín (německy Strehlen, v minulosti byl také užíván název Štrál) leží jižně od Vratislavi, dvory s půdou k hospodaření byly dále jihovýchodně na předměstí Střelína. Dispozice münsterberské kolonie byly natolik nevyhovující, že se exulanti o shromaždiště na okraji Střelína zajímali velice vážně, navíc tato možnost splňovala jejich zásadní požadavky (nezávislost na feudální vrchnosti, dostatek orné půdy a stavebního dříví a strategické umístění v blízkosti řeky).⁶

Po zjištění stavu a rozlohy pozemků a možnosti odkoupení dalších usedlostí „se Blanický,⁷ několik zmocněných zástupců Čechů a zástupci střelínského magistrátu sešli k jednání s provinční vládou ve Vratislavi. Zájemcům o koupi se podařilo uzavřít výhodnou smlouvu o smlouvě budoucí, zejména se jim podařilo snížit cenu ze 14 000 tolarů na 11 000 tolarů“.⁸ Koupě za konečnou částku 10 500 tolarů⁹ byla potvrzena králem Fridrichem II. 30. dubna 1749, přičemž na zbylou část obnosu, který Husineckým ke koupi chyběl, poskytla vláda své peníze jako hypotéku.¹⁰ Fridrich II. zároveň vydal i koncesi, která exulantům zajišťovala mimo jiné plnou svobodu vyznání i svědomí, nezávislost na vrchnosti, užívání hřbitovního kostela na střelínském Starém Městě (na které navazovala nová kolonie) a další.¹¹ Pozemky disponovaly 300 ha půdy a k nim kromě toho „patřily dvě obytné budovy, čtyři stodoly, chlévy, ovčín, hospodářské nářadí, pět set ovcí, dvacet čtyři krav, jeden býk, osmnáct koní, pět prasat a drůbež“.¹² Nově vzniklá obec dostala

⁶ Radetzki (2016, s. 75–76).

⁷ Václav Blanický, český kazatel původně v Münsterberku, který se aktivně zapojil do hledání nových míst k založení exulantských kolonií. Blanický mimo jiné odcestoval do Švýcarska, kde uspořádal sbírku pro zaplacení pozemků, na kterých byl vystavěn Husinec. Viz Štěříková (2001, s. 141). O jeho životě pojednává mimo jiné dokumentární beletrie E. Štěříkové *Exulantský kazatel: Biografická novela o Václavu Blanickém (1720–1774), zakladateli exulantských kolonií v pruském Slezsku*.

⁸ Radetzki (2016, s. 76).

⁹ Radetzki (2016, s. 77).

¹⁰ Radetzki (2016, s. 76).

¹¹ Štěříková (2001, s. 172; Kubín (1931, s. 21).

¹² Štěříková (2001, s. 173).

název Husinec, což nebylo překvapivé vzhledem k tomu, že se čeští nekatolíci odvolávali k odkazu Jana Husa a původní jednoty bratrské. Husinec byl pro svou rozsáhlost (každý dům pro rodinu byl obklopen pozemkem k hospodaření) dělen na části nebo čtvrti: Staré Město (navazovalo na Střelín), Mastná Ves (jako název se používalo i zkrácené Mastná), Peklo, U Školy, Pořadovy, Koubareihe, Cikaberk (Kozí Vrch) a Ve Dvanácti (podle dvanácti stavení).¹³

Do Husince přišlo z Münsterberku na jaře roku 1749 celkem 147 rodin, další rodiny dále přicházely. Husinec se stále rozšiřoval a kvůli nedostačující kapacitě byly v těsném sousedství založeny ještě osady Horní, Střední a Dolní Poděbrady a částečně české byly i okolní vesnice Melta, Töppendorf, Penč a Dub.¹⁴ V roce 1900 dosáhl počet obyvatel čísla 1 545.¹⁵

2.3 Život v Husinci

2.3.1 Správa kolonie

Podobnost se zásadami života příslušníků původní jednoty bratrské je patrná při důležitých rozhodnutích i při přihlédnutí k běžnému životu. Aby Husinečtí předešli pozdějšímu dohadování a stížnostem, byly pozemky rozděleny losem. Za správu obce odpovídalo volené zastupitelstvo (starší obce) a husinecký sbor, ty měly na starosti mimo jiné i všechny civilní a soudní záležitosti.¹⁶ Velký význam přisuzovali Husinečtí přímé podřízenosti královské komoře sídlící ve Vratislavi a králi: „Veškerou svou důvěru kladli v krále. Jen jemu a komoře ve Vratislavi chtěli skládat účty a tam se podřídit vyšší právní stoličce. Mnoho svých žádostí posílali přímo králi v Berlíně, většinou instančním postupem přes vratislavskou komoru.“¹⁷ Královská komora vycházela Husineckým vstříc ohledně půjček na opravu hřbitovního kostela a na stavbu dalších domů.¹⁸

¹³ Radetzki (2016, s. 82).

¹⁴ Fidlerová (2017, s. 102).

¹⁵ Radetzki (2016, s. 86); Kubín (1931, s. 33).

¹⁶ Radetzki (2016, s. 81–85).

¹⁷ Radetzki (2016, s. 85).

¹⁸ Štěříková (2001, s. 180–182).

2.3.2 Způsob obživy

Vzhledem k velikostem hospodářských usedlostí bylo od počátku jasné, že zemědělství i chov dobytka sotva postačí k uživení vlastních rodin. Kupní smlouva navíc Husineckým zužovala oblast, ve které mohli podnikat a živit se řemesly, aby nebylo poškozeno hospodářství ve Střelíně. Nejvíce se tak rozšířilo tkalcovství a spřádání lnu a bavlny, Husinečtí si směli stavět vlastní tkalcovské stavy. Podle sčítání z podzimu 1841 bylo tkalců v českých střelínských koloniích (Husinec, Poděbrady, Penč) o desítky více než jiných povolání. Dále byly při obživě využity dispozice Střelínka: žulové lomy, lesnické práce, střelínský cukrovar, výroba krajek a městská jatka a samozřejmě výpomoci při sezónních zemědělských pracích.¹⁹

2.3.3 Reformovaný sbor

Čeští exulanti dostali k užívání střelínský hřbitovní kostel koncesí Fridricha II. a poprvé se v něm kázalo česky 8. června 1749.²⁰ Ačkoli sami exulanti měli často nejasno v otázkách vlastní víry i církevního zřízení, jak píše Horský (2007, s. 352–363), totiž že lze jen velice těžko určit, jak rozdílně vnímali nekatolíci sami sebe a svou víru na základě rozdílnosti katolické a nekatolické konfesijní kultury (např. špatné užívání pojmů, kdy *katolík* znamenalo ‚nečtenář‘ a *nekatolík* ‚čtenář‘),²¹ drželi se při společném vyznání a při shromážděních odkazu bratrské tradice. Základem konfese českých exulantů bylo přijímat při Večeři Páně chléb i víno (tzv. pod obojí způsobou) a důležitost tohoto aktu zdůrazňují např. i průduchy ve zdech husineckých statků.²² Důraz byl kladen také na jednoduchost jak výzdoby a interiéru kostela, tak na samotný program bohoslužeb: pouze modlitba a čtení z bible doplněné o zpěv a kázání v českém jazyce.²³ Podobná jednoduchost se promítala i do společenského života, kde hraničila až s asketismem, vyznačujícím se třeba absencí tance a dalších zábav. Podobně mělo na vnímání vlastní víry exulantů velký vliv pietistické hnutí s důrazem na osobní zbožnost.²⁴ Všichni obyvatelé Husince byli reformovaného vyznání; žilo zde sice 16 katolíků, ale podle koncese z roku 1749 se mohli v Husinci

¹⁹ Radetzki (2016, s. 87–89).

²⁰ Kubín (1931, s. 40).

²¹ Horský (2007, 353–354).

²² Viz Příloha 5.

²³ Radetzki (2016, s. 94–95).

²⁴ Heroldová (2001, s. 30–31).

usazovat jen čeští emigranti a reformovaní, tudíž se v případě zmíněných katolíků jednalo pouze o podnájemníky nebo čeled'.²⁵

Všichni čeští emigranti nekatolického vyznání – a ne jinak Husinečtí – byli zvyklí scházet se v malých domácích skupinkách ke společnému čtení bible a k modlitbám, později vznikla i samostatná setkávání žen.²⁶ Většina exulantských kazatelů měla z těchto setkávání obavy na základě zkušenosti s tzv. Hejzmanovou sektou ze slezské exulantské kolonie v Chechlově, kde se k Václavu Hejzmanovi přidalo zhruba třicet dalších (vesměs rodinných příslušníků) a v atmosféře domácích pobožností se odchýlili od bible k výkladům snů.²⁷ Občas také vznikaly drobné rozkoly kvůli přívržencům herrnhutské jednoty, kteří mezi Husineckými byli, nejednalo se však o žádná vážná dělení sboru.²⁸

Do roku 1945 (resp. 1946) se od založení Husince ve funkci kazatele vystřídalo osm mužů.²⁹ Na přelomu let 1910 a 1911 prošel sbor krizí, kterou zapříčinila volba nového kazatele, a to volba mezi Čechem a Němcem. Evangelická konzistoř, pod kterou už nějakou dobu husinecký sbor náležel, odmítla jmenovat místním kazatelem cizince (Čecha ano, ale pouze místního), ačkoli první volba byla téměř sto procentní pro českého kandidáta; natolik zásadní pro Husinecké bylo, aby uměl česky. Když byl přesto novým kazatelem jmenován Heinrich Duvinage, mnoho starších odpadlo a přestalo chodit do shromáždění.³⁰

2.3.4 Školní výuka v češtině

Pro děti husineckých Čechů byla založena škola na počátku 19. století. Náplň práce učitele (nevyučeního v oboru, ale většinou byl vybrán ten, kdo z místních uměl psát nejvíce) byla kromě učení dětí číst a psát česky i německy také tzv. kantorská činnost (tedy vedení zpěvu při bohoslužbách), rovněž byl obecním písařem a vzhledem k požadované vysoké úrovni němčiny musel také méně zdatným Husineckým překládat německé úřední dopisy a odpovídat na ně.³¹ V průběhu existence školy pravidelně docházelo k jejímu

²⁵ Fidlerová (2017, s. 102).

²⁶ Štěříková (2001, s. 188, 207).

²⁷ Štěříková (2005a, s. 15), podobně také Nešpor (2004, s. 145–146).

²⁸ Štěříková (2001, s. 207).

²⁹ Radetzki (2016, s. 94).

³⁰ Kubín (1931, s. 41–49).

³¹ Fidlerová (2017, s. 105).

poněmčení. Česky a zároveň německy se ve škole učilo až do roku 1830, potom začala vláda zaměstnávat německé učitele a na čas bylo české vyučování zapovězeno. To se vrátilo po patnácti letech, ve škole se pak 1. a 2. ročník vyučoval pouze česky, 3. a 4. česky i německy a od 5. do 8. ročníku jen německy. Změna politické situace v roce 1871 měla za důsledek opětovné zavedení němčiny a česká škola už nebyla vládou povolena. Od roku 1923 se (přes úřední zákazy cizincům učit) opět pěstovaly české lidové písně (mezi dětmi, ovšem mimo školní vyučování; každou neděli odpoledne učil děti české písně místní nadšenec) – ostatně i mezi dospělými obyvateli kolonie měly české zpěvy zásadní důležitost a byly jimi propagovány.³² Po druhé světové válce měla pak husinecká kolonie svou školu od roku 1948 a její fungování vydrželo do školního roku 1957/1958.³³

2.4 Vývoj po druhé světové válce

V posledním půlroce války došlo k evakuaci obyvatel Střelínska, tedy i Husineckých, protože přes Dolní Poděbrady a část Husince zvanou Mastná procházela fronta. Z okolí Kladska se pak po kapitulaci Německa obyvatelstvo vrátilo zpět do zničených obcí. V Evropě začaly jednotlivé státy jednat o repatriaci a přesídlení svých obyvatel.³⁴ Česká vláda tak nabídla exulantům v Husinci návrat zpět do Čech, zvláště protože potřebovala obsadit pohraničí po odsunutých Němcích. 31. července 1945 sice československá vláda pozvala krajany v zahraničí, aby se vrátili do Čech, ale nějakou dobu ještě nebyla reemigrace úředně organizována. K těmto účelům byla zhruba o rok později zřízena stálá koordinační komise, kterou tvořili zástupci ministerstev vnitra, zdravotnictví, ochrany práce a sociální péče a zemědělství a také zástupci českého i slovenského Osídlovacího úřadu. Reemigrace byla ze začátku spojena s repatriací občanů Československa, kteří byli mimo republiku zavlčeni během války. Problém v otázce reemigrace tvořilo na rozdíl od repatriace především to, že bylo nutné zaopatřit (přepravit, smluvně zajistit) movitý majetek a připravit pro reemigranty zcela nové podmínky pro život, zvláště pro zapojení do pracovního procesu. Pro získání československého státního občanství si museli reemigranti podat žádost na ministerstvo vnitra. S novým občanstvím souvisela také změna způsobu psaní příjmení, který byl Čechům v zahraničí různě měněn.

³² Kubín (1931, s. 55–59).

³³ Radetzki (2016, s. 107).

³⁴ Radetzki (2016, s. 99–108).

Konkrétně husineckých Čechů se toto týkalo v rámci poněmčování, kdy jejich příjmení byla měněna na německé varianty ještě v Husinci. V mnoha případech poněmčení doprovázelo zkomolení zápisu příjmení.³⁵

Exulanti žijící v pruském Slezsku byli jedněmi z prvních reemigrantů po roce 1945.³⁶ V listopadu 1945 se rozhodlo zhruba 800 lidí vrátit se do Čech. Ostatní – dalších asi 2 000 Husineckých – na nějaký čas na Střelínsku setrvali. Velká část původních exulantů si už vůbec nebyla jista svou národní identitou a situaci nepřispíval ani fakt, že touha vrátit se do Čech a opačná touha zůstat v mnoha případech rozdělila rodiny – prarodiče či rodiče od dětí i manžele s jejich dětmi.

Husinečtí, kteří se vraceli zpět do Čech, odjížděli v několika transportech převážně do západních Čech: do obce Tři Sekery na Mariánskolázeňsku a do města Kynšperk nad Ohří v sokolovském okrese, dále mimo jiné i do okresů Stříbro nebo Teplá;³⁷ na to, aby mohli být na jednom místě, jich bylo příliš. Děti rodin (dospělí samozřejmě také) měly zvláště ve školách dlouho problémy s češtinou a místní je považovali za Poláky nebo Němce, přesto reemigranti v těchto obcích pokračovali ve svém náboženském životě tak, jak byli zvyklí z Husince, a téměř výhradně z nich vznikl třisekerský a kynšperský sbor Českobratrské církve evangelické.

Zbýlých 2 000 původních obyvatel Husince, kteří zůstali ve Slezsku, se muselo dále rozhodnout, jestli se nechají označit za Němce, protože se nechtějí stát polskými občany – takto se označila polovina z nich, okolo 1 000. Ti byli ze Slezska nuceně vystěhováni do okupačních zón rozděleného Německa. Pro ty, kteří v Husinci zůstali, to neznamenovalo nejjednodušší variantu, protože docházelo k přesídlování nejenom Čechů a Němců, ale i Poláků převážně z Ukrajiny, kteří byli nastěhováni do domů Husineckých (nejenom prázdných, ale i částečně obsazených). Protože se ale místa podstatně uvolnila, zbylých cca 1 000 Čechů bylo uznáno za menšinu a byla jim přiznána stejná práva jako Polákům. Ve střelínském okrese tento počet Čechů představoval okolo 3 % populace. V 50. letech na menšinu ale sílil tlak, aby se Češi rozhodli pro polské, nebo německé státní občanství. Část jich dále emigrovala do Německa, u zbylých začalo brzy docházet k propojení českých a polských rodin.

³⁵ Vaculík (2002b, s. 40–46).

³⁶ Vaculík (2002a, s. 142).

³⁷ Vaculík (2002a, s. 158–162).

Kostel, který Husinečtí při příchodu do Slezska dostali, začal po válce velice rychle chátrat. O sbor, resp. zbytek místního sboru se starali laici, zatímco oficiálně bylo společenství věřících připojeno k vratislavské reformované konzistoři, která poskytovala kazatele k vysluhování obřadů (zvláště Večeře Páně) a občasnému konání bohoslužeb. Kostel byl v roce 1982 vrácen katolické církvi a silný vliv katolické církve v Polsku i uzavírání polsko-českých sňatků měly za následek stálé zmenšování původního reformovaného sboru.

Pro děti z česko-německých rodin byla v roce 1948 opět založena škola. Vzhledem k rozsáhlým problémům s češtinou reemigrantů a jejich dětí v Čechách bylo motivací mimo jiné také to, aby byl případný návrat do Čech v tomto ohledu snadnější. Předměty se vyučovaly na základě polských školských předpisů, ale v češtině a v polštině. Počet dětí ve škole nebyl vysoký, proto se většinou učilo více ročníků najednou v jedné třídě. Jak již bylo zmíněno výše, škola tímto způsobem fungovala pouze deset let.³⁸

³⁸ Radetzki (2016, s. 99–108).

3 Současný stav Husince

3.1 Vazby Čechů na Husinec

Ačkoli husineckých Čechů (resp. jejich potomků) do současnosti radikálně ubylo (pro současnost v Husinci lze mluvit pouze o dvou potomcích původních exulantů), v Čechách jich je podstatně více a na stejných místech, kam přišli po druhé světové válce (viz podkapitulu 2.4), žijí v rodinných a církevních komunitách. Mnozí z nich se během svého života několikrát vrátili do rodného Husince a taktéž Husinečtí navštívili české exulantské vesnice v západních Čechách.

V České republice vztahy emigrantů a reemigrantů a jejich potomků podporuje a zajišťuje nejvíce zapsaný spolek Exulant.³⁹ Nezaměřuje svou činnost pouze na exulanty v rámci pruského Slezska, ale obecně na povědomí pobělohorského exilu v České republice, Polsku, Ukrajině a dalších státech, kterých se to týká. Klade si za cíl zprostředkovávat kontakty mezi emigranty, reemigranty, sympatizanty i spřízněnými organizacemi. Dále organizuje konference, vzpomínková setkání a tematické sjezdy, které jsou zaměřeny na připomenutí událostí i osobností (vzpomínková akce na Růžovém paloučku, Jan Karafiát a jeho výročí, vzpomínkové shromáždění k výročí poprav českých stavů na Staroměstském náměstí apod.). Velice důležitou oblastí působnosti spolku je také organizace a plánování zájezdů do míst, která se k tématu českého vystěhovalectví vztahují. Právě v tomto případě se jedná o akce, na kterých se můžou setkat emigranti, kteří v zahraničních enklávách zůstali, s navrátilivšími se do původní vlasti. V rámci těchto projektů je také prostor pro názorné a přístupnější předávání informací o exulantském životě dalším generacím. Každoročně opakovanou akcí je setkání reemigrantů v obci Trpísty u Plané u Mariánských Lázní, tedy nedaleko míst, do kterých husinečtí emigranti ze Slezska přišli. Setkání se účastní okolo 80 reemigrantů, jejich potomků a sympatizantů a tradičně bývá na programu mimo jiné také dramatická ukázka husinecké češtiny, jak ji mají pamětníci uchovanou v oblasti gramatiky i lexika, včetně přednesu ve slezských krojích.

Značně rozsáhlá je rovněž publikační činnost spolku. Nepravidelně (zhruba dvakrát ročně) vydává věstník⁴⁰, ve kterém jsou otištěny přednášky i kázání z výše zmíněných akcí, literární příspěvky např. o překladech bible nebo kancionálech, historické příspěvky a

³⁹ Exulant, zapsaný spolek. [online], 2018.

⁴⁰ K dispozici ke stažení tamtéž.

vzpomínky a další. Spolek Exulant vydává literaturu s exulantskou tematikou, jedná se nejvíce o knihy Edity Štěříkové, vzpomínky evangelických kazatelů a pamětníků nebo sborníky. Mimo to také propaguje a šíří texty Jana Amose Komenského, mistra Jana Husa a dalších výrazných osobností spjatých s reformací nejen v českých zemích.

3.2 Autopsie

Terénní výzkum, výjezd do Husince, mi pomohl udělat si představu o tom, jak to s husineckými Čechy vypadá dnes. Co do počtu jich velmi rychle ubývá, ale při setkání s informátorkou jsem byla překvapena. Výhodou pro mě bylo, že osobně znám (nebo jsem znala) několik reemigrantů, zhruba ke dvacítce Čechů, kteří se v Husinci narodili, ale ve 40. letech minulého století se vrátili zpět do Čech. Z toho důvodu se nabízí alespoň srovnání jazyka na základě vlastního pozorování. Informátorka má velmi dobrou schopnost češtině rozumět i česky mluvit, bariéry jsme v komunikaci při rozhovoru měly jen v několika málo případech (většinou se jednalo o oblast lexikální, kdy informátorka použila slovo v němčině nebo v polštině a nemohla si vzpomenout na jeho ekvivalent v češtině). Ze setkání s vymírající husineckou češtinou (pokud mohu takto generalizovat seznámení se s mluvou jedné osoby) jsem vyzorovala, že čeština informátorky, která žije v Husinci celý svůj život a s češtinou dnes přichází do kontaktu jen velmi zřídka, se zásadním způsobem neliší od mluvy jejích vrstevníků (ve věku nad osmdesát let), kteří žijí od výše uvedené doby v Čechách, založili zde rodiny a celý život byli s jazykem konfrontováni v zaměstnání, v církevním společenství a na dalších místech. Problémy vícejazykových společenství jsou zřetelné i v tomto případě, ať už v oblasti lexika, hláskosloví, nebo syntaxe. Detailnější srovnání by však bylo nad rámec této práce.

4 Hláskoslovná charakteristika husinecké češtiny

V této kapitole teoretické části práce se pokusím o shrnutí dosavadní literatury o husinecké češtině z hlediska její hláskoslovné charakteristiky a o představení nejdůležitějších prací, které o češtině na Střelínsku v českém prostředí dosud vyšly. Ačkoli používám pojmenování „husinecká čeština“ apod., může platit obecněji pro jazyk českých emigrantů na Střelínsku a dále i v jiných lokalitách, neboť i další jazykové ostrovy vykazují stejně jako střelínská čeština znaky severovýchodočeské nářeční skupiny⁴¹. Při použití příkladů z odborné literatury měním uvedenou transkripci ve speciálních znacích tak, aby pravidla transkripce odpovídala vlastnímu přepisu nahrávek, řídím se tedy pravidly popsány v 5.4.2.1. Práce se zabývají povětšinou více úrovněmi jazyka (např. tvaroslovím a lexikem), ty ale ponechávám zcela stranou.

4.1 Charakteristika střelínské češtiny na základě jednotlivých studií a prací

4.1.1 A. Frinta (1913)

Frinta ve své studii⁴² uvádí, že do počátku 20. století neměla čeština v zahraničí obecně v bohemistice silné postavení a do doby, v níž sám analyzoval český jazyk v pruských koloniích, nevznikla z této oblasti práce, která by nebyla zaměřená turisticko-beletristicky nebo historicky. Sám neměl dialektologické ambice. Nejvíce se věnuje právě češtině z oblasti Střelínska, protože tato oblast je ze zachovaných nejstarší, zároveň z dosažitelných enkláv největší a není příliš vzdálena českému prostředí (z geografického hlediska). Mluva střelínských Čechů tak může být i svědectvím o jazyce selského lidu ve východních Čechách v době, kdy z nich čeští nekatolíci odcházeli, tedy ve 40. letech 18. století. Při analýze jazyka vychází z vlastního terénního výzkumu a z korespondence, kterou měl od husineckých Čechů k dispozici (více než třicet dopisů); z těchto zdrojů dokládá jevy na příkladech. Uvádí také, že v 10. letech 20. století bylo na Střelínsku asi 4 400 Čechů, přičemž nejzachovalejší češtinu nachází u žen a u dospělých mužů, kteří

⁴¹ Jedná se např. o česká osídlení na Ukrajině (Volyň, Černobylsko), na chorvatském Daruvarsku i o další osídlení v Polsku (Kladsko, Zelov). Těmto je věnováno množství literatury (např. Marešová (2001), Bachmannová (2001) a další), kterou se ale práce zabírat nebude.

⁴² Frinta (1913, s. 207–231).

pracují jako zemědělci a tkalci, nejnižší stupeň zachovalosti je pak v mluvě mládeže, zvláště té, která se zemědělské činnosti s Čechy starší generace nevěnuje.

Podle Frinty (1913, s. 213) je kvalita hlásek husinecké češtiny stejná jako v lidové mluvě z východních Čech, proto se jí nezaobírá. Co se týče samohláskové kvantity, v promluvách bývá odlišná od korektní podoby. Z diferenčních délek proti spisovné češtině uvádí příklady jako *lóže*, *tíchej*, *pívo*, dále *posavát*. Zkrácení vokálu se objevuje v případech jako *domu* (adverbium *domů*), *neňi* (*nejňi*), *kázáňi*, *krači* (komparativ *kratší*). Kvantita se rovněž změnila v důsledku analogie ve skloňování jmen typu *krávi* – *krávám*, *rána* – *ránou* apod. Obecně ale spojuje změnu v kvantitě s přízvukem: k emfatickému dloužení dochází jen v případě, že je slabika přízvučná, kdežto zkracování se objevuje většinou v nepřízvučné slabice. K tomuto jevu vztahuje Frinta také výslovnost, resp. nevýslovnost koncového *i* ve slovesech 3. osoby plurálu některých slovesných tříd a jejich vzorů, např. *daj*, *ptaj*, *chistaj*, *viďej* apod. Rovněž zmiňuje synizesi v komparativu adverbií: místo *lechčeji* se vyskytuje *lechčejc*. Nevyslovování koncovky se týká i substantiv jako *sekňic* (*světnice*), *lajc* (*lavice*) nebo adverbií *držíu*, *húrž* apod.

Stejně tak jako ve východočeském nářečí se *i* v husinecké češtině objevuje ve zvýšené míře velké množství dvojhlásek. V literatuře se dvojhlásky objevují jako spojení samohlásky a polosamohlásky, pro kterou je používán znak pro danou samohlásku s obloučkem pod ním (např. *ı*). Jedním z nejzřetelnějších dvojhlásek je diftong *ze* změny původního *i* > *ej*, např. *cizí* > *cizej*, *za slepicí* > *za slepicej*. Ovšem *ej* se vlivem analogie vyskytuje také v *nejňi*. Další dvojhlásky mají komponent *ı*: *aı* (*praıda*), *iı* (*jag žiı*), *ou* (*kolovrat* > *kolouırat*), *uı* (*mluv* > *mluı*). Stejná výslovnost se objevuje i na rozhraní dvou slov, vzniká tak např. dvojhláska *eı*: *se všim* > *se_ıšim*, a dále také u substantiv mužského rodu, kde se v některých vzorech v dativu a lokálu singuláru objevovala koncovka *-ovi*, např. *klukovi* > *klukoj* apod. Výjimečně k tomuto jevu dochází i v jiných tvarech, např. *lavice* > *lajc*, *povídal* > *pojdal*. Dalším znakem husinecké češtiny je, že pokud se vyskytují párové souhlásky na koncích slov před pauzou, nedošlo tam k asimilaci znělosti, hlásky zachovávají svou znělost⁴³ (v následujících příkladech není výchozí situace pravopisnou obdobou transkribovaného, ale jedná se o přepis standardní výslovnosti, kde už došlo k asimilaci znělosti; druhá varianta je přepis husinecké výslovnosti, přidáváme symbol *ı*):

⁴³ Tento jev se vyskytuje také ve východočeském nářečí, např. na Královéhradecku, ovšem už na počátku 20. století to bylo považováno za ojedinělý, ustupující rys, viz Frinta (1913, s. 215).

(*jen to*) *sňes* > *sňez*², (*no tag*) *bješ* > *bjež*², (*to sem*) *rát* > *rád*², (*ale*) *seť* > *sed*². U delších slov nebo na konci věty se objevuje neznělá hláska, např. *co za plač se w celej cirkwi strch*.

V dalších charakteristických rysech husinecké češtiny dochází často ke změnám v proudu řeči, např. stažení (*d'elal* > *d'ál*, *nejakej* > *ňákej*, též *klukoj*, *pojdal*), haplologii (*superintendent* > *superindent*), zjednodušení hláskových skupin včetně odstranění pobočných slabik (*jsem* > *sem*, *vzdit'* > *dit'*, *kdibi* > *dibi*, *jestli* > *jesli*, *vezmou* > *vemou*, *království* > *králoství*). Podstatným jevem je také vokalizace předložek, ke které totiž nedochází automaticky ani běžně; Frinta dokládá jako důsledně vokalizovanou jen předložku *k* (*ku Presidentovi*). Nevokalizovaná předložka se objevuje v příkladu *v městě, odpíšou* má ne vokalizovanou předponu. V mnoha případech dokonce předložky z výslovnosti mizí úplně, např. předložka *v* ve spojení *i Egypťe* nebo *zustáváme srdečnim pozdráwem*. Slabikotvorné *l* a *r* se běžně užívá, ale na konci slovesa, kde je *-l* tvarotvornou příponou přičestí činného, často mizí, např. *rzekl* > *rzek*, stejně jako v Čechách. Přičestí trpné u sloves IV. třídy má analogické podoby, např. *usazení* > *usadění*. K úženi *é* v *i* dochází stejně jako v obecné češtině (*mléko* > *mlíko*, *zaplacíno*, se sekundárním zkrácením *dovolino*). Důležité jsou doklady ztráty jotace po retnicích (*na hlave, svetlo, dve, sobe, mel*), jindy však bývá zachována (*pkjěne, bjehat, čloujek, vjed'et*, po *m* vzniklo *mň*: *země, umňej*),⁴⁴ analogicky je *-je-* v přičestí *kvjetla* (podle substantiva *květ* nebo adjektiva *květná*). Z dalších sporadických změn zachycuje např. podoby *svarbje* (*d* > *r*), *sekňic* (*t* > *k*), *lonckej* (*ň* > *n*, *s* > *c*). Na závěr analýzy hláskoslovné roviny Frinta upozorňuje, že další, povětšinou psané nestandardní hláskoslovné rysy bývají napodobeninami jazyka Bible kralické, archaismy nebo moravismy (např. *pořešitedlnou, vičekati*).

4.1.2 J. Š. Kubín (1931)

Kubín hned v úvodu analýzy střelínské češtiny⁴⁵ vyslovuje poznatek, že tamější čeština se mu zdá být velice dobře zachovalá, mluva Čechů je plyná. Rysy této češtiny (nazývá ji štrálštinou) dělí do devíti podkapitol podle základních charakteristických prvků: splývání souhlásek, asimilace, disimilace, kvantita, přesmykování, stažení, měkčení, odsouvání a přisouvání, jednotlivosti.

⁴⁴ Frinta (1913, s. 217) v tomto případě vyslovuje domněnku, že výslovnost [mň] se v nářečí vyskytuje uměle, patrně na základě toho, jak vyslovovali místní kazatelé.

⁴⁵ Kubín (1931, s. 184–237).

U zjednodušování etymologických geminát je stav zčásti podobný jako v tehdejší češtině, např. *od dobitka* > *vodobitka*, *nejvišší* > *nejviší*, *nad to* > *nato*, též u blízkých hlásek jako v případě *mušskej* > *muskej* apod. V husinecké češtině se ale objevuje důsledná výslovnost styčných souhlásek, která v domácí češtině podléhá asimilaci znělosti, ale ve střelínské češtině vyslovují hlásky důsledně bez asimilace, např. *pod stromem*, *nadskakovat*, taktéž obě *ch* v případě *tech chod'in* apod. Zmiňuje dále asimilaci v případech jako *alkahol*, *pošmorno*, také ve skupině *dn* > *nn* > *n*: *zeňik*, *jena máma*) a disimilaci v případech *cement* > *ciment*, *kočce* > *kojce* apod.

Ohledně samohláskové kvantity Kubín rozvádí Frintovu tezi, že k prodlužování dochází jen v přízvučných slabikách, zatímco ke zkracování v nepřízvučných. Doplnuje výjimky, např. *holúbi vejce*, *d'ivízna* pro prodlužování a *drživej*, *sadra* pro zkracování. Dále se krátí slovesné kmeny sloves *hral*, *pasli*, *pišu*, *pod'ivat se*, *rzikat* apod., koncovky substantiv (např. *-ové*, *-úm*, *-ím*, *-ích*), všechny slovtvorné přípony a koncovky *s í* (*ribňik*, *psaňi*, *paňi*), *í* u sloves v přítomných formách (*umim*, *do vi jakej čas*, *neňi*). Frinta v adjektivech uváděl všechny koncovky *s i* jako krátké, podle Kubína to nelze bezpečně potvrdit, protože se objevuje i výslovnost *hodního*, *takovímu*, *dlouhímu*. Dloužení je analogické v případech *chvilka*, *rústlinka*, *rád'ej*, na přízvučné slabice pak *kílo*, *nádeje*, *túze*. V prodlužování koncovek příjmení není jasné pravidlo; příjmení vdaných žen má dlouhou koncovku (*Maříčková*), u svobodných dívek se objevují obě varianty (*Brahova* i *Berntová*).

Ve výslovnosti dochází u některých hlásek k přemístění, např. *fšelisjakí*, *u Padrubic*, *jedňikrát*. Stahování uvádí stejně jako Frinta, tedy zvláště *nejakej* > *ňákej*, *mislela* > *mislá*, *d'elal* > *d'ál*, stejně tak zmiňuje haplologii ve stejném příkladu (*superintendent* > *superindent*) a mimo to také v případech *do hospodi* > *dospodi*, *začala* > *začla*. K měkčení dochází analogicky (např. *zmínka* > *zmiňka* podle *zmiňím* atd.), analogií zůstává neměkčeno *stareček*, *zádera*, *hrníček*. Charakteristická pro husineckou češtinu je ztráta jotace. Podle Kubína k ní dochází po *t* a *n* (*po tech*, *nejakej*; oba případy jsou ale nejasné a i v literatuře se různí), po retozubných *v* a *f* (*kvetná ned'ele*, *svet*, *svetlo*, *veční*, *hovezí*, *človek*, *mlujej*, *vobe dve*, *psal vo tom šífe*) a po retnicích *b* (*behat*, *v hrobe*, *vobe*, *sobe*), *p* (*ve sklepe*, *koupej*, *vitrpet*) a *m* (*na dome*, *k máme*, *nerozumej*, *mel*). Kubín také udává výčet slov, ve kterých je podle jeho výzkumu ztráta jotace vždy (např. *pameť*, *mesto*, *pet*), protože u všech ostatních i výše uvedených případů zachytil kolísání.

Odsouvání samohlásek se vyskytuje ve slovech *začali* > *začli*, *vesnice* > *vesnič*, *pšeničky* > *pšence*, odsouvání souhlásek se týká původních pobočných slabik (*lžice* > *žice*, *jablko* > *jabko*, *nes*), dále *n* (*sekanina* > *sekaina*), *t* (*tkaňička* > *kaňička*, *ktorej* > *kerej*, *jestli* > *jesli*), *v* (*lavice* > *lajc*, *povídat* > *pojdat*, *vzteklej* > *steklej*), *m* (*pomož mně* > *pomož ňe*), *k*, resp. *g* (*gdibi* > *dibi*), *vž* (*vždicki* > *dicki*), *j* (*vipúčít* > *vipučít*) a další. Vedle odsouvání si Kubín všimá také prisouvání samohlásek (*ňák* > *ňáko*) i souhlásek (*pumpa* > *plumpa*, *dále* > *dálej*, *zase* > *zasej*).

Ke konci jsou zmíněny jednotlivé konkrétní změny. Jednak jsou samohláskové: úžení *é* > *i* (*mlíko*, *chliu*, *píct*), vkladné *e* (*třešeň*), vkladné *j* (*tři mejtry*), nadměrné vokalizování předložek (ve *Česku*), diftongizace *y* > *ej* (*strejc*, *rejže*, *bejvat*), samohlásky jsou vkládány před nebo za slabikotvorné *l* a *r*, případně i *m* (*misl* > *misel*, *sedm* > *sedum*), vedle toho stojí obdobný případ *první* > *pruwňi*; jednak souhláskové: protetické *v* (*vokno*, *vošklivej*, *voba*), *v* se ve spojení se samohláskou, po které následuje, mění na dvojhlásku (*praŭda*, *spjeu*, *mluute*), *k*, pokud jej následuje samohláska, provází aspirace (*k^{ch}ápki*, *k^{ch}omiňik*), hiátové *j* (*na rejálce*). Na závěr zdůrazňuje – stejně jako Frinta – důslednou (až hyperkorektní) výslovnost znělých koncových párových hlásek (*naš národ*, *ňákej had*, *mel hrb*, *trochu niž*).

4.1.3 J. Voráč a P. Jančák (1962)

S další prací přichází až o třicet let později Jaroslav Voráč s Pavlem Jančákem.⁴⁶ Ve své studii uvádějí, že u českého obyvatelstva Střelínska je naprosto běžný bilingvismus, případně trilingvismus, s tím, že čeština už dávno ztratila své výchozí postavení. V mladé generaci se čeština aktivně nepoužívá, ale nutno říci, že polština má silný vliv v různém stupni na jazyk všech generací. Výzkum byl tedy zaměřen na češtinu staré generace, protože v ní bylo možné vysledovat ještě všechny charakteristické rysy českých severovýchodních nářečí. Podle diferenčních znaků této nářeční oblasti pak uvádějí hláskoslovné rysy střelínského češtiny.

Znaky, které v Čechách vymezují severovýchodní nářečí vůči středočeskému, jsou zvláště důsledná výslovnost neslabičného *u* místo *v* po samohláskách (*krauskej*, *chliu*, *pruwňi*), dále bilabiální *w* (*takowej*, *trochu wodi*, *woňi tam*), odstranění protetického *j*- před *ilí* (*ídlo*, *ít*, *inačí*) a změna v koncovce *-ovi* která původně obsahovala bilabiální *w*, na *-oj*

⁴⁶ Voráč, Jančák (1962, s. 599–604).

(*žeňichoj, wo mužoj*). Bilabiální *w* před *i* podléhá dalším změnám (*mlujil, pojdat, makoj koláče*), a pokud se vyskytuje na začátku souhláskové skupiny, je odsunuto (*šecko, šude*), dále zaniká předložka *v* (*tadi Husinci, dicki léře*). U retnic *bě, pě, vě, mě* dochází ke ztrátě *jotace* v širší míře než v severovýchodočeském nářečí, kde podstatně ustupuje (*d'eti mne trápej, hrábe*, ale zůstává *bježet, pjekně, vjenec*). Při výslovnosti se vyskytuje zachovaná znělost na konci větných úseků (*jako led, bil hlad, ten bez*). Asimilace se objevuje v případě změny *dn > nn (n)* (*na polenne, ešče jenu*) nebo občas progresivně na hranici slov (*s cholkou*). V samohláskové kvantitě se objevují typické severovýchodočeské rysy (*dúle*). Se severovýchodočeskou i středočeskou nářeční oblastí má husinecká čeština tyto společné rysy: diftongizace původního *í > ej* po sykavkách (*cejchi, sejta*), dloužení (*na póli, stóji*), krácení v koncovkách (*psaňi, uhli*) a v příponách (*řezňik*) a kontrakce ve slovesném tvaru *dělal > d'ál*. Objevují se i rysy společné českým nářečím obecně (*dobří mlíko, vokno, řek, schořet*).

Co se týče kontaktologických vlivů německého jazyka, je to především aspirace po *p, t, k* (*k^{ch}ilo, k^{ch}oupil, s p^{ch}óle*) a výslovnost některých přejatých slov (*blech, zól*). Polské rysy ovlivňující hláskosloví jsou znatelné až v mluvě mladých Čechů, proto nejsou uvedeny vůbec. Voráč s Jančákem poznamenávají,⁴⁷ že podrobná analýza střelínské češtiny může pomoci popsat staré severovýchodočeské nářečí, ale dodávají, že rysů typických pouze pro tuto nářeční oblast není ve střelínské mluvě mnoho (charakteristickým je např. *bez tej dobrej mami*).

4.1.4 P. Jančák (1993 a 1994)

Pavel Jančák se věnoval výzkumu střelínské češtiny soustavně i v 90. letech; pokouší se na základě místní mluvy určit východisko kolonizace⁴⁸ a porovnává češtinu na Střelínsku s mluvou české enklávy v chorvatském Daruvaru.⁴⁹ Z oblasti hláskosloví ve druhé jmenované studii zmiňuje pouze aspiraci hlásek *k* a *p*, což je výsledek vlivu němčiny. Jinak se téměř výhradně věnuje oblasti slovní zásoby a jejímu vztahu s vlivem cizích jazyků (němčina a polština, resp. chorvatština a srbština), přičemž uvádí, že do slovní zásoby pronikl vliv nového prostředí nejvíce.

⁴⁷ Voráč, Jančák (1962, s. 602).

⁴⁸ Jančák (1994, s. 139–146).

⁴⁹ Jančák (1993, s. 262–275).

Podstatná je pro nás jeho první uvedená práce, ve které zkoumá východisko kolonizace, tedy místo původu husineckých Čechů, konfrontací nejnovějších jazykových materiálů z oblasti Střelínska s charakteristikou nářeční češtiny předpokládané výchozí lokality. Jančák uvádí, že tehdejší situace je ohledně tohoto směru bádání výhodná, protože ačkoli Frinta naznačoval jako výchozí lokalitu Hradecko a Kubín Českořeho, novější práce Ivy Heroldové v 60. letech uvádí, že k východisku kolonizace existují v případě Střelínska písemné prameny. Jsou to matriční záznamy, ve kterých byly od 50. let 18. století při uzavírání sňatků zaznamenávány i obce původu manželů nebo jejich rodičů. Jako nejčastější místo původu bylo vyhodnoceno Královéhradecko a v něm konkrétně náchodské a opočenské panství.⁵⁰ Toto svědectví zčásti potvrzuje původní předpoklady Frinty a Kubína o lokalizaci východiska kolonizace do oblasti severovýchodočeských nářečí.

Jančák zjišťuje, že husinecká čeština odpovídá v rámci severovýchodočeského nářečí spíše okrajovému typu, což znamená, že nejenže obsahuje již dříve zmíněný charakteristický severovýchodočeský rys *bez tej dobrej mami*, ale také většinu severovýchodočeských rysů, které se v mluvě Husineckých uchovaly ještě mnohem více než v Čechách. K nim patří primárně ztráta jotace u retnic (*svetlo*). Z dalších hláskoslovných charakteristik uvádí už jen některé případy (např. už zmiňovanou změnu *lavice > lajc*), jinak se věnuje na základě Českého jazykového atlasu lexiku.

4.2 Shrnutí a srovnání literatury ve 20. a 21. století

Literatura o husinecké češtině vznikala napříč 20. stoletím víceméně nesejně. V 1. polovině to byly monografie Antonína Frinty (1913) a Josefa Štefana Kubína (1931), které byly co do rozsahu a obsahu veskrze podobné, a přestože Kubín zdůrazňuje odlišnosti svého výzkumu, oba docházejí k obdobným závěrům a charakteristickým rysům.

Další studie a výzkumy následují až od 60. let. Věnuje se jim nejvíce Pavel Jančák; s Jaroslavem Voráčem (1962) a později sám (1993 a 1994). Ovšem i v pracích z 90. let pouze analyzuje materiály, které byly pořízeny během výzkumů od počátku 60. let do roku 1975.

Pokud vycházíme z poznatků na základě materiálů z prvního zhruba desetiletí 20. století, ze 30. let a pak z let 60.–70. let, v jednotlivých charakteristikách husinecké češtiny

⁵⁰ Jančák (1994, s. 140).

se zásadně neliší, všechny analýzy uvádějí stejné nářeční rysy a často i stejné příklady (většinou se u jednotlivých rysů objevuje výčet dokladů, tudíž se aspoň v několika shodují). Zajímavé je, že už v roce 1962 uvádí Voráč a Jančák, že zkoumat úroveň češtiny mělo smysl pouze u mluvčích nejstarší generace, protože u střední i mladé generace dochází k velkému ovlivnění polštinou a dříve také němčinou. Pokud by toto tvrzení zcela platilo, stav dnešní češtiny na Střelínsku by už patrně nebylo možné zkoumat vůbec.

Uvedení autoři se shodují na rysech, které střelínskou češtinu řadí k severovýchodočeskému nářečnímu typu, uvádí ale také rysy společné pro všechna česká nářečí. Nejvýznamnější jevy, které se opakují ve všech zmíněných pracích, jsou např. velice hojná diftongizace (ať už se jedná o diftongizaci $y > ej$ nebo jiné diftongy včetně nahrazení retozubného v neslabičným u), úžení $é$ v i , kde mimochodem všichni autoři uvádějí doklad *mlíko*, dále se shodují na neproběhlé asimilaci znělosti na koncích slov, kdy je důsledně vyslovena znělá hláska (např. *mel hlad*). Podstatnou změnou je také ztráta jotace, kterou rovněž všichni komentují, dále výskyt protetického v , v různých případech odsouvání samohlásek i souhlásek, stahování a další zjednodušená výslovnost. Z jevů vyskytujících se vlivem němčiny je opakována aspirace souhlásek p a k a také změny ve výslovnosti jednotlivých slov.

5 Vlastní výzkum

Pro rozbor hláskoslovné roviny současného stavu husinecké češtiny a srovnání s dosavadní literaturou jsem se rozhodla získat jazykový materiál přímým výzkumem na polském Střelínku. Konkrétně se jedná o nahrávky polořízeného rozhovoru (podrobnosti o sběru materiálu, struktuře rozhovoru a dotazníkové metodě použité při terénním výzkumu viz 5.1), přičemž tento materiál by bylo možné analyzovat i z hlediska dalších rovin jazyka. Cílem bylo sebrat co nejvíce materiálu, u něhož nezáleží na obsahu, nýbrž na plynulosti a délce promluv, proto bylo pro účely práce výhodné, když se informátorka rozmluvila a případně i se tematicky i vzdálila od okruhů zmíněných ve struktuře rozhovoru. Neptala jsem se tedy cíleně na terminologii ani na fakta. Společné pozadí (vzhledem k husineckému původu části mé rodiny) nám oběma, mně i informátorce, dalo prostor pro otevřenost, kooperaci při zmínění jiných husineckých obyvatel a navodilo přátelskou atmosféru našeho rozhovoru. Materiál jsem dále zpracovávala a přepisovala podle pravidel popsaných v 5.4.2.1, abych jej mohla použít v praktické části práce, tedy pro hláskoslovnou analýzu (viz 6).

5.1 Metodologie výzkumu

Cílem výjezdu do slezského Husince bylo nahrát dostatečné množství materiálu, který jsem sbírala pomocí polořízeného rozhovoru. Jeho struktura vychází z osnovy polořízeného rozhovoru, který sestavili pracovníci Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK pro potřeby nahrávání českých zahraničních společenství⁵¹ a který je adaptací schématu, které vytvořila Sali Tagliamonte na základě původního originálu Williama Labova a jeho dalších revizí.⁵² K plánu převzatému z ÚČJTK náleží i doplňkový formulář, a to anamnetický dotazník vytvořený rovněž pro potřeby ÚČJTK, jehož některé mnou vyplněné položky mi posloužily ke komplexnímu popisu metadat o informátorce (viz 5.3), zejména pak k popsání rodinných vazeb a jazyka komunikace uvnitř těchto vztahů. Strukturu polořízeného rozhovoru jsem mírně modifikovala podle vlastních potřeb. Jeho vzor spolu se vzorem doplňkového formuláře přikládám v příloze.⁵³

⁵¹ Interní materiál pro potřeby nahrávání českých zahraničních společenství (rukopis. ÚČJTK FF UK Praha, 2016).

⁵² Tagliamonte (2006, s. 1–21).

⁵³ Viz Příloha 3 a Příloha 4.

Plán polořízeného rozhovoru disponuje patnácti tematickými okruhy. Nejprve se zaměřuje na enklávu a společenství lidí, kteří v něm spolu žijí, na historii a původ husineckých Čechů, na vztahy ve vesnici a možnosti se scházet. S tím souvisí také otázky na fungování případných spolků a společenské události s nimi spojené, podle daného místa to jsou rovněž otázky na nešťastné události, které společenství v historii postihly (v případě Husince primárně druhá světová válka). Podstatnou část rozhovoru by podle plánu měly tvořit vzpomínky na dětství, rodinu, dospívání nebo manželské a partnerské vztahy (právě při vyprávění a vzpomínání se může informátor snadno uvolnit a rozprávět). Další důležité téma je škola, jídlo a vaření, které mimo jiné přináší prostor pro terminologii a nutí informátora používat bohatší slovní zásobu. Otázky spojené s jídlem se promítají i do popisu slavení svátků, zvláště Vánoc a Velikonoc. Velkou roli většinou hraje v zahraničních společenstvích víra, jež bývá často spojena s udržovanou znalostí češtiny, a to díky českým farářům, písním (duchovním i světským) nebo tradici čtení české bible. Všechny okruhy otázek prostupuje důraz na soužití lidí v zahraničních společenstvích, protože uchování a rozvoj jazyka byly vždy společnou záležitostí jejich členů.

V průběhu celého rozhovoru, který jsem vedla s informátorkou, nám velmi pomohlo, že pocházím z rodinného prostředí husineckých reemigrantů, a tedy jsem už předem do jisté míry znala pozadí života v Husinci a měly jsme s informátorkou některé společné známé. Během rozhovoru jsme se tedy o toto společné zázemí opíraly a vracely se k němu. Rozhovor začal tím, že se mě informátorka vyptala na své staré známé, kteří žijí v Čechách, abych ji zpravila o tom, jak se jim daří. Neplánovaně posloužilo k doplnění rozhovorů v tomto momentu také prohlížení fotoalba, které jsem měla s sebou při výzkumu k dispozici. Byly v něm obrázky husineckých stavení, míst a původních obyvatel, které informátorka mohla znát. Další průběh rozhovoru byl velice přátelský a neformální, probíhal i během oběda, na který nás informátorka pozvala, tudíž i tematické části nelze jednoduše a striktně oddělit a specifikovat. Informátorka vyprávěla o svém malém hospodářství, o jídle, většinou se nás také na spoustu věcí vyptala a sama pokračovala v otevřeném tématu. Dále jsem se jí ptala na protestantská shromáždění, scházení se v kostele a v české klubovně a na návštěvy kazatelů. Dalšími tématy byly rodina, vztahy s dalšími lidmi a fungování spolků v Husinci. Většina dalších témat se opírala o okruhy navržené ve struktuře polořízeného rozhovoru; informátorka vyprávěla o základní škole, o pěveckém kroužku a písních, které se tam učili, o svých zálibách a podobně. Informátorka byla velice sdílná, proto nebyl problém nechat ji souvisle vyprávět tak, aby rozhovor

stočila k tématům, o kterých chtěla mluvit. V několika momentech mi řekla, že na danou věc už nechce vůbec myslet (byly to například vzpomínky na svatbu nebo na okolnosti života během druhé světové války, které jsou pro informátorku spojeny se smrtí otce), proto jsem rozhovor nasměrovala na jinou oblast, o které se informátorka ráda rozmluvila.

5.2 Průběh výzkumu

Terénní výzkum husinecké češtiny probíhal v srpnu roku 2017 v obci Gościęcice Dolne (původní název obce byl Dolní Poděbrady), která s obcí Husinec přímo sousedí (emigranti a reemigranti je považovali a dodnes považují za části jednoho celku). Fakt, že informátorka nežije přímo v obci Husinec, ale v obci, která na něj navazuje, mi nebyl do poslední chvíle (do příjezdu na místo) znám. Mapování všech okolností a možností pak probíhalo už zhruba tři měsíce dopředu. Vzhledem k tomu, že pocházím z rodiny reemigrantů s kontakty na Husinec, nepředpokládala jsem problém v otázce získání informátorů. Od pamětníků v Čechách jsem ovšem měla nejasné informace a každý, na koho jsem byla odkázána, měl o posledních husineckých českých mluvčích jiné zprávy. Přes známé jsem nakonec byla odkázána na faráře Českobratrské církve evangelické, který v současné době do Husince jezdí jednou za čas vést domácí bohoslužby nebo biblická setkání. Ten měl s Husineckými nejhojnější styky, proto mě uvedl do současné situace střelínské češtiny a dal mi kontakt na poslední dva české mluvčí, o kterých věděl, s ujištěním, že jistě budou s výzkumem souhlasit. Telefonicky jsem se tedy dále předběžně domluvila s oběma mluvčími, kteří mi přislíbili účast na výzkumu ve formátu nahrávaného rozhovoru.

Další stupeň výběru respondentů nepřipadal v úvahu (např. z potenciálních informátorů vybrat nejstarší, protože lze předpokládat, že budou mít nejzachovalejší češtinu), protože v Husinci (resp. na Střelínsku) je v současné době skutečně poslední zbytek českojazyčných mluvčích; já jsem se dostala k informacím právě o dvou. Tito informátoři, resp. informátorky (obě poslední husinecké české mluvčí jsou ženy) splňovaly základní předpoklady, které jsme v jejich případech pro výzkum potřebovali: v Čechách nestudovaly ani nikdy dlouhodobě nepobývaly a celý život žily beze změny na místě původní enklávy uprostřed cizojazyčného území. Předpokladem pro výzkum obou informátorek bylo nahrát s oběma rozhovory o podobném rozsahu na základě stejných okruhů otázek a při vyhodnocování případně provést porovnání výsledků rozboru hláskosloví v mluvě obou respondentů. Situace se ale během výjezdu do polského Husince

vyvinula jinak, než jsem očekávala. Jedna z informátorek rozhovor na poslední chvíli odmítla, byla ochotná se sejít a nechat se nahrávat maximálně půl hodiny, s čímž bych při analýze nemohla pracovat vzhledem k nedostačujícímu rozsahu materiálové báze. Druhá mluvčí mi naopak vyšla ve všem vstříc, z tohoto důvodu nakonec zaměřuji práci na hláskoslovný rozbor jejího idiolektu.

Nahrávání rozhovoru probíhalo v domácím prostředí informátorky, což vytvořilo během rozhovoru komfortní zónu pro nahrávanou a možnost doplnit vyprávění ukázkami vlastních fotografií nebo zpěvníků, což opět přineslo další témata k hovoru a rozvíjelo je. Rozhovoru byla asi po polovinu nahrávané doby přítomna třetí osoba, a to můj doprovod na cestě do Polska, který se zajímal o historicko-sociální aspekt českého vystěhovalectví v Husinci. Nebyl účasten celou dobu a informátorce jeho přítomnost nebyla nijak na obtíž. Do rozhovoru zasahoval jen minimálně, povětšinou buď kladl doplňující otázky, nebo odpovídal na ty, které mu informátorka sama položila.

Informátorka byla předem obeznámena s cílem našeho setkání, s nahráváním rozhovoru předem souhlasila a podepsala informovaný souhlas, jehož vzor je zařazen do přílohy části práce⁵⁴ a jehož podepsaný originál je uložen u autorky bakalářské práce. Tento souhlas mne opravňuje ke zpřístupnění anonymizovaných nahrávek v rámci práce a taktéž opravňuje nahrávky zařadit do zvažovaného budoucího projektu Korpus krajanské češtiny, resp. do neveřejné databáze uložené Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Vybrané základní údaje o informátorce, získaném materiálu a dalším průběhu výzkumu jsou obsaženy v následujících podkapitolách.

5.3 Metadata o informátorce

Informace, které v práci zveřejňuji o informátorce, musely projít anonymizací, to znamená, že jsem do nich (v souladu s informovaným souhlasem) nezahrnula osobní a citlivé údaje, které by mohly napomoci přesné identifikaci informátorky. Jsou to zvláště jména, adresy a jakékoli další informace obdobného charakteru. Základní anonymizovaná metadata jsou uvedena níže a jsou členěna do částí o obecných biografických údajích o informátorce, o vztazích, které informátorka má zvláště v rámci vlastní rodiny, a o znalosti a užívání jazyků. Pro souhrn informací v posledních dvou jmenovaných podkapitolách mi posloužily údaje, které jsem zapisovala do dotazníkového formuláře.

⁵⁴ Viz Příloha 2.

5.3.1 Biografické údaje

Informátorce bylo v době našeho setkání sedmdesát devět let, narodila se na jaře roku 1938 v Pekle, tedy v části obce Husinec. Na Střelínsku (v Husinci nebo v Poděbradech) žije celý svůj život, pouze po válce žila s rodinou krátký čas „na kolonii“, v obci Dębnyki (taktéž Eichwald; byl další obcí poblíž Střelína, kterou jako další kolonii zbudovali čeští vystěhovalci v letech 1843 až 1849, protože se stále početně rozrůstali⁵⁵) u své tety, protože Husincem procházela na konci války fronta a domy v Pekle byly zničeny. Její dědeček z matčiny strany, který jediný z prarodičů byl ještě naživu, když se informátorka narodila, zedník, měl dům v Dolních Poděbradech, ve kterých informátorka dnes žije. Do školy v Husinci chodila jen čtyři měsíce, protože pak kvůli frontě škola přestala fungovat. Vrátila se do ní znovu až v deseti letech, v roce 1948, přičemž ročník informátorky byl prvním ze tří ročníků, které českou (nebo částečně českou) základní školu dokončili, později už byla v Husinci jen polská škola. Příbuzní ji chtěli dát do nějakého technického učení, ale nebavilo ji to. Také vzhledem k věkovému rozdílu kvůli posunu ročníků na základní škole v důsledku války (informátorka byla zhruba o dva roky starší než všichni ostatní spolužáci) z učení odešla a začala místo toho pracovat jako úřednice. Ve dvaceti letech se vdala za polského katolíka, měli civilní sňatek, protože informátorka nechtěla vstoupit do polské katolické církve. Po svatbě se spolu přestěhovali do Prostředních Poděbrad (tehdy už Gościęcice Średnie). Její muž byl o několik let starší, byl rovněž z Husince a rok po svatbě se jim narodila dcera. Stěhovali se ještě jednou, a to do Dolních Poděbrad; po čtrnácti letech ovdověla a zůstala sama. Maturitu dělala dálkově ve večerní škole až v této době, když se musela vrátit do práce, a to v polské škole. Pracovala třicet let jako sekretářka na zdravotnické škole ve Střelíně. Nyní je v důchodu a žije spolu s dcerou, která taktéž ovdověla.

5.3.2 Udržování vztahů

Informátorka byla starším sourozencem ze dvou dětí; má o čtyři roky mladšího bratra. Pamatuje si jen jednoho prarodiče, dědečka z matčiny strany. Matka byla husinecká Češka, otec byl Němec, vyučený tesař, a padl za druhé světové války. S matkou a bratrem

⁵⁵ Radetzki (2016, s. 93).

žila až do své svatby manželem. Těsně poté odešla z ekonomických důvodů matka s bratrem a se svým otcem, dědečkem informátorky, do Německa, protože jí tamější politika slibovala jako vdově s dospívajícím synem lepší finanční zázemí než v Polsku nebo v Čechách. Ve svých devadesáti letech se pak vrátila do Husince, kde se o ni dcera (informátorka) do smrti starala. Proti sňatku informátorky s polským katolíkem prý byla velká část rodiny a přátel, ale přestože manželství nebylo dlouhé, informátorka na něj vzpomínala velmi hezky. Informátorka má jednu dceru, dvě vnoučata a jednu pravnučku. Sama říká, že neměla nikdy problém vycházet s ostatními, ať se v Husinci obyvatelstvo měnilo jakkoli. A pokud to s někým nešlo, bylo lepší styky ukončit.

Po svatbě s polským katolíkem informátorka třicet let nechodila do sboru (tedy do pozůstatku reformovaného husineckého sboru, který do dnešního dne už zanikl). V posledních zhruba dvaceti letech se znovu zapojila do shromáždění, když do Husince pravidelně přijížděli čeští kazatelé k setkávání v menších skupinkách s těmi, kteří česky ještě umí. Dnes dojíždí do Husince evangelicko-reformovaný kazatel z Varšavy, ovšem vzhledem k tomu, že takto navštíví společenství už pouze dvou až tří lidí, je to velice zřídka. Tento kazatel je sice Polák, ale umí česky. Na všechny tyto nekatolické kazatele, které si informátorka pamatuje, ráda vzpomíná a hodně o nich mluví.

Co se týče vztahů s reemigranty, informátorka udržuje telefonické kontakty s několika příbuznými a známými z Husince, kteří dnes žijí v Čechách. Jednou se byla podívat ve Třech Sekerách na Mariánskolázeňsku, kde se setkala se západočeskými husineckými exulanty, několikrát krátce navštívila Prahu.

5.3.3 Jazykové schopnosti

Po druhé světové válce mluvili doma česky, ale také německy, protože mnoho Husineckých už česky neumělo. Ve škole se učili primárně polsky, ale částečně také česky. Česky informátorka mluvila také svou matkou a s bratrem, kteří v jeho patnácti letech odešli do Německa.

Když se informátorka vdala za Poláka, předznamenalo to také jejich společnou komunikaci. Primárním jazykem, který informátorka dodnes běžně používá, je tedy polština; polsky mluví se svými potomky (s dcerou, vnoučaty i pravnučkou) a samozřejmě s místními, kteří už jsou téměř výhradně Poláci, ale i třeba s onou druhou husineckou Češkou už dnes mluví polsky. V práci na polské střední škole rovněž nemluvila jinak.

Přestože v češtině komunikuje pouze s bratrem, který žije v Německu, česky mluví i rozumí pořád velmi dobře. S bratrem si často telefonují, ale navštěvují se už jen jednou nebo dvakrát ročně.

Velice dobře umí také německy, protože otec byl Němec. Dále informátorka umí také rusky.

Jak informátorka sama říká, v češtině i v němčině má někdy problém s lexikem, což bylo znatelné i z našeho rozhovoru, při kterém často užívala různá slova (především substantiva) polsky nebo německy. S psaným projevem už má také problém stejně jako její bratr, což není překvapivé vzhledem k tomu, že už si jen telefonují. K udržování dobré znalosti jazyka je také důležité, že hodně čte, a to v němčině a v polštině. České knížky nemá, už nevlastní ani českou bibli, kterou měli doma, když byla malá. Dnes vlastní už jen český kancionál Českobratrské církve evangelické z roku 1946 a sešitky s písněmi, ze kterých zpívali na základní škole v pěveckém kroužku, se kterým vystupovali i na soutěžích.

5.4 Materiál a jeho zpracování

5.4.1 Celková délka materiálu, ostříhání

Při položeném rozhovoru, který jsem vedla s informátorkou během jednoho dne, bylo pořízeno celkem 5 hodin 25 minut nahraného materiálu. Záznam byl nahrán na diktafon Olympus WS-852. Se záznamem rozhovoru jsem dále pracovala v počítači. Pro snadnější způsob zacházení s nahrávkami jsem původní materiál, který jsem nahrávala na dvě části (3 hodiny 45 minut a 1 hodina 40 minut), rozdělila na sedm kratších úseků. K tomu jsem použila program Free MP3 Cutter, volně přístupný na internetu. Dále jsem ze souborů vymazala delší tiché úseky, kterých bylo několik vzhledem k tomu, že jsem nechala diktafon zapnutý po celou dobu návštěvy. K těmto účelům už mi původní program nedostačoval, proto jsem použila volně dostupný program Wave Editor, ve kterém jsem materiál ostříhala do času 4 hodiny 59 minut. V tomto formátu byla manipulace s nahrávkami snadnější.

Materiál jsem dále neprostříhávala, i když tematicky se některé části odchylovaly od původní osnovy. Audiozáznam však obsahuje cenné jazykové jevy a představuje unikátní materiál. Není vyloučeno, že podobný výzkum se v oblasti Střelínka již nebude opakovat. I z tohoto důvodu jsem se rozhodla ponechat co největší množství získaného

materiálu v původním rozsahu. V nahrávkách i jejich prepisech tedy zůstaly části, ve kterých se mluví nad prohlížením fotoalba, během jídla a podobně. K práci příkládám CD s ukázkami nahrávek. Vybrala jsem pouze dvě krátké reprezentativní ukázky, které dobře demonstrují celkový charakter nahrávek a zároveň jsou zajímavé (a možná i zábavné) co do obsahu vyprávění.

5.4.2 Přepis

Všechny části materiálu jsem slyšela několikrát a k jejich přehrávání jsem používala volně dostupný program VLC Media Player. Velmi dobře se s ním pracovalo i při přepisu nahrávek, protože umožňuje použít funkce jako zpomalení audiozáznamů nebo krátké přeskokování zpět, což se ukázalo být velice dobrým nástrojem při manipulaci s desítky minut dlouhými záznamy. Nahrávky rozhovoru byly transkribovány v textovém editoru Microsoft Word. Pravidla, kterými jsem se při transkripci řídila, jsou popsána v 5.4.2.1. Ukázky transkribovaných nahrávek jsou zahrnuty v příloze.⁵⁶ Stejně jako nahrávky je i jejich kompletní přepis (49 stran textu) uložen u autorky bakalářské práce. Pro ukázky byly vybrány úseky, které obsahují analyzované jevy. Vzhledem k tomu, že v nich nesmí být žádná citlivá data, prošly ukázky transkribovaných nahrávek zahrnutých v příloze další úpravou: jedná se o výběr několika úseků, ne o jeden výňatek, nejsou tam ponechány ani celá jména a příjmení (jednotlivá vlastní jména a samotná příjmení rodin, o kterých je známo i z literatury, že z Husince pocházely, plní v ukázkách funkci demonstrativních jevů stejně jako jiná slova). Jednotlivé úseky, které na sebe nenasazují, jsou pro přehlednost graficky odděleny.

5.4.2.1 Zásady transkripce

Při transkripci jsem vycházela z *Pravidel pro vědecký přepis dialektologických zápisů českých a slovenských*⁵⁷ a také jsem použila *České nářeční texty* z roku 1976⁵⁸, které sice rovněž vycházejí ze zmíněných *Pravidel*, ale upravují a zjednodušují je. Pro mě byly *České nářeční texty* východiskem i vzhledem k tomu, že obsahují i výběr nářečních textů ze zahraničních jazykových ostrovů a je zde přímo i ukázka husinecké češtiny. Držela jsem

⁵⁶ Viz Příloha 1.

⁵⁷ Tato Pravidla z roku 1951 vychází z pravidel uveřejněných ve *Věstníku České akademie věd a umění* z roku 1943, která navrhl Bohuslav Havránek.

⁵⁸ Lamprecht a kol. (1976).

se tedy stejných zásad, zvláště tedy nezavádět speciální znaky, ale pracovat s písmeny standardní abecedy. Některé znaky v obou pracích používané jsem ponechala stranou, protože se týkaly jazykových jevů vyskytujících se pouze v některých oblastech (např. typicky moravská nebo hanácká výslovnost), které se netýkaly oblastí spojených s mým výzkumem. Níže uvádím všechny zásady, kterých jsem se při přepisu držela.

Samohlásková délka je označena českou čárkou (např. *ňaká*), délka konsonantů (i slabikotvorných) je označena zdvojeným znakem (např. *ešše*). Pro *i*-ové vokály (tvrdé *y* a měkké *i*) používám pouze znak *i* (např. *taki*). Všechny dvojhlásky se píší standardně podle pravopisu, nejsou značeny speciálním znakem (např. *chaloupce*) až na výjimku neslabičného *u*, které je vysvětleno dále u různých výslovností, které jsou ale všechny standardně zapisovány písmenem *v*. Vokály, které mají tvrdý hlasový začátek (ráz), nemají speciální značení (např. *Eriku*), ale pokud je samohláska při výslovnosti svázána s předchozím slovem a tvrdý hlasový začátek nemá (má tedy splývavou výslovnost), je tato výslovnost značena pro zjednodušení podtrhávací čarou (např. *bylo ještě* je transkribováno jako *bilo_eše*); *Pravidla* používají pro označení splývavé výslovnosti oblouček, *České nářeční texty* ponechávají splývavou výslovnost stranou. Foneticky se zapisuje *je* po retnicích (např. *pjet*). Souhlásky, které jsou vysloveny jako změkčené, se při přepisu označují háčkem nad znakem, ať už se jedná o standardní znak, nebo znak, který nemá obdobu v současné spisovné češtině (např. *fšelijakí*, *musel'*). Stejně tak jsou zapisovány měkké souhlásky *d'*, *t'*, *ň* bez ohledu na to, zda je podle pravopisu změkčuje měkké *i* nebo *ě* (které pak není zaznamenáno s háčkem, např. *d'eda*). Souhlásku *ch* zapisuji pro přehlednost v podobě, jakou má v současném pravopisu (např. *tršech*). Párové znělé afrikáty jsou zapsány digrafy *dz* a *dž* (např. *džem*). Písmeno *v* se v idiolektu informátorky objevuje v několika různých výslovnostech: retozubné *v* je zapisováno znakem *v* (např. *i* jako protetické *v* ve slově *vokoštovat*), pro bilabiální *v* používám znak *w* (např. *wiprawowal*), neslabičné koncové *v*, které se přibližuje diftongu, značím jako *u* (např. *rouňeš*) a dále jej v neznělé výslovnosti označuji znakem *f* (např. *polífka*). Pro naznačení aspirace je užito zjednodušeně znaku *ch* v podobě horního indexu (např. *p^{ch}jeknou*). Znělost a neznělost souhlásek je ovlivňována asimilací znělosti (např. *gdibich*), přičemž nezaznamenávám rozdíl ve znělosti a neznělosti hlásky *ř*. Tuto hlásku zaznamenávám podle rozložené výslovnosti hlásky znaky *rš*, *rž* nebo *rz* (např. *trši*, *tržeba*, *rzikám*). V transkripci nahrávek neoznačuji slabikotvornost *l* a *r*.

Při transkripci pro přehlednost doplňuji velká písmena a interpunkci. Slova odděluji mezerami, splývavou výslovnost značím symbolem (viz výše).

V prepisech rozlišuji promluvy mluvčích tímto způsobem: nejvíce prostoru náleží promluvám informátorky (M1), které zapisuji standardním fontem bez specifikace a speciálně vytyčenými pravidly pro přepis. Promluvy M2, tedy mě jakožto toho, kdo rozhovor řídil, jsou zaznamenány kurzivou a zachyceny standardním českým pravopisem. Pokud se v nahrávkách objevují promluvy třetího mluvčího (M3), tedy mého doprovodu, jsou uvedeny kurzivou v kulatých závorkách a standardním pravopisem jako promluvy M2. Informátorka během rozhovoru i zpívala, to je zvýrazněno tučně.

6 Hláskoslovná analýza

V této části práce se pokusím zanalyzovat nahrávky pořízené během terénního výzkumu na Střelínsku z hlediska jejich hláskoslovné charakteristiky. Jako vzor mi sloužila publikace manželů Jančákových *Mluva českých reemigrantů z Ukrajiny*⁵⁹, ve které jsou všechny jevy a hláskové změny rozepsány podle přehledné osnovy a podle ní tedy strukturuji své poznatky z analýzy nahrávek. Přestože se v této publikaci jedná o reemigranty z Malé Zubovštiny a Malinovky, charakteristika jejich jazyka je stejná jako u střelínské češtiny, jak uvádí Jančáková – Jančák, protože výchozí lokalita je u obou jazykových ostrovů tatáž, tedy Královehradecko.⁶⁰ Při analýze mi pomohly i *České nářeční texty*⁶¹, které rovněž zaznamenávají nejvýraznější rysy nářečí v českých nářečních oblastech i v zahraničních jazykových ostrovech (mimo jiné je zde i ukázka mluvy obyvatele Husince⁶²). Taktéž sleduji zmíněné hláskoslovné jevy v literatuře shrnuté v kapitole 4 a některé zvláštnosti a netradiční hláskoslovné jevy vyplynuly i ze samotného přepisu a jeho následné analýzy. Rysy rozděluji podle zmíněné publikace *Mluva českých reemigrantů z Ukrajiny* na celočeské rysy, společné rysy středočeské a severovýchodočeské oblasti, severovýchodočeské rysy, kontaktologické jevy dle vlivu cizích jazyků a další vlivy. Kapitola je zakončena shrnutím hláskoslovné analýzy.

6.1 Celočeské rysy

Do popisu celočeských rysů jsou zahrnuty jak hláskové jevy společné českým nářečím v užším smyslu (6.1.1 až 6.1.4), tak jevy, které přesahují oblast středočeských a severovýchodočeských nářečí, ale nezasahují až do všech okrajů oblastí, o které se v rámci celočeských nářečí jedná (6.1.5 až 6.1.7).

6.1.1 Úženi *é* v *i*

Tento jev typu *dobří mlíko* má v idiolektu informátorky vysokou frekvenci užití. Mimo jiné i proto, že k potenciální změně může docházet ve velkém množství případů.

⁵⁹ Jančáková – Jančák (2004).

⁶⁰ Jančáková – Jančák (2004, s. 19–20).

⁶¹ Lamprecht (1976).

⁶² Lamprecht (1976, s. 394–395).

V základu slova k úženi dochází v 22 případech, a to uvnitř slov *chlíp* (místo *chlép*), *chlíf*, *polífka* (u které je ze 4 dokladů ve dvou registrována zkrácená výslovnost, tedy *polífka*), dále v příslovcích *míň* a *díl*, jednou v infinitivu typu *nést* (*zavíst*), s přihlédnutím k rozdílu samohláskové kvantity také *večír* nebo v případech *semínko*, *vokínko* apod. V tradičně uváděném příkladu *mlíko* ale k úženi nedochází, v nahrávkách se vyskytuje celkem 3krát a pokaždé je vysloveno s krátkým *e* (*mleko*, případně *mlečko*).

Změny v úženi v deklinaci tvrdých adjektiv ukazují údaje v tabulce a jsou komentovány níže. Čísla v tabulce označují počet výskytů, za nimi v závorce následuje procentuální zastoupení.

	s <i>í</i>	s <i>é</i>
F (2., 3., 6. sg., 1., 4. pl.), adj. a zájm.	195 (98,48 %)	3 (1,52 %)
M (1., 4. pl. inanim., 4. pl. anim)	230 (100 %)	0 (0 %)
M, N (v koncovkách <i>-ího</i> , <i>-ímu</i> , <i>-ím</i>)	82 (97,62 %)	2 (2,38 %)
N (1., 4. sg.)	159 (99,38 %)	1 (0,63 %)

Tabulka 1: Úženi *é* v *í* v deklinaci tvrdých adjektiv

Z tabulky lze vysledovat, že ve všech koncovkách adjektiv a zájmen v ženském rodě dochází k úženi téměř stoprocentně, výjimky tvoří doklad *spjovník Českobratrské církve evangelické*, což ale informátorka ze zpěvníku přečetla, a doklad *takoví ti mjentové takovi* (kuličky), kdy lze předpokládat motivovanost užití spisovného výrazu na základě zakódované představy oficiálního názvu (zvláště objevuje-li se užití s *é* mezi dvěma dalšími adjektivy, ve kterých ale úženi proběhlo, jako v tomto případě), tudíž lze zobecnit, že jedná-li se o výslovnost nezávislou na podobných faktorech, vždy se ve výslovnosti objevuje tvar s *í*. Jako příklad uvádím doklady *holki náki*, *na tí hlave*, *ustrojení starí bábi*, *u mí tetki*, *takoví p^{ch}jekní bible*.

Nominativ pl. v mužském neživotném rodě a akuzativ pl. v mužském životném i neživotném rodě má ve všech výskytech zúžené *é* v *í*, stejně jako u výše komentovaných dokladů koncovek v ženském rodě. Mezi případy, jako jsou *náki hrobi*, *p^{ch}jekní časi*, *já mám pršíbuzní*, jsem zahrнула i výskyty, u kterých není jasné, co má informátorka na mysli

(např. při úpravě vlasů: ve větě *Copa f tej hlave taki mám ňákí*. nelze určit, zda má na mysli smetí, brouky apod.)

Ve všech ostatních pádech, kterých se v mužském i středním rodě týkají koncovky *-iho*, *-ímu*, *-ím*, dochází k úženi, např. *vot mího táti, ňic iního nejňi, k mímu d'edoj, je učitelkou jazika ňemeckího, v Libafskim* (Údolí; i když dochází k úženi *é* v *í*, koncovka *-ím* bývá nejčastěji vyslovena krátce, viz 6.1.5). Dvě výjimky představují nezúžené varianty v *Libafskem a f každem kraji*, obě vyslovené s krátkým *e*. Do této kategorie jsou zahrnuty i doklady s nepřesnou výslovností *h* v koncovce (*fšelijakíjo, padesátí_o*), v nichž se ale změna vyskytuje, a dále také stažená výslovnost *takovím > takím*.

Poslední oblastí, ve které úženi v tvrdé adjektivní deklinaci probíhá, je nominativ a akuzativ sg. neuter, např. *žití je takoví fšelijakí, nemám pjekní písmo, Starí mjesto*. Z tabulky je patrné, že i v tomto případě téměř ve všech dokladech změna proběhla. Jediný doklad s *é* (resp. s *e*, protože i v tomto případě je koncovka vyslovena krátce, jak už bylo komentováno i výše) se objevuje v případě *to nejňi možne*. Změna je ale natolik silná, že se ve všech zmíněných výjimkách jedná o velmi sporadickou záležitost.

6.1.2 Diftongizace *y* v *ej*

	celkový počet výskytů	s <i>ej</i>	s <i>í</i>
základ slova	48	42 (87,50 %)	6 (12,50 %)
předpona <i>vej-</i>	1	0 (0 %)	1 (100 %)
koncovky tvrdé adj. deklinace			
<i>-ej</i> v absolutním konci slova	143	138 (96,50 %)	5 (3,5 %)
<i>-ej</i> před koncovou souhláskou	36	28 (77,78 %)	8 (22,22 %)
celkem	228	208 (91,23 %)	20 (8,77 %)

Tabulka 2: Frekvence diftongizace *y* v *ej*

Tabulka znázorňuje pozice, ve kterých se v nahrávkách objevuje následkem diftongizace *ej* místo *y*. Lze vysledovat, že i tato hlásková změna je velice frekventovaná (z celkového počtu se diftongizace vyskytuje v 94,14 % dokladů), procentuální hodnota dokladů s *ej* je téměř ve všech kategoriích velmi vysoká. Výjimku tvoří pouze slova s

předponou vý-, které se ve všech nahrávkách vyskytuje pouze jednou. Jedná se o substantivum *vímena*, které tímto výskytem udává stoprocentní hodnotu v nediftongizované podobě předpony *ví-*, resp. *vej-*.

V základu slova se diftongizace vyskytuje v případech *tejden* (3krát), *hejbat* (2krát), *pomejlit* (2krát), *voprejskat* (1krát), *mlejnek* (1krát); všechny uvedené doklady nemají v tomto případě dubletu. Ta se v kmeni objevuje u substantiva *strejc* (s *ej* celkem 4krát, s *í* jen jednou) a u infinitivu *bejt* (s *ej* celkem 29krát, s *í* 5krát, z toho jednou se změnou v kvantitě: *bit*).

V absolutním konci slova se bez diftongu vyskytuje pouze 5 dokladů: *každí spíval*, *katolický kňes*, *Noví rok*, *celí ten prostršedek*, *druhej česki učitel*. Nedá se zobecnit, v jakých případech k diftongizaci důsledně nedochází, protože ač by se v případě *Noví rok* dalo tvrdit, že diftongizace neprobíhá z důvodu naučeného názvu, diftongizace je vedle toho registrována v názvu *Novej testament*. Dále se jedná např. o doklady *kerej má celej okres*, *ten malej kluk*, *pršes takovej kopec*.

V poslední kategorii se *-ej* před koncovou souhláskou rozumí koncovky, které zahrnují i další hlásky. Jedná se např. o *sfejma*, *takovej*, *s tejh českejch lidu* apod. Původní *í* je zachováno v příkladech *krátkíma vlasama*, *stršelínských kopcích*, *z německíma* apod., v několika případech stojí dokonce vedle sebe s diftongizovanou variantou: *plno novejch p^{ch}jekních*, *fšelijákých takovejch tech*. O tom, že tato hlásková změna je ve střelínské češtině, resp. v idiolektu informátorky pevně zakořeněna, svědčí i to, že se vyskytuje mimo jiné také v adjektivních podobách příjmení (*Kňorkovejch*).

Stranou při vyhodnocení ponechávám doklad, ve kterém se informátorka ihned opravila nebo vyjádřila nejistotu: *fšelijákí Mlejnkovi a nebo Mlínkovi*.

6.1.3 Protetické v před o

Protetické *v* je v idiolektu užíváno velice často. V případech, ve kterých se proteze vyskytuje nejčastěji, dochází i k dubletnosti. Jedná se o osobní zájmena začínající na *o* (*on*, *ona*, *ono*, *oni*, *ony*, *ona*) mají s protezí 107 výskytů (*von mel*, *voňi misleli*), kdežto bez proteze pouhých 18, nejčastěji v zájmenu *ona*, ovšem distribuce slov bez protetického *v* je nevyšetřitelná, dochází k ní rovnoměrně (*ona d'ála poržádek*, *on rzikal*). Předložka *od* je s protezí užita 57krát, nejčastěji ve spojení s osobou (*dostala vot mámi*), bez proteze jen 3krát, vždy ve spojení se zeměpisným názvem (*ot Prahi*, *ot Čech*). Oba případy (s protezí i bez ní) jsou částečně zachyceny i v dalších případech, kde je ale dubleta ojedinělá. Je to

tradičně uváděné *vokno*, které je zachyceno pouze jednou (*šelijakí vokínka to mjelo*), oproti tomu bez proteze je v nahrávkách dvakrát (*ti okna sou mi ňáko*). Dále se jedná o sloveso *vostat/vostávat* (celkem 22krát) a pouze jednou bez protetického *v*, tedy *ostávali*. Hojně se také objevují příslovce *votkat', vocat', vocuť, votamtat'* (celkem 21, z toho *vocat'* jako dubleta k *ocat'* 9 výskytů), kdežto *ocat'* je použito jednou. Dublety a to, jak často se vyskytují, jsou shrnuty v následující tabulce.

	s protezí	bez proteze
osobní zájmena (<i>von/on</i> apod.)	107 (85,60 %)	18 (14,40 %)
předložka <i>vod/od</i>	57 (95 %)	3 (5 %)
<i>vokno/okno</i>	1 (33,33 %)	2 (66,67 %)
<i>vostat, vostávat/ostat, ostávat</i>	22 (95,65 %)	1 (4,35 %)
příslovce <i>vocat'/ocat'</i>	9 (90 %)	1 (10 %)

Tabulka 3: Počet výskytů dublet při výslovnosti protetického *v*

Důsledně dochází k protezi u předložky *o* (celkem 23krát, např. *nechce vo to starat, vo tu klubovnu*), u plnovýznamových slov s předponou *o-* (celkem 17krát, např. *vopečení, vohržát, voplatí, votrhala, vopravdu*), s předponou *od-* (celkem 7krát, např. *vodbiraj, votpoledne*) i u bezpředponových slov (celkem 16krát, např. *vostrí, po vobjed'e, voči, voškliví*). Naopak důsledná výslovnost bez protetického *v* se objevuje u číslovky *osum* (25), *olej* (1), *okurki* (1) a *ovoce* (2). Nepochází k ní ani u slov přejatých z němčiny a zároveň začínající na dvohlásku *ou-* *ouma* (7) a *oupa* (3).

Až na jeden případ (ve dvou výskytech) se proteze vyskytuje vždy na začátku slova. Uprostřed je to mezi předponou *ne-* a kořenem slova (*nevotpojdej*, přičemž k protezi dochází u tohoto slovesa i v bezpředponovém tvaru). Mimo analýzu protetického *v* stavím slova *orzechi* a *vorzechi*, protože na nich informátorka ukazuje právě rozdíl ve výslovnosti s protezí a bez ní, kterého si tedy byla vědoma (*tadi še rzikalo jako vorzechi a tam se rziká orzechi po česku*).

6.1.4 Zánik koncového *l* ve tvarech *l*-ového přičestí sg. mask.

Sloveso ve tvaru minulého činného přičestí ve 3. osobě sg. maskulina se v nahrávkách vyskytuje celkem 17krát. Téměř vždy je sloveso vysloveno bez tohoto tvarotvorného nefinálního sufixu. Jedná se konkrétně o slovesa *moch* (6krát, např. *jeden*

moch prodávat), *pat* (3krát, např. *můj táta pat na vojně*), *pršives* (3krát, např. *mně to pršives*), *spat* (1krát: *kerej tam spat*), *votfuk* (1krát: *slámi votfuk jenom*) a u slovesa *spuch* dochází ke změně v kmeni, v obou případech ale zaniká koncové *l* (vyskytuje se 2krát, *jazik spuch* i *jazik spuk*). Pouze v jednom případě koncové *l* nezaniká (*tadi ten zaňikl*).

6.1.5 Krácení samohlásky v koncovce *-im* a *-um*

O koncovku *-im* se jedná ve dvou různých případech, a to v 1. osobě sg. sloves a v 6. a 7. pádě adjektiv, zájmen a příslovečných spřežek z nich utvořených. V obou případech převažuje zkrácená podoba, ale v různé míře je registrována dubletní výslovnost. Ve zmíněném slovesném tvaru se objevuje nejčastěji sloveso *nevím* (186) se svou dubletou *nevím* (46). Ke zkráceným variantám přidávám i celkem 12 výskytů, ve kterých je kvůli zjednodušené nebo zanedbané výslovnosti kmenové *v* nahrazeno *j* (*nevím* > *nejím*). Dále se dvojí výslovnost vyskytuje např. u sloves *musím*, *umím*, *nastavím*, *strčím*, *choďím* (konkrétní počty výskytů i procentuální zastoupení jsou znázorněny v níže uvedené tabulce, přičemž samostatně vyhodnocuji nejčastěji užitá slovesa). Stoprocentní výskyt ať už zkrácené, nebo původní dlouhé výslovnosti je registrován u sloves, která se v nahrávkách vyskytují právě jednou, např. zkrácená podoba slovesa *hodím* nebo dlouhá výslovnost samohlásky ve slovese *pořím*, nelze z toho tedy vyvozovat, kdy dochází nebo nedochází ke zkrácení. Celkem se dokladů sloves v uvedeném tvaru vyskytuje v nahrávkách 357, z toho zkrácených je 283 (79,27 %) a nezkrácených 74 (20,73 %).

Co se týče druhého případu koncovky *-im*, tedy v 6. a 7. pádě adjektiv, zájmen a spřežek, ke krácení dochází v 92,31 % výskytů. Jedná se nejčastěji o zájmeno *tím* (a z něj vycházející spřežky, např. *pršetřím*) nebo *kim* a jeho varianty (*s ňikim*, *ňekim*), v adjektivech je to např. *f tom velkim* nebo *dobrim*. Dlouhá výslovnost zůstává pouze v 6 případech, 100% k ní dochází pouze u slov *meziřím*, *zařím* (obě po jednom výskytu), u všech dalších se jedná o dubletní výslovnost (*s mím bratem*, *pršetřím*, *s kím*, *s ňím*).

Koncovka *-um* se týká dativu pl. substantiv, v nahrávkách doloženého pouze v jednom případě (*rodičúm*), ke změně kvantity v ní tedy nedochází.

6.1.6 Změna *s > c*, *š > č*

Výslovnost se změnou *s > c* je vždy stoprocentní, tedy ve slovech *žencká* (22 výskytů) a *náboženství* (4 výskytů). Se změnou *š > č* to není tak jednoznačné, vyskytuje se

100% ve slově *mlačí* (3 případy), dubletně je vyslovováno adjektivum *menčí* (5 výskytů, tedy 83,33 %), resp. *menší* (1 výskyt, tedy 16,67 %) a důsledně ke změně nedochází ve slově *lepší* (8 případů, tedy 100 %).

6.1.7 Krácení *ú* ve slovech *múj*, *tvůj*, *hnúj*, *můžu*

V kmenech slov je dlouhé *ú* i jeho zkrácená podoba distribuováno rovnoměrně v zájmenech *múj* a *tvůj*, v kmeni slovesa *může* převažuje nezkrácená podoba. Substantivum *hnúj* se v nahrávkách vyskytuje pouze jednou, nelze v něm tedy předpokládat jak pravidelnost, tak sporadicitu krácení. V nahrávkách se zároveň nevyskytují žádná slova, ve kterých by docházelo k dloužení původně krátkého *u*. Konkrétní počty výskytů zmíněných slov, v jejichž kmeni dochází ke krácení, jsou zaznamenány v následující tabulce.

	krátká podoba	dlouhá podoba
<i>muj/múj</i>	22 (62,86 %)	13 (37,14 %)
<i>tvuj/tvúj</i>	1 (50 %)	1 (50 %)
<i>hnuj/hnúj</i>	1 (100 %)	0 (0 %)
<i>mužu, mužeš apod./můžu</i>	2 (20 %)	8 (80 %)

Tabulka 4: Počet výskytů krátké a dlouhé podoby *ú* v kmeni

6.1.8 Nepřítomné hláskové změny (v rámci celočeských rysů)

Z hláskoslovných znaků, které jsou společné pro česká nářečí obecně i pro rysy, které nepokrývají celé české území, ovšem zároveň přesahují středočeskou oblast, nejsou registrovány následující změny.

Neprobíhá diftongizace počátečního *ú* za *ou*, přičemž jediná slova začínající na *ú* jsou příslovce *úplně* a substantivum *úřad*. V případě *úplně* se výslovnost počátečního *ú* sice vyskytuje dubletně, ale jedná se krátkou výslovnost (pouze v jednom případě, výslovnost s dlouhým *ú* se vyskytuje 10krát). V druhém zmiňovaném slově nelze vysledovat nemotivovanou výslovnost, protože informátorka slovo *úržat* opakuje po mně a v nahrávkách se toto objevuje právě jednou, v jiné situaci tedy ne.

V nahrávkách se nevyskytují slova se skupinou *sh-*, tudíž nelze konstatovat, zda dochází při výslovnosti k progresivní asimilaci (*shodit* > *schodit*), jak je běžné v českých nářečích.

Taktéž není zjednodušena výslovnost skupiny *stř-* na *tř-* na začátku slova (*střešechi*, *střeševíce*, *střešídali*) ani uvnitř něj (celkem 3krát: *prostršedek*, *f prostršetku*). Celkem se jedná o 9 výskytů (4 na začátku, 3 uprostřed slova) a k zachování výslovnosti *stř-* dochází ve 100 % těchto výskytů.

6.2 Rysy společné pro středočeskou a severovýchodočeskou oblast

6.2.1 Změna *i* > *ej* po *c*, *z*, *s*

Tato diftongizace vychází z diftongizace *y* > *ej* (viz 6.1.2), dochází k ní po ostrých sykavkách a vyskytuje se i v idiolektu informátorky.

V případě změny po *c* se jedná pouze o sloveso *cejřit*: 5 dokladů, tedy 83,33 %, je s diftongizací (*tu něco cejtím*), 1 doklad, tedy 16,67 %, je bez ní (*sem cítila*).

V otázce změny po *z* už je situace bohatší. Uvnitř slova se jedná o výslovnost slova *zejtra* a jeho variant (*pozejtrží* apod.): diftongizace je provedena v 8 dokladech (80 %), dvakrát (20 %) není provedena, z toho v jednom případě je vysloveno krátce (*zitra*). Podle dokladů je stoprocentní výskyt provedené diftongizace ve slově *vozejk*, *vozejček*, celkem se vyskytuje 7krát. V jednom případě je zaznamenána změna v deklinaci měkkého adjektiva *cizí* (*ňákej cizej do toho míchat*), což je v tomto případě jediná změna na konci slova, která už zároveň proniká spíše do tvarosloví.

Slova, ve kterých by došlo k uvedené změně po *s*, se v nahrávkách nevyskytují.

6.2.2 Krácení *i* v některých koncovkách a slovotvorných příponách

Samohlásková kvantita se mění v různých příponách a koncovkách obsahujících samohlásku *i*. V prvním případě se jedná o koncovku *-i* v nominativu substantiv neuter (vzor „stavení“) (46 dokladů, z toho kráceny 3 a nekráceno 43) a dále o koncovku *-i* v dalších pádech stejných substantiv a navíc také některých substantiv v ženském rodě a tvarů osobního zájmena *ona* (22 dokladů, z toho zkráceno 6 a nekráceno 16). Jsou to např. doklady *celí žiří*, *k^{ch}ámeňi*, *dostali psaňi*, *s ňi*, vedle toho pak *devjet d'etí*, *tolik tršešňi*, *náboženství*.

Další kvantitativní změna zasahuje koncovky *-ich* a *-ima*. První zmíněná se objevuje celkem 29krát ve tvarech některých substantiv a adjektiv. Krácení probíhá pouze ve 3 případech, např. *starších*, stávající kvantita se objevuje ve zbylých 26 dokladech, např. *tolik tršešních*. Doklady s koncovkou *-ima* nejsou v nahrávkách registrovány.

V nahrávkách zaznamenané slovo tvorné přípony s *i* jsou *-ik*, *-ic*, *-icek*, *-iček*, *-ičko*. Z celkem 31 případů dochází ke krácení v 9 (např. *žebržik*, *s klickem*, *stoliček*, *vajičko*), ostatních 22 případů má v koncovce dlouhou samohlásku (např. *mňesíc*, *krajíček*).

Stále jsou tedy registrovány doklady s provedenou změnou kvantity samohlásky *i*, z počtu dokladů lze vidět, že tento jev podstatně ustupuje.

6.2.3 Krácení *i* v kmeni jednotlivých slov

Nejvýraznějším zástupcem tohoto rysu je sloveso *rzikat* (*má cera rziká, jak mi to rzikáme*), které se ve svých tvarech vyskytuje celkem v 93 dokladech, z toho 94,62 % (88 výskytů) je s kráceným *i* a ke změně nedochází v 5,38 %, tedy v 5 případech. Jednou se objevuje tvar *japa po česku rzikali* a ve zbylých 4 dokladech se jedná o infinitiv *rzíct*, přičemž jeho zkrácená dubleta se vyskytuje 2krát. Důsledně je zkracováno sloveso *narzikat* (ve všech 6 dokladech).

Dále dochází ke zkracování ve slovech *uřikat* (3krát), *vzit* (1krát), *žit* (1krát), *pršibuzní* (1krát) a *upršimni* (1krát).

6.2.4 Krácení *u* v 2. p. pl. M

Krácení koncového *u* se vyskytuje pouze jednou, ve spojení *tršicet kilometru*. Jeho dloužená dubleta se objevuje také právě jednou. V literatuře uváděný příklad *deset roku*⁶³ se v nahrávkách objevuje v genitivu pl. maskulina pouze jednou, ovšem bez provedené změny (*pár rokú*).

6.2.5 Dloužení samohlásky v kmeni jednotlivých substantiv

Ke změně samohláskové kvantity dochází také v kmeni několika substantiv. O dloužení *e > é* se jedná ve slově *zéli* (2krát – 28,57 %, vedle toho standardní podoba *zeli*

⁶³ Jančáková – Jančák (2004, s. 36).

5krát – 71,43 %); reprezentativní příklad v literatuře *céra*⁶⁴ ale není v nahrávkách dlužen nikdy (12 dokladů, 100% nedlouženo).

Dále už se jedná jen o jednotlivé výskyty. Dloužení samohlásky *u > ú* se objevuje v jednom případě, a to v dokladu *prši tích vózách*. Po jednom dokladu je dlužení i v případech *v záhradě, chvílku, tam jedou ti mašíni* a ke kolísání dochází ve slově *pivo* (1krát, vedle toho *pivo* 1krát a *pifko* 1krát). Tento jev už se tedy v nahrávkách vyskytuje s velkým oslabením.

6.3 Severovýchodočeské rysy a rysy okrajových úseků severovýchodočeských nářečí

6.3.1 Změny ve výslovnosti souhlásky *v*

Jak už bylo zmíněno v transkripčních pravidlech (viz 5.4.2.1), v nahrávkách se objevují čtyři různé varianty výslovnosti souhlásky *v*. Přestože dochází k nepřehlédnutelným změnám, převažuje retozubné *v*, nejčastěji na počátku slova (v předponách *vi-*, *ví-*, na začátku kmene slov jako *vid'et*), ale i v jiných výskytech (např. *kvandali, znova*). Důsledně je zachována výslovnost *človjek*.

První změnou je bilabiální (obouretné) *w*, které se vyskytuje 5krát na začátku slova (*wiprávela, Wraťislař*), 2krát v koncovce *-owi* (*Krčilowi, tátowi*), jednou v další pozicích mezi samohláskami (*vipráwim*) a jednou ve slově *teprwe*. Mezi změny ve výslovnosti *v* se v literatuře řadí k bilabiálnímu *w* i dále stažené případy jako *pojat* (m. *povídat*), *takí* (m. *takoví*) a *d'ědoj* (m. *d'edovi*), které jsou ale uvedeny spolu s dalšími případy stažení v bodě 6.5.2.

Dále se objevuje neslabičné *u* po samohlásce (proto tento jev někdy literatura řadí mezi diftongy, např. již výše uvedená studie A. Frinty, viz 4.1.1): po *a* ve 12 případech (*prařda, zařzít, Vraťislař, oprařdu*), po *e* v jednom případě (*kreř*), po *i* ve 2 případech (*poliřka*), po *o* ve 26 případech (*vodouřzení, zrouřna, rouřneř, v cukrouřne, rouřnou, krchouř, auto_řšelijakí* – v tomto případě tvoří diftong při splývavé výslovnosti přes hranici slova) a po *u* v 15 případech (*boruřki, pruuřní*).

Retozubné *v* se v neznělé podobě (*f*) vyskytuje nejvíce na konci slova (17krát; *Vraťislař*), uprostřed slova (11krát; *oprařdu, poliřka, mrkřička*), dále po sykavkách *s, ř a c* (11krát; *řřički, řřátek, řřatú, řřúj, řřadlena, řřestki, řřálem*), po souhlásce *t* (10krát; *třřdí,*

⁶⁴ Jančáková – Jančák (2004, s. 37).

tfaroch, tfoji) a *d* (1krát; *dfje*) a v povětšinou ojedinělých případech (5krát) na začátku slova (*fidiš, fipadalo, Fraťislaf, fnučka*).

Celkové zastoupení výslovnostních změn ukazuje tabulka:

	počet dokladů
bilabiální <i>w</i>	9 (7,5 %)
neslabičné <i>u</i>	56 (46,67 %)
neznělé <i>f</i>	55 (45,83 %)

Tabulka 5: Přehled celkového počtu jednotlivých změn

V následující tabulce jsou zachyceny některé doklady nejvýraznějších slov, ve kterých dochází ke kolísání při výslovnosti. V nahrávkách už se často objevuje retozubné *v*, ale co do bohatosti jsou změny ve výslovnosti *v* stále ještě rozšířené.

<i>opraudu</i> – 4 (14,81 %)	<i>oprafdu</i> – 8 (29,63 %)	<i>opravdu</i> – 15 (55,56 %)
<i>Wraťislaf</i> – 3 (17,65 %)	<i>Vraťislaf</i> – 13 (76,47 %)	<i>Fraťislaf</i> – 1 (5,88 %)
<i>teprwe</i> – 1 (16,67 %)	<i>teprve</i> – 5 (83,33 %) ⁶⁵	
<i>poliuka</i> – 2 (50 %)	<i>polífka</i> – 2 (50 %)	
<i>prauda</i> – 3 (60 %)	<i>pravda</i> – 2 (40 %)	
<i>pruuňi</i> – 13 (59,09 %)	<i>první</i> – 9 (40,91 %)	
<i>šfestki</i> – 3 (42,86 %)	<i>švestki</i> – 4 (57,14 %)	
<i>mrkfíčka</i> – 1 (20 %)	<i>mrkvička</i> – 4 (80 %)	

Tabulka 6: Doklady kolísání při výslovnosti *v* v nahrávkách

6.3.2 Změna *ji-/jí-* > *i-/í-*

Tato změna je – podobně jako ostatní – dubletní, stoprocentně se bez *j-* vyskytuje změna *jde* > *de* (11krát, např. *jak to de nejlepší*), jednou se toto sloveso vyskytuje bez *j-* v infinitivu (*nesmeli ít ven*). Dalším stoprocentním dokladem je číslovka *jednou* (příp. *jenou*), která se vždy (celkem 24 krát) vyskytuje s počátečním *j-*, a stejně také příslovce *inde* (pouze jeden doklad). Dále už se vyskytují dublety: *iní* (32) vs. *jíní* (4), *inak* (4) vs.

⁶⁵ U příslovce *teprve* se objevuje ve výslovnosti *i* změna *v f*, zde ale není uvedeno, protože se jedná o případ stažení, tudíž dochází k asimilaci znělosti (*teprf*).

jinak (18), *íst* (7) vs. *jíst* (5), *enom* (2) vs. *jenom* (69) a tvary osobních zájmen začínajících na *j-*: *ich*, *im* (4) vs. *jich*, *jim* (8).

Počáteční *j* je důsledně nevyslovováno ještě v jiném případě, tím je *menovat*, *méno* a jeho zúžená podoba *míno* (která počtem výskytů 6 nad dvěma výskyty nezúžené varianty převažuje), celkem ve 45 dokladech.

Tento jev je zaznamenán i ve výslovnosti slova *ještě*, které je vzhledem ke změně v odsouvání souhlásek zmíněn níže v bodě 6.5.4.

6.3.3 Ztráta jotace po retnicích a retozubných souhláskách

V idiolektu je ztráta jotace jedním z nejvíce frekventovaných jevů, ve kterém ale zároveň nezřídka dochází také k dubletnosti. Depalatalizace, tedy ztráta měkkosti souhlásek, je zachycena ve skupinách *bě*, *pě*, *vě*, *mě*. Podrobnější informace o výskytech jsou přehledněji popsány v následující tabulce a dále komentovány pod ní.

skupina	výskyt	bez jotace	s jotací		příklad
<i>bě</i>	v koncovce slovesa	4 (100 %)	0 (0 %)		<i>zlobej</i>
	v kmeni	0 (0 %)	8 (100 %)		<i>po vobjeďe,</i> <i>chibjelo</i>
<i>pě</i>	v kmeni	2 (2,17 %)	90 (97,83 %)		<i>pet, pjekní</i>
<i>vě</i>	v kmeni	15 (22,73 %)	51 (77,27 %)		<i>wiprávela, svet,</i> <i>človek, vjeci, devjet</i>
	na konci slova	58 (69,88 %)	25 (30,12 %)		<i>práve, držívejc,</i> <i>hlavje</i>
<i>mě</i>	v kmeni	136 (65,07 %)	- <i>mňe</i> 37 (17,7 %)	- <i>mje</i> 36 (17,22 %)	<i>mel, vímena,</i> <i>mňesto, mjesíc</i>
	v koncovce	8 (11,76 %)	45 (66,18 %)	15 (22,06 %)	<i>k máme, v lome,</i> <i>zrzejmje</i>

Tabulka 7: Depalatalizace *bě*, *pě*, *vě*, *mě*

Ve skupině *bě* dochází k depalatalizaci pouze v diftongizovaných koncovkách sloves *zlobej*, *chibej*. Vyskytuje-li se skupina v kmeni slova, vždy se jedná o změkčenou podobu.

V případě skupiny *pě* jsou doklady pouze v kmeni, přičemž se jedná o sloveso *vitrpet* a číslovku *pet*. Ta má svou dubletu *pjet*, která má i aspirovanou podobu, a co by mohlo být vzhledem k literatuře překvapivé, důsledně je jotace zachována ve slově *pjekní*, taktéž se vyskytující s aspirací. Podrobněji k aspiraci viz 6.4.1.

Ve skupině *vě* jsou doklady s jotací i bez ní rovnoměrně, často se vyskytují dublety, které mají podobný počet zastoupení. Jako příklady uvádím např. *svet* (3) vs. *svjet* (1), *ved'et* (1) vs. *vjed'et* (15). Jotace je vždy zachována v číslovce *devjet* (13), ve slovese *vjeržit* (3) a v substantivu *vjeci* (12). Na konci slova to jsou třeba případy *držívejc* (23) vs. *držívjejc* (4), koncovka v lokále *na hlave*, ve *Vraťislave* (6) vs. *na hlavje*, *Vraťislavje* (2), *práve* (4) vs. *právje* (8) apod.

Skupina *mě* je v nahrávkách co do výskytu nejbohatší. I forem s neprovedenou změnou se objevuje hodně, zároveň mají dvě varianty: *mňe* a *mje*. Největší zastoupení má sloveso *mít* v minulém čase, tedy *mel*, v depalatalizované podobě se objevuje 110krát, změkčená forma je zaznamenána jen 21krát. Změkčené varianty se u různých slov různí, obecně žádná z nich nepřevažuje. Zajímavé je, že Kubín registroval stoprocentní ztrátu jotace ve slovech *mesto* a *pameť*, ty jsou ale v nahrávkách měkčeny vždy: *pamňet* (2 doklady) a *mňesto* (13), resp. *mjesto* (25).

V jednom dokladu se vyskytuje nejspíše analogicky ztráta měkkosti po *t*, jedná se o číslovku *dve ste*.

6.3.4 Krácení *i* v koncovkách adjektiv a sloves

Změny samohláskové kvantity, jak je patrné i z výše uvedených změn, se vyskytují v nahrávkách v různé míře a v různých případech. Jedním z nich je krácení koncovky *-i* v měkkých adjektivech a ve slovesech 3. os. sg. přítomného času. I zde už ale změna kvantity mizí, v případě adjektiv je z celkového počtu dokladů 107 kráceno pouze 8 (7,48 %), např. *bili pršátelš'ti*, *pruůňi herc infarkt*, v případě prezentních tvarů sloves je z celkem 127 dokladů krácena necelá třetina (39 dokladů – 30,71 %), např. *to neňi daleko*, *hlava mňe boli*.

6.3.5 Nářeční krátkost v základech slov

Ve dvou případech je registrována krátkost v slovese *nehrali*. Dále je kráceno substantivum *mama* (celkem 13 dokladů, vedle toho v celkem 89 dokladech je nezkrácené). Ač by se dalo očekávat, že i slovo *táta* bude zkracováno, ve stoprocentním výskytu je vysloveno s dlouhým *á* (celkem 24 dokladů).

6.3.6 Nářeční délka v základech slov

V tomto rysu se jedná o příslovce *dúle*, které se zdložené objevuje 4krát. Varianty tohoto příslovce mají následující frekvenci: *dóle* 5 dokladů, *dole* 4 doklady, *dólu* 4 doklady, *dólú* při expresivním vyjádření 1 doklad. Podobně je to s příslovcem *túze*, s dloužením má 4 výskyty, bez změny je zaznamenáno v 18 dokladech. Jednou se také objevuje změna *tuhle* > *túle*. K tomuto jevu se řadí také substantivum *zejma*, dvakrát se objevuje s diftongem (*to bili zejmi dicki tadi*). Doklady s *i* jsou v nahrávkách 3, např. *tam bilo zima*.

6.3.7 Změny v přehláskách

Jsou registrovány 3 doklady se změnou v přehlásce: *dvoj lata* (dvě léta), *to vi se uržachtáte* (uřechtáte), *s kršanem* (s křenem).

6.3.8 Zjednodušená výslovnost geminát

Zdvojené souhlásky (gemináty) jsou už pravidelně zjednodušovány. Objevují se pouze v několika výjimkách, jako jsou *ješše* nebo *ešše* (3krát), *jennou* (4krát) a přes hranici slov (např. *chod'ittam*, *pršet'ím*). Důsledně ale dochází ke zjednodušení v typických případech *Anna* > *Ana* (9krát), *panna* > *pana* (5), *višší* > *viši* (3krát) a v případě blízkému tomuto jevu *muškej* > *muskej* (8krát).

6.3.9 Progresivní asimilace *h* > *ch*

Je zaznamenán pouze jeden doklad tohoto jevu objevujícího se přes hranici slova. Jedná se o změnu *hlad* > *chlad* (*kolik d'eři chladi umrzelo*). V podobě s *h* se ale slovo objevuje ještě ve 3 dokladech.

6.3.10 Zánik *h* v souhláskových skupinách

I v tomto jevu se objevuje pouze jeden doklad, konkrétně ve slově *žhavý*, které se s *h* vyskytuje ve 2 dokladech, ale jednou bez něj: *pršinesu tu dobrou brije ještě, ta je tet' žavá*.

6.3.11 Změna *ct* > *st* u některých číslovek

U číslovek typu *dvanáct* se objevuje různá výslovnost, nejčastěji je to odstranění koncového *t* (26krát, např. *devatenác*), dále pak se 2krát objevuje *dvanás* a 4krát je to standardní podoba *-náct* (jednou ve slově *tršináct* a zbylé tři výskyty jsou název obce *Dvanáctí*). Ke změně *ct* > *st* dochází pouze v jednom případě (*ošumnást*, kdy navíc informátorka mluví polsky, tudíž nelze jednoznačně potvrdit, že k této změně dochází).

6.3.12 Infinitiv na *-t'*

Z nahrávek jsou zaznamenány pouze tři případy, kdy je sloveso v infinitivu vysloveno s hláskou *-t'* na konci slova. Jedná se o slovesa *modlit'* (1 doklad) a *vjed'et'* (2 doklady), např. *diš se modlit' chcete, aňi nechci vjed'et'*, přičemž dále se jako standardně vyskytují jejich dublety.

6.3.13 Vkladné *j*

Tento jev je z nahrávek doložen pouze jednou, a to ve slovese *pršecejd'ila sem*.

6.3.14 *L*-ové přičestí bez změny přehlásky

V nahrávkách je registrován opět pouze jeden případ tohoto rysu, ve kterém nedochází ke změně přehlásky, tedy tvar *já sem nevid'ála*.

6.3.15 Koncovka *-ej* u adjektiv v některých pádech ženského rodu

Tímto jevem se rozumí diftongizace typu *té > tej*, tjedná se tedy o deklinaci v ženském rodě. Celkem se vyskytuje 98 dokladů, např. *u tej mej sousetki, s tej strani, takovej ženckej, vod mej mámi, u Mojžišovej*.

6.3.16 Vymizení předložek

V několika případech není vyslovena předložka. Jedná se o předložku *k* (*diš sem tej ženckej šla, jít tomu doktoro_i, jezdej porát nám takoví, pak pršišli d'edoj*), o předložku *v* (*bila Vjetnamne, ve Vraťislavi filharmoniji, ráno ne'deli, to bilo Dolních, bila u nich Pstrouňnej*) a v jednom dokladu o předložku *z* (*mí visvječeňi školi*). Dvakrát se oproti tomu vyskytuje předložka nadbytečně: *něgdi dostali s takovou rákoskou a s pot krať*.

6.3.17 Nepřítomné hláskové změny (v rámci severovýchodočeských rysů)

V idiolektu není oproti literatuře registrovaná výrazná znělá výslovnost znělých souhlásek na koncích slov, znělost a neznělost probíhá pravidelně podle asimilace znělosti. Asimilace koncových souhlásek neprobíhá jen výjimečně, např. *vod mámi, přeď tím*, tento rys tedy (aspoň co se týče idiolektu informátorky) výrazně ustoupil.

6.4 Vybrané kontaktní jevy

6.4.1 Aspirace *p, k*

Výslovnost s přídechem vlivem německého jazyka je jev, který, pokud se vyskytuje, je převážně dubletní, jinak už převážně ustupuje, jak lze vidět i v tabulce. Nikdy k aspiraci nedochází, vyskytuje-li se za aspirovanou hláskou znělá hláska, jediný případ s neznělou následující hláskou je zájmeno *k^{ch}to* (1 doklad). Nejčastěji je za ní samohláska nebo nepárové hlásky *r, l, j*. Aspirace hlásky *p* má nejsilnější doklad v adjektivu *p^{ch}jekní* (49 dokladů s aspirací, 23 bez ní) a číslovce *p^{ch}jet* (zde je aspirace v 50 %, obě dublety – *p^{ch}jet* i *pjet* – se vyskytují 9krát), dále se nejčastěji objevuje v předponách a počátečních skupinách *p^{ch}ro-* nebo *p^{ch}ra-* (v počátečních pozicích celkem 21, např. *p^{ch}rodávalo, p^{ch}rosinec, p^{ch}rababi*). Další doklady jsou např. *op^{ch}ravdu, p^{ch}útka, vip^{ch}rávjet, p^{ch}rvní*.

Dochází-li při výslovnosti k aspiraci hlásky *k*, Stoprocentně se vyskytuje v typickém lexiku přejatém z němčiny (*k^{ch}lejudi* – šaty, *k^{ch}loudi* – blumy), dále ve slovech *k^{ch}ulturňi* a *k^{ch}lobási*. V ostatních případech už jsou dublety, přičemž ve výskytech převažují neaspirované tvary. Dalšími výskyty jsou např. *ink^{ch}oust*, *k^{ch}lubovna*, *k^{ch}oupjej*.

	výskyt	s aspirací	bez aspirace
<i>p</i>	na začátku slova	22 (18,64 %)	96 (81,36 %)
	uprostřed slova	5 (18,52 %)	22 (81,48 %)
<i>k</i>	na začátku slova	19 (31,15 %)	42 (68,85 %)
	uprostřed slova	4 (13,79 %)	25 (86,21 %)
	celkem	50 (21,28 %)	185 (78,72 %)

Tabulka 8: Aspirace *p*, *k*

6.4.2 Výslovnost jednotlivých slov

Změny ve výslovnosti na základě vlivu cizích jazyků jsou následující: *s > z* (9 dokladů ve slovech *zouza*, *zofť*, *zoufa*, *zúl*), *s*, *c > š*, *č* (4 doklady ve slovech *švjet*, *Šněška*, *čo*), *k > g* (1 doklad ve slově *na gitarže*), *z > s* (4 doklady ve slovech *fasole*, *bensín*), *ch > k* (1 doklad ve slově *korál* m. *chorál*, dále se vyskytuje *krštán* m. *chrštán*). Dále se vyskytuje změna samohlásky v kmeni slovesa (35krát *može* m. *múže*, 2krát *mala* m. *mjela*, 1krát *bol* m. *bil*, 1krát *som* m. *sem*). Dvakrát je změkčena výslovnost slova *po němjecku*, po jednom výskytu se objevuje změkčení u slov *cukíňi* a *kďe*. V ojedinělém případě dochází k přeskupení hlásek *smačnego > šmaknego*.

Rozrůzněná je výslovnost vlastních jmen. Vždy se vyskytuje v nezměkčené podobě jméno *Martin* (11krát), u dalších jmen dochází k různým kolísáním: *Lizbet* (1krát) a *Lizbet* (2krát), *Evelína* (4krát) a *Evelina* (1krát), *Irena* (17krát), *Irejna* (19krát) a *Irunka* (5krát), dále například v příjmení *Kňorková* (8krát) a *Kňourková* (4krát).

6.5 Další jevy

Do následující podkapitoly zařazují výběr dalších jevů, které jsou v idiolektu výrazné nebo frekventované a dobře tak doplňují charakteristiku jeho hláskoslovné roviny.

6.5.1 Diftongizace

Jak lze vysledovat i z výše uvedených podkapitol, diftongizace není řídcí se vyskytující jevem, nýbrž má v nahrávkách hojně zastoupení. Zvláštní je, že k ní dochází i v nestandardních případech. Jedná se o varianty adjektiva *zbořený*, ve kterém ve všech třech dokladech dochází k diftongizaci *o > ou*, pravděpodobně následkem analogie k adjektivu *zbouraný*. Vyskytuje se tak ve spojeních (město) *bilo zbouržení*, *šecko bilo rozbouržení*, fšecko zbourřili. Dalším případem diftongizace mimo úzus je *s cibulí > s cibulej*, *na tí straňe > na tí strajňe*. Objevuje se diftongizovaná podoba slovesného tvaru *nejňi* (11 dokladů) oproti standardní podobě *neňi*, která převažuje (44 dokladů). V jednom případě se diftong vyskytuje ve spojení *ajňi*.

6.5.2 Stahování

V nahrávkách se objevují jednotlivá slova, ve kterých je stažena skupina se souhláskou uprostřed, a jedná se pouze o několik konkrétních případů. Prvním z nich je sloveso *d'elat* v jeho tvarech *d'ál*, *d'áli* apod. Celkem se sloveso objevuje ve 147 dokladech, z toho staženo je 48krát (32,65 %, např. *uš to ud'áli jinak*). Jeden případ je nejasný, objevuje se sice bez souhlásky *l*, ale se splývavou výslovností (*d'e_ali*).

Dále je stahováno zájmeno *ňejakí* a jeho varianty (včetně příslovečné podoby *ňejak* apod.), v tomto případě je jen 8 výjimek s nestaženou skupinou, podstatně převažuje stažená podoba, např. *já to ňák nemožu* (148 dokladů – 94,87 %).

Ke stahování dochází i ve skupině s bilabiálním *w*, a to v 9 dokladech v koncovce *-owi* (*k d'edoj*, *vo ňákim ptáčkoj*, *k tomu alergoloj*; jeden případ stojí na pomezí tohoto jevu, kdy je zaznamenána splývavá výslovnost bez *w*: *doktoro_i*), a ve slovese *pojdat* (m. *powidat*), které se ve stažené podobě vyskytuje celkem 60krát (např. *Češi pojдали*, *Irena pojá*), v nestažené celkem 3krát (např. *nebudu ňic povídat*) a jednou je zachycen případ na pomezí jevu *jakpa mi sme to pojídali*. Koncovka *-owi* je v tomto případě ve stahování obměňována v adjektivu *takí*, *takej*, *taká* (např. *takí malí spjevňiček*; celkem 8 dokladů).

Dále dochází ke změně koncového *í* (resp. k jeho nevyslovení) v koncovce 3. os. pl. některých slovesných tříd a vzorů v přítomném čase (celkem ve 148 případech, např. *oňi mluvej po polsku*, *starší lid'í uš se tak nenaučej*, *nohi mi tak bolej*).

6.5.3 Odsouvání samohlásek

Tento jev se vyskytuje důsledně v nominativu sg. substantiv v ženském rodě *sekňic* (1krát) a *vesňic* (7krát), kde je odsunuté koncové *e*. Totéž je odsunuto v příslovci *teprf* (3krát). Uprostřed slova je odsunuto *e* v dokladu *spokojně* (1krát) a *a* v dokladu *začli* (*začla, začlo*; 7krát).

6.5.4 Odsouvání souhlásek

Velice hojně dochází k odsouvání následujících hlásek ze začátku slova. V tabulce je možné vidět, že nebýt jediného případu (*to jsou dva*), tvary slovesa *být* (*sem, ste* apod.) by byly stoprocentně s odsunutým počátečním *j-*. Ve výskytech se zápornou předponou *ne-* je ale vždy důsledně zachováno (*nejsem*). Za komentář stojí mimo jiné i jediný doklad neodsunuté souhlásky v předponě *vž-*, která ale přesto nezůstává celá, ale odsouvá se počáteční *v-* (*zdicki*). Jinak je patrné, že až na sloveso *vzpomněl* a *vzal* a jeden výskyt *ce* bez počátečního *ch* odsunutá varianta buď převažuje, nebo je téměř vyrovnaná se svou dubletou.

	výskyt	odsunuto	neodsunuto
<i>j-</i>	tvary slovesa <i>být</i> (<i>ste</i>)	730 (99,86 %)	1 (0,14 %)
<i>d-</i>	<i>neska</i>	2 (66,67 %)	1 (33,33 %)
<i>k-</i>	<i>dibi, diš, de</i> apod.	254 (85,23 %)	44 (14,77 %)
<i>v-</i>	<i>šecho, šelijakí, šude</i>	163 (46,44 %)	188 (53,56 %)
	<i>zali, dolki</i>	3 (33,33 %)	6 (66,67 %)
<i>vž-</i>	<i>dicki, diť</i> apod.	156 (99,36 %)	1 (0,64 %)
<i>vz-</i>	<i>spomněl</i>	1 (25 %)	3 (75 %)
<i>l-</i>	<i>žički</i>	1 (100 %)	0 (0 %)
<i>t-</i>	<i>kalcovat</i>	2 (100 %)	0 (0 %)
<i>ch-</i>	<i>ce</i> (m. <i>chce</i>)	1 (5 %)	19 (95 %)

Tabulka 9: Odsouvání souhlásek ze začátku slova

Souhlásky jsou odsouvány z pozice uvnitř nebo na konci slova v dokladech zaznamenaných v následující tabulce.

	výskyt	odsunuto	neodsunuto
-l-	<i>jesi, misim, posouchal</i>	113 (86,92 %)	17 (13,08 %)
-t-	<i>kerí, vlasně, líski</i>	28 (87,5 %)	4 (12,5 %)
-k-	v postfixu <i>-pak (copa)</i>	124 (83,22 %)	25 (16,78 %)
-z-	v souhl. skupinách slovesa <i>vzít (vemu, vemte apod.</i>	11 (91,67 %)	1 (8,33 %)
-h-	<i>mohli > moli</i>	2 (15,38 %)	11 (84,62 %)
-j-	<i>pučit, pude, pršide</i>	6 (33,33 %)	12 (66,67 %)
-v-	<i>kúli</i>	1 (33,33 %)	2 (66,67 %)
-m-	<i>zňeňilo</i>	1 (50 %)	1 (50 %)
-dʹ-	<i>jezil</i>	1 (9,09 %)	10 (90,91 %)
-c-	<i>svrklí</i>	1 (100 %)	0 (0 %)

Tabulka 10: Odsouvání souhlásek z pozice uvnitř nebo na konci slova

Samostatně vyhodnocuji slovo *ještě*, protože v něm dochází jak k odsunutí počátečního *j*, tak k různému odsouvání a změnám v souhláskové skupině *šť*. Celkem se vyskytuje ve 272 dokladech a kolísá následovně: *ještě* (43 – 15,81 %), *ješe* (46 – 16,91 %), *eště* (119 – 43,75 %), *eše* (62 – 22,79 %), *ešče* (1 – 0,37 %) a *šte* (1 – 0,37 %), téměř poloviční výskyt tedy obsazuje varianta *eště*.

6.5.5 Haplologie

Vynechání celé slabiky vlivem haplologie je v nahrávkách registrováno jen v jednom případě, jedná se o spojení *s tím direktom* m. *s tím direktorem*.

6.5.6 Rozložená výslovnost souhlásky ř

Na vyslovení náročná souhláska *ř* je v nahrávkách rozložena vždy, případně je zcela nahrazena jinou hláskou. Pokud je *ř* rozloženo, je to na souhláskové skupiny *rš*, *rz* nebo *rž* podle toho, jaká sykavka při vyslovení převažuje. *Ř* se v nahrávkách vyskytuje celkem v 671 dokladech.

	počet výskytů	příklad
--	---------------	---------

rozloženo: <i>rš</i>	351 (52,31 %)	<i>pršijede, peprš</i>
rozloženo: <i>rz</i>	143 (21,31 %)	<i>zrzejmje, zemrzel</i>
rozloženo: <i>rž</i>	143 (21,31 %)	<i>drživejc, zárží</i>
nahrazeno: <i>r</i>	13 (1,94 %)	<i>hospodárství, porát</i>
nahrazeno: <i>č</i>	19 (2,83 %)	<i>čeba, Čech Sekirách</i>
nahrazeno: <i>ch</i>	1 (0,15 %)	<i>cheba</i> (m. třeba)
nahrazeno: <i>s</i>	1 (0,15 %)	<i>farás</i>

Tabulka 11: Výslovnost souhlásky *ř*

V tabulce lze vidět, že nejfrekventovanější je rozložení na *rš*, které obsazuje přes polovinu všech dokladů, zároveň se nejčastěji objevuje v předponách *pře-* a *při-*. Distribuce skupin *rz* a *rž* je rovnoměrná (stejný počet výskytů) a zbylé doklady s jinou výslovností, tedy ve kterých je *ř* nahrazeno jinou hláskou, jsou už spíše výjimkami. V několika případech výslovnost mezi rozložením a nahrazením *ř* velmi kolísá. Jedná se o následující výskyty: *hospodárství* (1krát) a *hospodáržství* (3krát), *porát* (12krát) a *poržát* (10krát), číslovka *tři* se objevuje s *rš* (32krát), *rž* (3krát) a *č* (1krát) a nejvíce rozkolísané je příslovce *tršeba* (16krát), *tržeba* (13krát), *trzeba* (2krát), *čeba* (18krát) a *cheba* (1krát), *farárž* (2), *farárš* (1) a *farás* (1krát).

6.5.7 Další jednotlivé jevy

Důsledně je vkládána samohláska *u* před slabikotvorné *m* v číslovkách *sedum* (23 dokladů) a *osum* (21 dokladů).

V nahrávkách se celkem 38 objevují číslovky typu *štiri* (*štrnác* apod.) a nebýt jednoho dokladu řadové číslovky *čtvrtí*, stoprocentně by docházelo ke změně *č > š*.

Zaznamenány jsou také tvary slov *račejc*, *zasejc*, *pršecej*, pravděpodobně takto vyslovovány vlivem synizeze (*lechčěji > lechčejc*).

Mimo zmíněné změny v samohláskové kvantitě se krácení vyskytuje ještě v samohlásce *u* v příslovcích *domu* (kráceno 5krát, např. *nepršišel domu*, nekráceno 4krát, např. *hnali domú*) a *dolu* (kráceno 8krát, např. *sem jela f Pekle dolu*; nekráceno 3krát, např. *cestou dolú*).

6.6 Shrnutí vlastní analýzy nahrávek z hlediska hláskosloví

Z celočeských rysů jsou všechny nejvýznamnější změny zachyceny s vysokou frekvencí. Téměř stoprocentně dochází k úženi $\acute{e} > i$, diftongizace $i > ej$ se nevyskytuje pouze v předponě *vi-*, jinak má také velké procento zastoupení. Stejně tak dochází často k výslovnosti slov začínajících na *o-* s protetickým *v*, v tomto případě je ale zajímavé srovnání výskytů s protezí v substantivu *vokno*, které je ve výše shrnuté literatuře (Kubín i Voráč a Jančák) uváděno jako reprezentativní doklad výskytu proteze, ale v nahrávkách mé informátorky se objevuje 3krát, z toho k protezi dochází jen jednou. Téměř stoprocentně dochází k odstranění slabikotvorného *l* ve slovesných tvarech typu *řek* a stále velmi zachovalé je i krácení *i* v koncovce *-im* ve slovesných tvarech typu *nevím*. Lze tedy shrnout, že charakteristické rysy společné pro česká nářečí v užším smyslu jsou v nahrávkách zastoupeny ve velké míře.

V otázce severovýchodočeských rysů už to není tolik jednoznačné jako u rysů celočeských. Zachováno je bilabiální *w*, už ale v omezeném počtu výskytů, naopak relativně často se vyskytuje neslabičné *u*, nejčastěji po samohláskách *u*, *o* a *a*. K ztrátě jotace po retnicích *b*, *p* a *m* a retozubném *v* už nedochází tolik, jak je zaznamenáno v literatuře, tento jev tedy dnes také ustupuje. Kubín (viz výše) zmiňuje tři případy, ve kterých dochází ke ztrátě jotace vždy: *pameť*, *mesto* a *pet*. V nahrávkách se ale číslovka *pet* se ztrátou jotace vyskytuje velice omezeně (pouze jednou), zbylé dva případy jsou dokonce vysloveny s jotací vždy. Minimálně v těchto případech tedy tento rys mizí, obecně se ovšem dá říci, že ztráta jotace je v nahrávkách ještě zachována, nejvíce po *v* na konci slova (např. *práve*) a po *m* uvnitř slova (*voňi meli*). Vyskytuje-li se v nahrávkách gemináta (zdvojená souhláska), většinou dochází při vyslovení k jejímu zjednodušení (zvláště třeba v případě vlastního jména *Ana*, které je zjednodušeno vždy). Ze severovýchodočeských rysů zmiňují všechny studie popsané v bodě 4 ještě jeden výrazný rys, tedy důslednou výslovnost znělých souhlásek na koncích slov, tedy na místech, kde v českých nářečích proběhla asimilace znělosti. Tento rys se ale v mluvě informátorky téměř vytratil, protože až na výjimky dochází k důsledné asimilaci znělosti.

Co se týče změny samohláskové kvantity, u ostatních případů (kromě výše zmíněných) už lze vidět, že jak krácení (v kmenech slov, v koncovkách i slovotvorných příponách), tak dloužení (v základech slov) už je v idiolektu ustupující jev. Krácení převažuje pouze v dokladech *hnuj* a *muj*, jinak se vyskytuje ve vyšším počtu dokladů nezkrácená varianta.

Oproti tomu se vyskytuje ve vysoké míře mnoho různých diftongů. Po ostrých sykavkách *c, s, z* k ní dochází téměř vždy, naopak nikdy nedochází k diftongizaci *ú > ou* na počátku slova.

Vlivy cizích jazyků jsou v hláskoslovné rovině frekventované, neojediněle se vyskytuje aspirace hlásek *p* a *k*, dále už se jedná o výslovnosti jednotlivých slov (např. polština ovlivňuje doklad slova *švjet* apod.)

Z různých dalších hláskových změn je velice silným jevem stahování (nejvíce k němu dochází ve slovech *ňákí* a *pojdat*) a odsouvání souhlásek (nejvíce ve slovech *dicki, dibi, ste*). Ostatní, zvláště souhláskové změny už jsou na ústupu, ať už se jedná o progresivní asimilaci *h > ch*, změnu koncového *t > t'* v infinitivech, *ct > st* u některých číslovek nebo vkladné *j*.

V idiolektu informátorky, alespoň co se dá soudit podle rysů v nahrávkách, zůstaly zachovány nejvíce celočeské rysy (všechny jsou zachyceny s vysokou frekvencí), ze severovýchodočeských rysů, které zároveň potvrzují výchozí lokalitu českých obyvatel Střelínska, jsou v nahrávkách registrovány téměř všechny, ale některé z nich už v podstatném oslabení. Lze také vysledovat, že okolní jazyky (zvláště polština a němčina) mají na mluvu výrazný vliv.

7 Závěr

Český jazykový ostrov na Střelínsku se – podobně jako některé další – potýká s problémem postupného zanikání a vymírání. Proto je materiál sebraný při terénním výzkumu pro českou dialektologii velmi cenný, zvláště i z toho hlediska, že podle odborné literatury⁶⁶ česká menšina na Střelínsku už prakticky zanikla a pod vlivem bilingvismu jsou jazykové schopnosti mluvčích v češtině velmi oslabené.

Pro uvedení do problematiky jsem na začátku stručně shrnula historii české kolonie v Husinci na Střelínsku, mimo jiné pak i informace týkající se církevního života a školního vyučování, které se v historii Husince podstatně podílely na zachování češtiny emigrantů. Dále jsem shrnula poznatky předchozích výzkumů střelínské češtiny na základě nejpodstatnějších prací, které vznikly v průběhu 20. století v českém prostředí (Frinta v roce 1913, Kubín v roce 1931, Voráč a Jančák v roce 1962 a dále Jančák v 90. letech). Při shrnutí jsem se zabývala popisem hláskoslovné roviny a ve srovnání této literatury vyšlo najevo, že všechny práce obsahují nejpodstatnější rysy a zároveň se doplňují v méně zastoupených rysech.

Praktická část práce se odvíjela od sběru materiálu při terénním výzkumu na Střelínsku, ze kterého vzešlo 5 hodin nahraného materiálu. Materiál jsem dále zpracovala, přepsala a provedla statistickou analýzu, která byla shrnuta v předposlední kapitole.

Hláskoslovná analýza a popis nářečních rysů češtiny informátorky vycházely z předpokladu, že výchozí lokalita českých emigrantů na Střelínsko bylo Královehradecko, které se v literatuře objevuje na základě údajů uvedených v nejstarších husineckých matrikách⁶⁷ a je potvrzeno předchozími jazykovými výzkumy. Z vlastní analýzy vyšlo najevo, že čeština mé informátorky je živým jazykem, ve kterém jsou dobře uchované podstatné rysy severovýchodočeských nářečí, nejvíce tedy rozrůzněná výslovnost souhlásky *v* (např. *wiprável*, *rouňeš*, *tfaroch*) a depalatalizace hláskových skupin *bě*, *pě*, *vě* a *mě* (např. *zlobej*, *vitřpet*, *mel*, *v hlave*). Z hlediska frekvence severovýchodočeských rysů a rysů jejich okrajových úseků v mluvě informátorky lze potvrdit Královehradecko jako výchozí lokalitu, protože nářeční rysy jsou registrovány téměř všechny (kromě již výše uvedené ztráty jotace a výskytu bilabiálního *w* a neslabičného *μ* pak např. zánik

⁶⁶ Např. Jančáková – Jančák (2004, s. 19), Voráč s Jančákem už před 56 lety ponechali mladou generaci Čechů při výzkumu stranou, což časově odpovídá generaci mé informátorky.

⁶⁷ Heroldová (1971, s. 38).

počátečního *j-* ve slovech jako *inej*, krácení *-i* v koncovkách sloves, např. *neňi*, *musi*). Zároveň, přestože jsou u všech registrovány doklady, ač v různé míře, už jsou v idiolektu informátorky tyto znaky většinou na ústupu. Nejvíce zažité jsou změny týkající se celočeských rysů, ke kterým dochází (až na výjimky) téměř stoprocentně. Jedná se tedy o nejvýznamnější celočeské rysy: úžení *é > í* (*takoví p^{ch}jekní bible*, *polířka*, *míň*, *k mímu d'edoj*), diftongizace *ý > ej* (*takovej*, *sfejma*, *tejden*, *hejbat*), protetické *v* před *o-* (*voňi*, *vodeuržit*), zánik koncového *l* ve slovesných tvarech (*moch*, *pat*, *spuk*) nebo krácení samohlásky *i* v koncovce *-im*, nejčastěji ve slovesných tvarech (*nevim*, *musim*). Tyto rysy jsou v nahrávkách natolik patrné, že jde hned z prvního kontaktu s nimi poznat, že obsahují charakteristické rysy objevující se v mluvě na jakémkoli území Čech. Jevy společné pro všechna česká nářečí jsou v nahrávkách nejzachovalejší a nejfrekventovanější.

Vzhledem k tomu, že informátorka češtinu aktivně používá už minimálně (během telefonátů s bratrem), je tedy zřejmé, že i proto budou mít další jazyky (němčina a polština, oběma jazyky mluví informátorka podstatně více než česky) velký vliv na současný stav její češtiny. Z hláskoslovného hlediska se tyto kontaktní vlivy odráží nejvíce v aspiraci hlásek *p* (*p^{ch}jeknej*, *op^{ch}ravdu*, *p^{ch}rali*) a *k* (*k^{ch}lubovna*, *Cuk^{ch}rovi*, *uk^{ch}rojim*) a dále ve výslovnosti jednotlivých slov (např. *zouza*, *po němjecku*). Otázkou je, nakolik lze charakter idiolektu informátorky zobecnit na celkový charakter současné střelínské češtiny, ale vzhledem k tomu, že všichni další mluvčí (já jsem se během výzkumu kromě mé informátorky dozvěděla ještě o dvou dalších) jsou vrstevníci informátorky, jejich zázemí je podobné a všechny jazyky užívají ve stejné míře jako informátorka, můžeme předpokládat, že podobný stav se bude vyskytovat i u nich.

Pro českou dialektologii by jistě bylo přínosné ve výzkumu střelínské češtiny pokračovat, dokud je ještě možné se na informátory obrátit, případně dál pracovat s mnou pořízenými nahrávkami např. na rovině lexika nebo tvarosloví. Zároveň by bylo zajímavé sledovat, nakolik se od sebe liší mluva Čechů žijících na Střelínku s jejich vrstevníky, husineckými rodáky, kteří se po druhé světové válce vrátili do Čech, protože – jak už jsem vyslovila tuto domněnku výše – z vlastního setkání s nimi lze bez hlubšího zkoumání poznat, že úroveň češtiny těch, kteří od svých mladých let žijí na českém území, se zásadně neliší od češtiny mé informátorky, která žije celý život v Polsku.

Citovaná literatura

E-zdroje:

Exulant, zapsaný spolek. [online]. Cit. 2018-03-28. <<http://exulant.evangnet.cz/>>.

TAGLIAMONTE, S. A. (2006): Appendix B. In: S. A. Tagliamonte, *Analysing Sociolinguistic Variation*. Cambridge: Cambridge University Press. Příloha Appendix B dostupná též online. Cit. 2018-04-12.
<<http://www.cambridge.org/us/academic/subjects/languages-linguistics/discourse-analysis/analysing-sociolinguistic-variation#8YcKGHPEZjwmUb6D.97>>.

Publikace:

ANDRLOVÁ FIDLEROVÁ, A. (2017): Duchovní život českých sympatizantů obnovené Jednoty z Husince u Střelína v dlouhém 18. století, popsány na základě ojedinělého rukopisného pramene. In: *Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*, roč. 7, č. 1. Praha: Česká společnost pro výzkum 18. století, s. 99–122.

BACHMANNOVÁ, J. (2001): Svědectví archivních magnetofonových nahrávek o jazyce českých enkláv v Polsku. In: *Naše řeč*, roč. 84, č. 4, s. 184–191.

FRINTA, A. (1913): Čeština emigrantských osad v Prusku. In: *Sborník filologický* 4, s. 207–231.

HEROLDOVÁ, I. (1971): *Život a kultura českých exulantů z 18. století*. Praha: Československá akademie věd, Ústav pro etnografii a folkloristiku.

HEROLDOVÁ, I. (2001): Vystěhovalectví do pruského Slezska v pol. 18. stol. In: *Sborník referátů ze semináře „Historie emigrace z českých zemí“, který se konal při příležitosti Setkání krajanů v Mladé Boleslavi 22. – 25. 6. 2000*. Mladá Boleslav: Okresní muzeum, s. 29–33.

HORSKÝ, J. (2007): Příspěvek k problému sebetematizace českých tajných nekatolíků. In: Z. R. Nešpor (ed.), *Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*. Ústí nad Labem: Albis international, s. 352–363.

Interní materiál pro potřeby nahrávání českých zahraničních společenství (rukopis. ÚČJTK FF UK Praha, 2016).

- JANČÁK, P. (1993): Survival of the Czech dialect in Communities Abroad: A Comparison of Czech in Střelín and Daruvar. In: E. Eckert (ed.), *Varieties of Czech. Studies in Czech Sociolinguistics*. Amsterdam - Atlanta: Rodopi, s. 262–275.
- JANČÁK, P. (1994): Jazykové svědectví o původu českého osídlení na Střelínsku u Vratislavi. In: *Naše řeč*, roč. 77, č. 5, s. 139–146.
- JANČÁKOVÁ, J. – JANČÁK, P. (2004): *Mluva českých reemigrantů z Ukrajiny*. Praha: Karolinum.
- KUBÍN, J. Š. (1931): *České emigrantské osady v Pruském Slezsku. Čechové štrálské*. Praha: Československý ústav zahraniční.
- LAMPRECHT, A. a kol. (1976): *České nářeční texty*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- MAREŠOVÁ, H. (2001): Jazyk české enklávy v polském Zelově. Olomouc.
- NEŠPOR, Z. R. (2004): *Víra bez církve? Východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international.
- Pravidla pro vědecký přepis dialektických zápisů českých a slovenských* (1951). Česká akademie věd a umění, Dialektologická komise.
- RADETZKI, B. (2016): *Hussinetz – Husinec – Gęsiniec 1749–2013. Pohled do dějin vesnice v dolnoslezském okrese Strehlen – Strzelin (Střelín). V německém, českém a polském jazyce*. Praha: Exulant, zapsaný spolek.
- ŠTĚŘÍKOVÁ, E. (2001): *Pozváni do Slezska. Vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v pruském Slezsku*. Praha: Kalich.
- ŠTĚŘÍKOVÁ, E. (2005a): Pobělohorští exulanti, jejich odkaz – a co s ním? In: *Informační věstník občanského sdružení Exulant*, č. 20, 2/2005, s. 10–18.
- ŠTĚŘÍKOVÁ, E. (2005b): *Stručně o pobělohorských exulantech*. Praha: Kalich.
- ŠTĚŘÍKOVÁ, E. (2007): *Exulantský kazatel: Biografická novela o Václavu Blanickém (1720–1774), zakladateli exulantských kolonií v pruském Slezsku*. Praha: Kalich.
- VACULÍK, J. (2002a): *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- VACULÍK, J. (2002b): *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- VORÁČ, J. – JANČÁK, P. (1962): K dnešnímu stavu nářečí střelínských Čechů v Polsku. In: *Slavica Pragensia IV*, s. 599–604.

Prostudovaná literatura

- BACHMANNOVÁ, J. – JANČÁK, P. (2002): *Jak se mluvilo v českých vesnicích v cizině. Autentické zvukové ukázky z českých nářečí*. Praha: Academia.
- BALHAR, J. a kol. (1992–2011): *Český jazykový atlas I–V, Dodatky*. Praha: Academia.
- BĚLIČ, J. (1972): K české dialektologické terminologii. In: *Slovo a slovesnost*, roč. 33, č. 2, s. 169–172.
- BĚLIČ, J. (1972): *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- BĚLIČ, J. (1988): *Přehled nářečí českého jazyka*. Praha: Univerzita Karlova.
- ČIŽMÁROVÁ, L. (2006): Český jazykový atlas a historické názvosloví. In: I. Janyšková – H. Karlíková, *Studia etymologica Brunensia 3*. Praha: Lidové noviny, s. 47–56.
- JANČÁK, P. (1974): Frekvence hlavních hláskoslovných znaků v mluvě pražské mládeže. In: *Naše řeč*, roč. 57, č. 4, s. 191–200.
- JANČÁKOVÁ, J. (1974): Frekvence základních obecně českých hláskoslovných jevů v nářečních projevech. In: *Naše řeč*, roč. 57, č. 4, s. 183–191.

9 Seznam zkratek

adj.	adjektivum
anim	životný
apod.	a podobně
F	femininum
inanim	neživotný
M	maskulinum
m.	místo
N	neutrum
např.	například
os.	osoba
p.	pád
pl	množné číslo
příp.	případně
resp.	respektive
sg	jednotné číslo
souhl.	souhláskových
tj.	to je
tzv.	takzvaný
vs.	versus
zájm.	zájmeno

Příloha 1.

Ukázky transkribovaných nahrávek

No, a to bil ten vintmílberk, jak mi sme poja, a tam je ta česká –
Klubovna.

K^{ch}lubov, a tam bili ste?

Tam jsme šli kolem.

No a pak dólú a tam to hržišće, co si rzikali, že tam. A pak zrouna a tam bila škola naše, ta velká chalupa taková.

Ta úplně na rohu?

No, a teť tam bidlej učitelé a debo_uš nevim jesi ešće tam sou, ale tej, to pak, diš uš nebila škola, tak uš to ud'ali jinak.

A vy jste chodila do školy v Husinci?

Já sem začla choďit v Husinci, asi trši mjesíce debo šti, zárží, ržíjen, listopat, p^{ch}rosinec, a pak uš nebila škola, pak už bila vojna tadi_uš ten, to_uš pak sme nechod'ili do školi. A pak teprve štiricet osum zas sem přišla do školi, tak uš mi bilo deset let, no.

(Během války nefungovala základní škola, nechodila se vůbec?)

Ňe, jag bila voj, ale válka jag bila u nás tadi, diš uš taková ta fronta, diš už bila tadi blíska, tak uš po, pak nebila škola. To šlo aš do, no skoro do Vánoc a pak uš nebila škola, mi sme pak uš museli vijet vocať a, tak to bilo.

Kam jste jeli, s maminkou?

S mámou a eše bratra malíjo sem mela, já, me bilo tenkrát se, já sem se narod'ila devátí_o pátí_o, to práve bil konec vojni, tak sem me, bila sedum let sem. A bratr bili trši. Trši leta.

A kam jste museli jet potom?

Skoro na českou hraňici. Klatsko, Bistržice a mi sme bili a to šecki vocať tam bili skoro. A pak uš Most zrouna bili Čechi_uš. Mostovice to se menuje po polsku, mi sme rzikali branpaud'e, to bila taková bauda, jo. Sklid'íme to, na chvilečku jenom a pak zase... Ach to budu hledat ňákí to, co máme_uš tejden.

Nám to vůbec nevadí, děkujeme.

Ti mladí lid'i, ti sou teť na, ti starší, to to voňi tak na to dicki tak koukali, at' to vipadá fšecko, no. A mi to d'eláme, jak to de nejlepší. Jeden si sedne cem, jeden tam.

Děkuju.

Já cem. Jak to máme jes bra a ne, nemrouskat, debo jak. Jíst! Nic iního nejňi.

Já sem si tak mislela, že to vot inejch Brahú, že to, co dicki přš, bili tadi vedle u tej mej sousetki, u Lelkovej. To bila Ha- ňaká Hana a ňaká Lízbet, ja nevim.

Brahovi?

Brahovi. A taki s Pekla na rohu, tam bidleli. A, a vaše to bidleli f takovej novej chaloupce tam, no. No to bilo_eše. Zrouna, co já bich teť mňela poprvní, tadi s váma ňeco.

Klidně si ted' můžete...

Ne, ale vi ste se ch'eli napít ňeco studení_o.

To se rádi napijeme.

A f tom Kinšperku –

Ano?

Tam, tu Bérovou Eriku neznáte, tu Jelínkovou. Ale mňeli biste jí tržeba znát, ne?

Já jí neznám a můj táta taky ne.

Ach, ja, a váš táta bi í ne, ne, táta.

Děda možná jo, ale táta ne, táta si jí nepamatuje.

Čekejte, eš'ě jednou. Ruda je váš d'eda?

Děda, děda.

Ďeda, no jo. Ten bi musel, voňi tam, po vojňe tam misim v jednom, tam bidleli v jednom baráku. Tak se mje zdá ňeco.

A Jelínková je vdaná?

Co je?

Teď je vdaná Jelínková?

Jelínkova je vdaná, ale její manžel taki_ už zemržel a vona má v Tršech Sekirách, má sestru. Trochu ješ'ě to bude teplí, ale asi to je, to je zdravejši diš takí studení na ten, na ten krštán. Á, já rzikám, a začnu tadi mluvit, to se, vi jak, uržachtáte.

Uržachtáme se. Mluvíte moc hezky pořád. (No, krásně.)

Gdibich, dibich se tak starala, tak tršeba bi to_ eš'ě trochu i šlo, ale mi se nestaráme, mi_ už tak mluvíme jak š jinak tadi, di se teť, trši sta let tomu se jinak mluvilo, jinak psalo, šecker, ne. A mi tadi coba. Eš'ě to ňemecki k tomu_ a to polski k tomu_ a, dobrže že. Ale rozumíč, tak rozumím fšecker, diš tak. No ňákí slova tršoba, ňekerí tak sou noví tí tak.

Mňe dicki je tak škoda, diš ňegdi, ňegde sme a, no dávaj, japa se to rzekne, kohout nebo ňeco. A voňi šecker na tom nechaj, jenom to tak trochu voškubou a mi sme dicki šecker voblízali. Já sem držívejc mela svoje slepice, to bilo dobrí. Ale pak přišla, Bože, jak se to rzekne.

Kuna?

Ne, och, já nevim, jesi to bila, ale to bila kuna a liška. No. Šeckeri slepički mi sebrala. Jednou devatenác a jednou osum. A pak sme rzikalí, nebudu držet.

(Devatenáct?)

Devatenác, ale takoví p^{ch}jekní, mladí, to bili kurzata, ale už takoví, že už asi tak za dvje trši neďele už bi se nesli. Šeckeri přes noc a já sem skoro dostala herc infarkt. Já sem, já sem misela, že nevid'ím dobrze. Zapomjela sem zařzít ten chlívek večír.

Aha.

Ale já to ňegdi misim, čeba to bila kuna tenkrát. Máme kunu, ti d'elaj škodu takí v, japak se po česku menuje auto?

Auto? (Auto.)

Auto. Vod mej ceri Ireni ten tolika musel zaplat'it za to.

(Oni koušou kabely.)

No. Jo. Tak ti kabeli.

(Nám taky zabila kuna hodně slepic, u nás. Moje babička měla vždycky hodně. Asi, asi deset.)

U mně jednu noc, já sem si, ale taki liška to taki bila, že bili vinesení ven a skovani ti, v záhradě a taki, ale mi to máme jako zadělaní, drátem ne? Takovou, ale_vona přeskočila. No, zřejmě jednou uš sních ležel, tak sem tak šla, to šlo vidět, kudi utíkala, ne? A píra mezi tim eš'ě leželi_a šecker, kreu_a...

A to jste měli tady na zahradě?

Jo. Já sem mela drživejc kačenki, slepički, a eš'ě přšet'im to sme eše meli dicki prasátko ňákí, ale můj manžel, ten zemrzel a uš taki to je, sedumdesát dva bilo, to_uš je štiricet taki let. Pak sem bila sama, tak, pak_uš sem jenom, ale slepički_a kačeni, to sem mela dlouho. A cera bila ve Vraťislavi, tam studiovala taki, a pak tam jak se vdala, to_uš, taki zasej, no sin má tršicet dva, ne jakpak, osumdesát^{ch}jet, no jo, tršicet dva, a Marketa má osumdesá, tršicet jeden. Tak. Rok, po roku. A Irejna je učitelkou jazika německího. Učí německi, ve škole.

Já sem držívjejc tak sem pekla, fšelíjakí_o a teťka Irena zdicki peče víc. Škoda, že tu neňí, to bisme tadi, ale já, mi_uš, já nevím, mi_uš to nej, nechce se mňe_uš tak a, uš mi to tak nejde. A pak, ti mladí šecker nechťej taki, to nechťej a to... takoví a to je jiní a... d'elejte si sami, co chcete. Tak si to dicki rzeknu. Já nevím, jak se, japa po česku tani rzíkali na tu bá, na tu apgerijote, dicki to bila a to taková ta k^{ch}routěná jenom tak to t'esto...

Bábovka asi? Nebo vánočka? (Štrúdl?)

Ne, ne, ne štrúdl, já nejim (nevím) ale jakpa mi sme to doma rzíkali? Apgerijote to bila po česku, po ňiemjecku, po, tej_už zase po polsku mluvím, ale mje se to_uš nejde šecker.

Ted' už moc nemáte s kým mluvit česky, že?

Jeno, ale opravdu jenom s mim bratrem eš'ě mluvíme po česku. Zvoňíme z Německa a dicki se přši tom smňejeme, že dibi nás ňegdo posouchal, jak mi mluvíme, no tak... a_uš, mi po česku.

Takže spolu si česky telefonujete. Zvoníte.

Mnoho, diž zvoňíme, mi jenom po česku mluvíme. A trochu po polsku a sobáš po německu, a to záleží, gdo tam práve je u ňe_o, diš... Silní kafe nebo? Normální.

Normální. Děkuju.

Misím, že jakí bude, tak. Tak to bi bilo to.

Můžu vám to pomoct umýt?

No diš ješ'ě jíte, to já sem to nechťela vám... Postaf to sem. A copa vi pečete dicki dobrího? Šelíjakí koláče?

Koláče, já mám moc ráda rebarborový. Ale, ta rebarbora je jenom v květnu nebo tak, takže...

Rabarbr, rabarbar po polsku, rabarbr. A jak raba, raborboro...

Rebarbora.

Reborbara. E, rebarbora. Muže jeden ten jazik si zlámat. A Jirží taki, taki, taki studijuje?

(Taky.)

To samo?

(Nenene, já studuju na učitele historie a různý společenský vědy.)

To je tak jako ten...

(Jojojo, taky.) A potom ještě na faráře. (No, ještě studuju teologii.)

A dicki přijede farář z Varšavi, Michau Jabuoňski, tamten tejden tu bil. Je Polák, ale je, umí po česku mluvit_a dicki nám, diš máme náboženství ňákí tadi, tak, no. Michau Jabuoňski.

A ten Michal Kitta, jak často sem jezdí?

Ale to, ne tak často, ale to je pěknej kňes, máme ho radí. To daleko pro něj tam, s tech Čech, s tej, asi to no to neňi tak daleko jako z Varšavi, diš přijede Michau.

To je pravda. ... Byla moc dobrá, ta polévka. (Moc dobrá.)

No, vje, budu to vjeržit, ale, ale ganc to nevjeržim.

Pamatujete si, co jste pekli, když jste byli malí? Nebo co pekla maminka?

Drživjejc to, přseci mi sme nemňeli takoví ti...

V peci, že jo.

To diš tam u známejch v Husinci, u Mojžišů, Matilda pekla chlěp. Bila to trochu taková pec nebo jakpa se to rzekne, takovej. No muselo se tam nanosit to držíví tamto, tamto, já nevím, co tam d'áli s ňim, a pak_uš diš ten chlěp už vitáhla, pak se tam strčilo koláče_a dolu ňejakí preclíki, jak mi sme rzikali, ale nejvíc se peklo takoví kvasňicoví, na kvasňicích, ne... Koláče šelijakí. S mákem, s ffarohem, s ovocema, jo to bilo. Moubábi.

To dělá moje babička vždycky na Vánoce.

Jo, moubábi bili. No_a takoví taki, jakpa po česku je, nejím, torti taki co, to_uš taki se peklo. Ale to, to šecko muselo bejt, ale po, tej už dávno máme přseci ti kamna elektrickí a lebo, to šecko se peče. Perňički šelijakí na svátki, šelijakí. Takoví, jakpa rzikáte ti, preclíki cukr, ne, japa vi to rzikáte na to, fšelijakí.

Tohle, tomuhle asi piškoty.

No jo to, ale tak iní fšelijakí cu...

Cukroví.

Jak?

Cukroví.

Cukroví, no. Fšelijakí. A perňíki to dicki takoví fšelijakí taki perňík, perňički, to sou ti maličká, ne, takoví ti, a pak i jiní, to taki. Ale Poláci umí takoví dobrí ti, takoví perňíki, co přšivezli ještě s Ukrajini, dis sem přšli, ti sou takoví, jak já neví, ne_umim to aňi rzíct, to těsto neňi takojí tfrdí_ale diš se tak mačkne, tak se to zase vodevrže. A dobrí sou. Ale ja to ne_umim. No a co sme eše pekli, soba tu disi bili dolki. Jo, a pak mama pekla dolki a d'eda a Papeš a Fleger a ešte Jirman ňákej bil k tomu, ti pachali škát, pak jim musela ud'elat a jako ňák dicki tak flašťičku k tomu no.

A když jste byli malí potom tady, hráli jste si z dětmi z vesnice?

No prauđa. To fšeci, co d'eťi, p^{ch}rali sme se.

Prali jste se?

Hráli sme si, a ješe mám, jak sme bidleli tam f Dembňíkách, f Ajchvaldu, tak ti lid'i, co mi sme, diš pak moje teta jela do Čech, tak tam pršišli pak Poláci do tej, do, a tam bili trši d'eti, ona bila kantorka, učitelka, on taki. No ale pak se vist'ehovali, mi sme se vist'ehovali, já dodnes s ňima mám kontakt eše. Jeden bidlí ve Vraťislavi a jeho sestra a jedna teť zemrzela, tamten mjesíc. Ale s ťema rodičama, mi sme dobrze s ňima žili, op^{ch}raudu. Diš ňegdi bila bída, bila ňegdi bída, tag diš sem tej ženckej šla, tak dicki mňe pomohla, ta učitelka. Op^{ch}ravdu. Jak to je mezi lidma, fšude sou dobří a zlí lid'i. A ňegdi aňi nejsou tak zlí, ale sou takoví voškľiví, takoví, nevjeďej jak a co.

V čem byla největší bída, pamatujete si to?

Ve všem bilo. Ti naše lid'i, ti ženckí, ne_umeli mluvit po polsku, museli ti nejhorší práce d'elat, ne? No, to tak bilo po vojňe, to se aňi jeden nemusí d'ivit. To tak, tak to je. Ale, ale mi d'eti, nám to tak bilo stejní trochu tu, tam, ale šeckí se starali ňejak. A pak s časem ti lidi, co pršišli votamtať cem, ti taki bili bídní. Taki je vihod'ili, museli, pár neďel bili na, neš sem se dostali, tak ňegďe museli tak dlouho jet, f tich, f tom vlaki ňegde seďeli, f takovejch f tich vagonách a šecko. A voňi tam a nebili to zviklí tak jak to tadi bilo, ne? To, tak. Ne, to bili iní časi a teťka, coba teť lidem se de dobrze, ješe ňigdi ňikomu tak nešlo dobrze, jak teť. Oprafdu. To jest. Ale narzikaj, naržikaj ňákí to. No ale tak, já nemožu narzikat na ňikoho, já sem f práci sem dobrze žila se fšem. A sou ňákí no, po vojňe to fšelijak bilo, jako mi d'eti mi sme to_aňi nedostali tak sebou ne, co se d'elo. Ale ti starší ňákí museli vitrpet ňeco. Ale to proto, že to bili ešťe jako Ňemci tadi. Je to takoví fšelijakí. Ale teť_uš tolik let, uš se aňi nepamatuje.

Když jste říkala, že musely ty ženský d'elat ty nejhorší práce, tak to bylo co třeba?

No, copak mohli. Fabriki takoví nebili tadi ňákí.

Ve Střelíně byla přádelna?

Ale to, ta přádelna ta bila až do ko, do voj, do konce vojny. A pak to bilo šecko rozbití, vipálení. Tak_už nebili ti. Tak pak jeli, mnoho jelo pak do Čech, do Libafských a tam, že tam zas také bili. Muj stríc jeden vod mámi ten bratr, ten taki tam přseci jel. Taki tadi bil, ale voňi do vojska taki, museli pak do vojska fšeckí. Přseci museli do vojska, ne? Ale tak po vojno, to museli, cesti metali, choďili do lesa d'elat, no_ale to teť taki ješťe, cest'i_uš nemetaj teť ženckí, no, přseci maj to jinák šecko. Ale tenkrát tak to bilo, museli choďit na ti dvori, na polata tam d'elat, coba teť jedou ti mašini, hektari fšecko udělaj za jeden den do ví kolik. A drživeje to muse, ešťe tadi mnoho rzepa taki se sázelo a to fšecko museli d'elat ženckí, ne? Ručne to šecko se d'álo. A teť? Deba, u nás neňi ve vesňici aňi jedna kráva, aňi jeden kůň, aňi jedno prasátko. Sou dva, co hospodarzej ešťe. A ti maj šeckí ti polata, ale na tich polatech to je, jakpak se to menuje, rzepák, ten co olej s toho d'elaj.

Řepka?

Rzepka se to menuje, no. Rzepák u nás rzeknou. No pšeňice, ječmen, brambori, mi sme rzikali bulvi, to jenom málogdo saďí, já tam mám takovou sousetku, tam, to saďí, to já si dicki u ňí du pro, pro ti bulvi, no.

A vy pěstujete ňeco?

Prosim?

Vy ňeco pěstujete, ve skleniku nebo?

Ne, já mám takoví záhonki tam, jak mi sme to rzikali, mám trochu toho, trochu mrkve, trochu cibulki_ale to se mi tak šecko tak moc, a ne, mám tam, pjeknou mrkef mám. Já sem pár rokú pomidori, to sou rajčata, ne? Ach ťe, ti mñe zlobej. Dicki taki maj flekatí takoví svrkli dost takoví. Ne šecki_ale. Copa tam mám ješe, hrách sem_mela, a buni jak se menujou, šnitbouni, ti fasole, fasola, fasola, no šecko. Ribís a angrejs_a malin, a, a zas sem zapomñela.

Ostružiny.

Ostru, já si to musim napsat. Ostruže, no. A tolika tršešní bilo a šecki bili červiví.

Aha. U nás třešně všechny sní špačci.

A špačkú máme plno! Plno_ale, diš takoví velkí stromi sou, añi to, a mnoho toho je fšude. Ale tak červiví to sou.

Tak u nás buď špačci, anebo to zmrzne. Když je to v květnu.

U nás letos ne, letos nezmrzlo. Ale u nás tadi, ale kousek dál, tam ťem to zmrzlo. Japka takoví malí, u nás taki ten, f tí zahrad'e bi se melo ud'elat poržádek, ti šecki stromi p^{ch}roržezat a šecko, a diš tu neñi komu. Pro nás to stačí. A držívějce jeden moch prodávat šecko a teť to ñigdo nekupuje, no nekupjou.

Musí být na to papíry a všechno.

No, ale musí se to šecko voprejskat, tak jakpa se to rzekne, ajť a mi nechceme tu chemiji fšude, viť? To tak, to co je, nám to stačí. A diš koupit si taki možeš fšecko uš teťka, ne?

Gdopa držívějce vid'el banánú a debo ñeco a teťka, za pár fenikú to je, za pár fenikú.

Děláte kompoty z třešní?

Ne. Neďeláme uš. Držívějce sme d'elali, ale diť ti d'eti nechťej ten kompot, oñi jenom ten zoft, japa, tu šťávu, nebo jak se to menuje. A tamto nechťej, a. A diš sou červiví ti tržešne, tak to. Ale višne, to sou ti, ti kiselí, to já je šecki trhám a zamra, do tej kiltrue, jakpa zamrazím je. Jak, zamrazit?

Zamrazit.

No, to mám mnoho a ribís a angrešťi, plno máme tam, Irena pojá – mámo_už ñic, tam se ñic uš nevejde. Musí se to taki sñíst, ne_a diš nejsou tolik lid'í, tak. A držívějce to se d'alo ťech, tech skleñic doví co, tršešne_a slívi_a vim já, co šecko, še hruški. A šecko šlo p^{ch}rič a teťka to rači dou a k^{ch}oupjej si ñeco hotovýjo_a pak se musej zlobit, diš se to pak stojí_a stojí. A potom vihod'íš, diš. Tagže_uš neďeláme. Diš chci, tak přšinesu, uvarzím a máme frišnej kompot. Jak to rzikáme.

Aha. A ona byla někde, v Husinci byla třešňová alej?

Alej bila.

Nahoře. A ta patřila Líbalům?

Och, to já nevím.

Nevíte.

To já nevím, ale vim, diš sme šli s kolonije, s Ajchfaldu, do mjesta, ale, tak sme se radovali, diš ñáká tršešne ležela dóle, nebo votrhnout to musel se jeden bát, diť dávali pozor, ñegdi ñegdo sed'el_a dával pozor a to ñigdo. Ale ñegdi se, ñegdi se ukradlo trochu. To nebilo kradeñí, to je takoví kuc. No ale ne, to bili, tadi taki bili takoví tršešne, tuhle ve vesñici, no. A teť máme plno tršešní jako chalupi velkí_a, ale já dicki se jich najím a pak, pak diš uš sou, tak uš ne. A držívějce co se jich trhalo a p^{ch}rodávalo, a teť ñigdo nekoupí

pršeci žádní_uš. Anebo jezd'ili taki handlárze, jak sme rzikali, přšinesli takoví ti, ti, ti skršíne te' a zejtra či pozejtrší přšijedeme, ať sou plní. Tak se to d'álo, ale to_uš vi, to_uš je dávno. Šecko kupovali tenkrát. Já vím, že mi sme bidleli f tamtej vesnici, tam taki bila zahrada, takoví p^{ch}jekní, víš jak rzikáte, šfestki na tom, ne?

Švestky.

Švestki no, a mi slívi sme rzikali.

Slívy, hm.

Švestki, tak, ale takoví p^{ch}jekní bili a te'ka nemáme_uš. Necht'ej, takoví suchí se d'elaj na tech stromách, ale to ne jenom u m'ne. Ale fšude tak ňáko narzikaj lid'i na to. A za co se dostávalo peňize, to já sem tolika p^{ch}rodávala, že sme pak si koupili javu ruskí. No, na fšecko to tršeba nebilo, fšecko s tech mejch peňes, ale, prodaj japka sme prodávali fšecko, na trhu_a tak, přšijezd'ivali, kupovali to. Ale to_uš, to_uš nejñi te'. Ve mjest'e taki kupovali to fšelijakí ovoce, taki ti, co padá. Te' ti japka nebo hruški nebo ňeco. Fšecko te' ležej venku, jenom že se musíme zlobit a zbírat a uklízet a och.

A vi tam tak fšecki ste dost eš'e tak pobožní, ne, jak se rzekne, ne? Tak fšecki no ale, u nás tak uš, tak trošku mí, trochu ne_uš tak, tak moc.

Tak ono taky asi jak jste na vesnici, nebo je to těžší? Musíte jezdit někam, když chcete do kostela?

No ne, to ma, má_e dicki f tej k^{ch}lubovně a debo f kostele ve mjest'e, na Starim mjest'e. Ale diš náz bilo víc eš'e, no tak ňegdi sme tam jeli, přšeci ten kostel po vojñe, to taki bil trochu skaženej tak, ale to napravili, a tak sme meli tam kostel, tam fšecko bilo. Nás tu bilo mnoho tenkrát a potom diš f padesátim osmim, diš pak fšecki skoro uš vijeli jenom, tak no ti ženckí, kerí meli Poláka, ti tu vostali bo starší lid'i kerí_uš necht'eli ňikam, tak pak ten kostel tak tam tag zdevastovali, že to bilo, a taki ale f tí katolickí a evangelickí, ti se tam ňáko potkali z Varšavi_a tadi z mjesta a vzal to katolickej kñes i vistaveli to, fšecko ud'áli noví s t'ím, že mi jag dlouho chceme, dicki můžeme mít náboženctví taki tam, tu bohoslužbu, ne, tak dibisme cht'eli, tak mi sme tam často mñeli, ale diš nás eš'e pár lidu bilo, ale te' uš sme trši, štiri lid'i, tak to máme nahorže nebo v zejmi, to sme meli tadi u, vedle f to, tej Irunka to_uš nežila to a de tam ten, ten Dañjel tam bil a u pañi Čajkovski, Tarabovej Lisbet na Starim mjest'e, ale ta zemrzela taki, zase taki rok to je. Uš ňigdo neñi s t'ech staršich ženckejch, ňigdo, jenom Růžena a já. Taki sme osumdesát skoro, Růžena bude osumdesát_a já v máji potom. A Helmut Cuker, ten bude, ten je rok mlačí jak já, Hana Hůlková, ale to so, ti sou katolickí. Ti přšešli na katolicis, na katolicki kos, no na tu víru katolickou.

Tak ono je to pak jednodušší, když je tady víc katolíků.

No a našej d'eťi, ti sou katolickí fšecki, ach ale to taki, ta katolická víra taki je taková trochu, ňegdi padá na nervi, no op^{ch}ravdu, že.

Co nejvíc pro vás?

Diš náš, diš náš Michau, ten Jabuoňski, diš ňegdo umrže bo co_a pak on to p^{ch}rovád'í, ne to fšecko, tak každímu se to tak líbí, dicki rzeknou, to je pjekní kázáñí a debo ten p^{ch}jekñe úplně jinak jako f tim katolickim to je. No ale to, ti Poláci sou tuze. No jo.

No to válki bili tadi. Tadi přeci bili ti posledňi válki, tadi se válki končili uš. To uš, uš Kousek dál tam_uš nebila žádná vojna. Aš sem přez Husinec to šlo, tak tam, tam f tu stranu. No, tak proto tadi fšeko tak zbouržili a ti vježe tadi ve mjest'e, co bili na tom rinku, na ráthauze a na kostelách a ten, to fšeko Němci sami skazili, to.

Bylo to tady potom nebezpečné?

Jak, po vojne?

Třeba můj děda vyprávěl, když byl malý, tak po válce musel pást kozu za barákem v Husinci a ona ho tam vláčela přes minové pole.

Aha, o to chodí. No, mi sme nesměli, diš mi se vrát'ili s kopcích cem, mi sme bili tam f tom... v Bistržici, tag diš sme večír, já to pamatuju, jak sme přijeli domú a tam, mi tam na tom kopci sme bili, a tak jedna seknic, stúl, na tom stole granát, náká... taková ta, takí skleňice a nevím, takového plno na tom stole leželo_a tma_uš skoro bilo večír, venku sme nesměli se hejbat, jenom do to_o a tam sme spali na podlaze_a diš sme ráno fstali, tak nás fši skoro sebrali, tak to bilo šeko zapuštění takový, ale ti pak to ud'ali čistí šeko, ale mi sme nesměli spočátku vůbec tam ít ven, že tam fšude fšeko bilo zaminovaní. No_a přeci ten Kouba jeden, tomu to utrholo nohu, tam taková Jirmanka jedna přišla vo život, a víc ich, víc, a vod nás, vod mámínej kuzinky ten sin, to tršech, Jášík_a Pí coba_a eš'e jeden takovej, trši hoši, fšeki trši vilet'eli do, no. A mnoho tu bilo, že se něco stalo, ne že ti mini tam bili. Eš'e te' něgdi najdou něco. Tak to bilo fšude. A hoši, jag hoši fšude museli taki koukat_a něgdi něco najd'ít a něco.

A byli jste všichni v jedné třídě spolu?

Ne, djje. Djje. Ale taki sme se učili a taki sme něco umjeli a šli sme dál eš'e do školi a s každího eš'e něco bilo pak. Nebilo náki. Ale u nás nebil takový handrláki náki, tak, nebili. Fšeko bili takový rači, a eš'e bil takovej Jand'ik Vilém se Starího mňesta, taki uš nežije. Taki chod'íl se mnou do klasi. Ach mnoho ich. Frízlová Anemíne, Bože, diš jeden tak, to uš pak mnoho ich nežije. No. A tuhlen vedle tak bila Irmgart a Zikfrít. Irmgart umrzela uš taki dve léta to je. A její bratr, ten zemrzel te' nedávno v Německu. Ale ten pak jel, šedesát p^{ch}jet jel do Německa a paňí Lelková, ach, to bilo, fajn to bilo, diš tu bili.

A ve škole jste se učili česky?

Trochu, tag víc bilo polski, ale trochu po česku taki. To česki trochu sme se učili.

A německy taky? Ne, jenom česky a polsky?

A nevím, jesi bilo ruski ješe k tomu misim, něgde sem se ruski učila, ale te' nevím, f kerej škole to už bilo pak, jesi pak, ne tadi ve škole. Ach, ale ten ruski, trošku se rozumí. Diš se_umí po česku, po polsku tak trochu, no.

A co jste měla ráda, když jste chodila do školy? Bavilo vás to?

Chod'ili sme rád'í do školi, ale mi sme mnoho spívali ve škole a poržát se něco d'elo f tí škole, bilo to p^{ch}jekní. No chod'ili sme rád'í do školi, tak mje se zdá. No, učít sem se čeba nák, no sem se učila nějak tam.

Pamatujete si, co jste zpívali?

Fšecki ti českí takoví písnički, no, fšelijakí. Ale ti, takoví ti víc tadi, takoví ti lidoví tadi, ten jakpa se, já mám takoví maličká spjevniček, takí maličká, ale teť tam spí, to ještě tam nechci to pokazit. Fšecki ti takoví písnički k^{ch}rátčí jako Ach sinku, sinku, Černé oči, jakpa ta, Holka modrooká, to ti šecki ti takoví písnički, fšecki skoro znám. A diš slova_uš nepamatuju, ale Na tu sfatú Katarínu, katarínsku neđelu. Tak sme museli spívat Hej rup, hola hej, hej rup, hola hej, **do práce se dej. Dneska chlapci, to jinak, to je jinak, dnes d'eláme pro sebe, vihrněme si rukávi, diš se práce...** hej rup, hola hej, do práce se d'ej, dej. Ach Bože, uš nevim. A fšelijakí takoví sme museli himni, polskej, českéj, no slovenskéj, ruskej a eše mezinárodúfka, jakpa to,... To_uš nespíváte, to mi komunisti sme šecko spívali. A dicki se začalo po pruuňi, mje se zdá, že dicki polskej himn, pag bil českéj Gde domof muj a Nat_Tatrou sa. A Natatrousa blíska a já, mi sme spívali **Natatrousa**, a natatrousa, coba to je na tatrousa, ne natatrousa, a aš_uš jakpa sem si misela, copa to je, a to na, nat Tatrou sa blíska, ne? Nat Tatrou sa blíska, hromi d'ivobijou. Mi natatrousa. Ach so te dá, heski sme spívali. A meli sme takovej p^{ch}jeknej pjeveckej kroužek a taneční a fšelijakího sme d'áli.

Ve škole?

No.

A učitelé byli hodní?

Mje se zdá, že moc hodní, že si poradili s takovou bandou, jak. No jo, diš koukni, štiricet p^{ch}jet aš štiricet osum, právjé štiri léta nígdo nechodil do školi a teť ti ročníki šecki, ti máli_aš, a takí ti, co bili deset, pag už bili štrnác let nechodili ti leta, ne. Museli to šecko náko doromadi já nevím jak, já aňi nevím, jak voňi si poradili. Že já sem bila deset let a teprf sem do druhej tršidi přišla. Ale já sem umela číst a některzi ne_umeli vůbec číst. A no jo, tak to je. Nás tam, tam chodili, ale mnoho neskončilo tu školu, pak d'áli něgde večerňi takovou eksterňičňi a debo tak. No, mi sme bili pruuňi tršida, která skončila tu školu, jako skončila, bo náki ti šli, sedum let sme tenkrát museli chodit, a některzi, ti šli_uš po pátej_uš višli, že_uš, bo po šestej a nebo že neskončili tu, potstavová škola to bila u nás, co rzikali. No a to našek tršida bila ta prvňi, a pak eše bila misim, i že bi to bilo padesát štiri, padesát šest... Ne, depa já sem skončila tu školu, sem mela šesnác, no tak to bilo padesát štiri a pak ješe tršeba jedna nebo dve eše tršidi skončili a pak uš nebila ta škola. Pak_uš bila polská škola. Muj bratr, muj bratr takí skončil eše_a ten bil pak f tom technikum tadi ve mjestě, a diž bil patnác, tak pak vijeli do Německa, tak tam, tam potom se vi_učil. A ne_umel aňi po německu nič, diš jel do to_o Německa.

A s kým jeli?

S má, von s mámou jel.

S mámou. A vy už jste byla vdaná.

Jo a já sem vostala. A to bila takí bída. Aňi mislet vo tom jedno_uš nechci teť. Tak to bilo takoví. Aj, to se zdálo, že_uš nígdi človjek se víc v žití ne_uvidí a to, si teťka to, teť to zu, úplně jinak šecko to. Ale jak_uš neňi starej.

Tak to bilo.

Zlobili jste ve škole? Nebo to bylo tak, že jste si toho vážili, že zase můžete chodit?

Ne, mi sme, no trochu sme taki misim zlobili tam, ale ne, ale nebili sme takoví ňáko voškľiví, takoví, ne, to nebilo. Ňegdi nahrávali hoši, no ňegdi dostali s takovou rákoskou, rákoska se to menovalo, takoví, a, ale tenkrát se eše dostalo biťí, to_eše se ňi nahrávali no, hoši_o a poslouchat sme museli. Ale bilo to dobrí. Ňic nám to nezaškodilo. Museli sme sed'et po škole ňegdi, museli sme vostat a dvesta krát napsat „Nebudu to, to d'elat,“ ne. Takove, tak sme tak sed'eli a nerzekneme, že nebudu, nebudu mít na, jakpa, š nevim, nebudeme mluvit nebo nebudeme tam ňeco, tak nebudu, nebudu, nebudu, a to druhí a tak takoví jakobi sloupki to bili, desetkrát... pak ňegdi na nás zapomněli, nechali nás po škole hod'inu_a pak, a mňe se to nestalo, ale vot tich Kopáčkú, a ta máma jeho, ona d'ála poržádek ve škole, a tenkrát_ale já ňevim, jesi to_uš tenkrát bilo, ale ten Gintr musel vostat taki po škole. A učitel, jesi to bil Vítek nebo Ciril, já nevim, zapomněl, jel do mňesta a_uš bilo tma a Gintr nebo Dítr tak nebo kerej to bil, nepršišel domu, a tak máma pršišla do školi. A ten tam sed'el, že ho ňigdo nezvoňil domu, ne. Neska to bi učitel vilet'el ze školi a tenkrát, ale to ještě d'ecker bi nahrávalo cvalíci_ako to. To doma se nesmelo ňic rzíct na učitele a teřpa to je, má cera rziká, že to je tak řeščí učít ve škole teř, že, že porát horší to je. Ňic jeden nesmí a d'ěři d'elaj, co ch'ej, ňemožeš ňic s t'im d'elat. Ne, mi sme eš'e meli disciplínu.

To je, tenkrát dostalo dítě od učitele a potom ještě jednou doma.

To doma aňi se nepršiznal, diš se to nedoneslo ňako domu, š'e doma bi nahrabal.

To je pravda.

Učitel bil svatej, ten co pojdal, to ma, tak to melo bejt.

A ty vaši učitelé toho nezneužívali?

Ne, dobrí bili učitele u nás, dobrí. Pak diš pršišel ten posled'ňí učitel, ten polski, to trochu ňákí naržikali, já sem na ňej nemohla naržikat, ale ňákí rzikali, že to bili ti časi takoví ti komuňistickí, tagže... Ale ne, bilo to p^{ch}jekní ve škole.

Posílali jste si psaníčka někdy?

Jak?

Jako pod lavicí, že jste si posílali.

Och to_aňi nevim. Ale taki, d'e_ali sme taki hloupost'i... diš sme museli si ňeco učít na pamňet, tak. Gdiš přsede mnou sed'ela Ríta nebo ta Rut_a šeckí sme meli ti...

Copy?

Copi fšeckí. Nevim, jesi ňegdo bil s krátkíma vlasama u nás, tak tu kňihu, s kerej sme to museli tam umňet na pamňet, ne to mezi ti copi se dalo, to_use čtlo_a tam se a tu se mluvilo a tu se čtlo a šlo to jako_a tam... A ňegdi nás tam, ňegdi to vid'eli_a fšelijak to bilo. Hloupost'i sme taki d'elali, d'elali sme. Ale to nebili ňákí takoví, no.

A tak ve škole mohl učitel dávat rákoskou. A doma rodiče taky trestali nějak? Máma vaše?

Och, rouňe, rouňeš, máma taki, och, o nás máma s handrou, po hlave sem s ňi dostala. Jak to d'ěři, ne, mama ňeco rzekla_a „Nevotfojdej, nevotpojdej“ a uš, co mela pod rukou, tak. Ale je och, fšelijak tomu. Ne ale tak ňáko nás ne, že bi tak, tak nás trízňili, ne. Nevim, ňákí táti nebili ki takoví dobrí, ach, jako fš, jako dickí, eše teř v rod'ínách to je fšelijak. Žena, muskej taki nejsou f poržátku ne, diš, u nás nebilo.

A byl váš bratr zlobivější, protože byl kluk?

Bm, nevim. Ale diš mama ňegdi mu cht'ela nahravat tamto, tak ja sem ho bránila, ale ňegdi sme se taki mi p^{ch}rali mezi se, ó. Ale to bilo šecko, to šecko bilo normální, to nebilo ňáko takoví že, ňákí t'eskí vjeci tak že se d'elali ňákí šerední lebo ňeco, ne, ne. Ale hádat sme se hádali, dokola chalupi sme hnali s košťetem nebo s klickem ňákim.

A když jste byli malí, tak jste měli zvířata na zahradě nějaký?

Mi sme, mi sme meli kozu! Kozu, slepički máma mela, ach ta koza, dodnes mam ji dost. Museli sme mit tu kozu. A prasátko mama mala dicki jedno nebo dva, no máme ňeco doma, ne, takle. Zajíčci bili taki a bratl mel holubi, dodneska o tich holubách a Helmut Cukrú eš'ťe má holubi. Tak diš přijede...

Nechávali jste si šít u švadleny, když tady byla?

Jo, diš, eš'ťe ta, to bila Hilgrová Zelma, no, taková naše sousetka nedaleko, ta šila. Šecko dicki mi šila a pak, a potom tadi sem mjela takovou jednu, eš'ťe ta paňi tu je_ale, te' uš nešije. A potom se šecko hotoví_uš kupuje. A te' chodím jako handrlák. Takoví kalhoti ráda mám, kerí sou mjekí, kerí možu si vz, a diš ňeco tak se to koupí hotoví_a. A ti mladí, te' se tak strojej u nás, diš já vidím naši Maugošu, diš přijede, taki tak dicki, já dicki rzeknu, diš to vipere, tak já nevím, jak to pak mam vzit, to visí tu, visí tam ňeco a.

To je pravda.

Takoví ňákí d'ivní, pod'ivní. No diš, co, diš to tak je, šelijakí, ale jak to bilo sto let tomu, diš meli takoví ti, ti sukňe_a, ti k^{ch}lejdi fšelijakí. U nás pojďaj_icki, já, poslední sem si tak mislela, kabát, to rzikali taki na su, sukenka to je po polsku, to je po ňemjecku klajt, a mi sme pojďaji kabát na to, ale kabát, to misim je mantl, ne?

Ano.

A tak opravdu a to pro spolu nás pojďaji kabát na to. No jo a tam to bil mantlik nebo jupa nebo fšelijak tak to rzikali. Nevim, jak vaše tam_ale vaše to_uš tam pak dobrze mluvili po česku asi ti starší taki trochu, ne.

Trošku, no. Ono jim to dost něco zůstalo, zvlášť těm, co tady žili dlouho. Můj děda, ten byl malý, když odsud odcházeli, takže ten...

Ten uš mluvil normálně.

Ten už se naučil mnohem víc. Ale někdy to zůstalo, ale jo. Tam zase nemohli mluvit...

Ne, ale, ale ti si mladá eše, to, to nemůžeš vjed'et aňi jak, to uš, uš tf, tfoji rod'iče to_uš jinák mluvili, ne? To... Ale já ráda s mím bratem to, mi si tak s, ale, ale to samo tak přijde, že to přšekrouťime fšecko, a, ale víme, vo co chodí. A jesi to je dobrže debo... A nejlepšší to ješe, no po polsku to normál, to, to, to, to umíme, umím já. Můj bratr bil patnác, diš vijel, ale mluví taki po polsku ješ. De to slišet, že ne, nemluví s, poržád, ale dobrže mluví ješe. Nevím, jesli ješe bi psal, a ja po ňemecku píšu, mluvím, ale taki slova chíbej ňegdi. Takoví, co se, to, co tak na, se mluví, to, to, fšecko de dobrže. Ale diš pak takoví, to_uš se neví. A te'ka maj tak mnoho takových cizích slof, takoví ňákí, tam francouski, anglickí debo ješe ňákí iní, to, u nás taki f Polsku_uš takoví začínávaj. A naše Poláci taki fšelijak mluvej. A diš já poslouchám ňemeckí fernsé_er, aber. To ňegdi si misim, taki mluvej, jak cht'ej. ňegdi je nerozumim. Nejlepšší mluvej tam, Zaksen, Nídrzaksn, t'i

mluvjej po německu, a tamti, to je. A taditi, Zaksn tu nahrže ti, alebo ti Bavarčici tam, to, to...

To je hrůza.

To nejñi. A to f kařdem kraji tak je, ne? To je tak. F Čechách nevim, tam misim stejñe fšecku mluvíte tak asi, ne? Taki mají sví.

Je to, někde je to trošku něco jinak. Hodně v Čechách je to vlastně dost podobné všude, potom Morava už je jiná a ve Slezsku ještě mluví po naszymu do toho...

No jo, to ve Slesku, to sou ti naše lidi bif misim tadi... tadi ze Sleska, tak tam na Hradec Králove, tam dal trošku ašs do Prahi, tam to s tich.

A vaše děti nebo dcera a mladší, vnoučata už česky...

Irena, ta taki ješe po česku ñegdi tak ñeco rzekne, jak naše Ouma mluvila, ne. A Gržešek, její sin, co to posledñí mñelo šes telefon, bapča, ti dávej pozor, neďelej tam ñic, jako tak taki ñeco po če, uš nevim jak, ale taki ñeco chitli. Mougoša taki tak trochu, trochu rozumñejí, de, na, ne tak dobrže, ale, no.

A podle čeho? Oni se neučili nic?

Ne, jenom ñeco, co si tak slišeli. A Irena taki, diš, ale rozumet, tak, takoví fšelijakí iní slova, Búch ví, jakí, no to čeba ne. Ale tak no, diš normálñí... to vona rozumí skoro šecker, taki ñegdi mluví trošku.

A váš manžel uměl česky?

No ta, von se tak naučil jako, jako mi sme tadi tak, ale von nebil dlouho, ne tak. Ale taki rozumel, tam bil mno_o u Marti Cuchalovej_a tam, to tam jenom po česku přseci mluvili, tam ješe ta stará tetka Matilda a Zelma, ach. Mnoho ti s tejjch staršich, ti šecker trošku, jak ješe bili ti Češi tadi, tak voji se rozumjeli. Taki s Ukrajini, to je taki trochu podobní takovim ñákí. No, ale teřka tu_uš. Ej, tadi, takoví to bilo fšelijakí.

A do Čech se odsud jezdilo? Nebo jezdili jste na nějaké návštěvy do Čech?

Já sem bila jednou jenom. Tam v Čech Sekirách sme bili, no. Ale jako d'et'i ze školi, co sme bili f, já teř nevim dobrže, jesi to bilo štiricet devjet debo jesi to bilo padesát. Tak sme tam bili, já sem bila v Mñešove, to je Stršibro, okres Stršibro, tam u P^{ch}rocháskú, u mej tetki sem bila. A tom_uš taki ñigdo nežije, teta uš dávno ne_a ti kuzinka Ema taki zemrzela_uš, Herbet taki nežije a jejjch d'et'i, to já uš neznám, to uš. A v Libafském, tam mam ješe jenom tu Martu Flegrovou, a Kñorková vona to je, má ti dvje holki, ale to uš, taki, ti maj taki, uš sou babičkama, to přsecejc. Ti bili jednou tadi nebo dvakrát. A to mñel ñáko tak. Já sem bila f Čechách, f Praze sme bili a tak to.

Takže teď už se moc nevidáte s nikým.

Skoro ñigdo uš tak, máme ñekoho tak, že bi. Gdopa tu bil s Čech posledñí, jet_uš.

Od nás občas někdo jezdí do Husince se podívat.

Ale to, tržeba ñegdi ješt'e ñegdo sem přšijede, ale_uš, že mi_uš se neznáme, ne, to je přseci, já sem taki neznala tak mno_o lidu, že bi. Topa posledñí_uš dávno tu ñigdo nebil teřka. Posledñí gdopa tu bil, z Německa ñegdi ñegdo přšijde vokolo_a taki uš teř, porřád mññ. Já misim to kafe nevipiju. Já ráno pijou dva šálki.

Dva šálky?

Dva. No já nevim, mi rzikáme šálki, to dva. Ale votpoledne mi to_uš nejde. A voñi pijou dicki po vobjed'e zrouna, diš tak sou doma, ne, diš pak večer uš ne.

No a z Čech sem jezdili faráři vždycky?

S Čech ne. Já musím říct, že já sem třicet let vůbec nechodila tady do kostela. Padesát osm aš devadesát dva sem, halt sem nebila tady. A pak od devadesátího druhího, to pak, pak sem začla trochu chodit, tak už nebil Pultar, už nebil to_uš. Pak tu přijel dicki z Varšavi a devo Nevečeržel, Kranda, Jelinek, no a pak tu bil dvacet let_uš Michau Jabuoňski, ten dicki u nás spí. Diš přijede, tak dicki to, jako rodina_uš to je naše tak. No a Kita Michau, no ten, sme bili, teť dvakrát sem tam bila u nich taki Pstrounžnej, to je, Stroužní, to nevim jesi vám to něco rziká, ten to je tam na hrañici taková vesnic taki, tam ten Kita co je, Michau. Ne, von tam jezďí taki, že to maj pšes kopeček jenom tak, no. Ale teť tu bilo asi dvakrát do roku přijede sem misim, že čeba přijede teprve_aš, jak on rzikal, zárzí, v rzíjnu misim přijede. No, ale von už tu nebude, von se vist'ehuje aš tam do Domažlic někam, tak mi rzikal. Ale nebudu hadlovat teť, nevim jesi to je Domažlice, ale tam něgde dole má rodiče, tak ce bit blíš řem rodičům, no. Ale to je pjekní člověk taki.

A co děláte, když přijede? Když máte nějaké shromáždění spolu?

No tak mám dicki kovou bohoslužbu nahorže tam adebo tady sme meli dvakrát vedle. To tak kázáníčko, spíváme.

A co zpíváte?

No máme kancijonálki takoví naše, pjekní písnički to sou, no, po polsku, po česku, po německu, jak to de, co právjje. Ale_eše přijem něgdi takovej Pe, Petr, Petr, Bože jakpa, jakej Petr to bil s Čech, a ten takoví starobratrskí písne takoví ti, ti, takoví maj ti melodije, že jeden může, nejdou spívat. Mi to ne_umime. Ale von spíval a mi za ním tam, no teť_uš neñi komu spívat, mi sme dicki pjekně spívali, Irunka tak pjekně spívala, taková Elza bila, tak pjekně spívali. Já sem držívejc taki umjela spívat, teť nemám, nemám hlas. Nevim, co to je, ako dibi mñe chibjel ten, ten luft. Já nevim, co to je. Já sem dicki dobrže spívala. No a Michau Jabuoňski, ten farás, ten tuze p^{ch}jekně spívá. A von má pjeknej hlas. A Kita taki_ale ten eše hrál na tom, na gitarže a debo teť, eše přijede von něgdi s Vratislavi takoví, no já nevim, to je pár_aci sou, muš a žena, nevim, ale vona hrála na tom skajbord'e na tim. No a tak to nemáme, f kostele sou varhani tam, ale to mi tam sme nígdi na nich nehrali, ješe držívejc do padesátího osmího, tak tam hráli. A pak to skazili šecko, pak rosbili fšecko, nič tam nevostalo. A ti tom_maj zase nákí varhani, ale mi se, dá, zdá ne takoví jako držívejc s tema píšťalkama a nevim. No jo, tak to je fšelíjakí.

Já jsem koukala, že vedle máte klavír?

No naše Maugoška hrá.

Aha, aha. A vy jste na něco hrála?

Já sem jenou na mandolíne bržaňk, ale to ješe diš sem do školi chodila. Sed'ela sem celej den za stodolou a zem se učila hrát. A sem umela trochu, ale teť už, to už je dávno. Teť žádnou mandolínu nemám. A Maugoška, ta se učila trochu, ale nech'ela se učít. Učila se_a pak mjela hrát a nech'ela, ale pak a teť hrá. A vona má taki ve Vratislavi si koupila_a tak, dicki má nákí známí tam taki tam s tej filharmóníji, to.

No a měli jste sborový zpěv, dřív v Husinci byl?

No f kostele jak pjekně spívali s má, taki takoví sme, no a to je šecko dávno tomu, to_uš, fšecko je fó baj.

A tady dřív v Husinci byl nějaký doktor?

Ne.

Ne, nikdy? A někdo, nějaký, třeba bylinkaření? Bylinkářky, že jste měli třeba, sbíraly bylinky a léčilo se tím?

A, bi, bilini, já vim, takoví bapki dál, držívej tržeba tu bili, že zbírali ti šecki_ale, moje máma ta jenom dicki zbírala co se pak varžilo a sme to pili jako čaj takovej.

Nebyli jste nemocní, když jste byli malí?

Bili sme taki něgdi_ale, ale tak držívej se něgdo tak tuze nestaral vo teš, herc, tu horečku, horečka se poja, ne, gorončka, ne, japa to, fíve, nu tak to mi cos ti navaržili, nevím co, ňákího lunde, čern, ten bes, takovej, a já vim co, nevím. Ale já nepamatuju, že mi sme tak tuze doktorzili. No jo, jak něco bilo vážního tam, ale já vím, náš, můj bratr, jak mu ho tak ucho bolelo tuze, tak tak mel takovou tu horečku, že já sem šla vokolo, tak sem cířila, jak je teplej, tak máma sáhla tu, brž, bržiza, tu k^{ch}úru, tu ňákou uďála žábou debo co, pak uďála takovou troubu s papíru nebos co, tam dúle bila ta kúra teplí a to tadi na vrchu je takoví maličká jenom bilo to a to mu tak vokolo ucha tadi i to mu pomáhalo, pak to p^{ch}rasklo, mi sme pak, viteklo, alebo, se nechodřilo tak k doktoroj tuze, a ja nepamatuju.

Poradili jste si sami.

Museli sme tak ňak. No něgdi diš bilo něco vážního, tak tržeba pak_uš. Já sem ti špricle takoví ti iňekce sem dostala jednu peňicilino, diš sem bila asi devatenác let, sem dostala deset i vot_toho času sem ňigdi víc nemela žá, a to sem mela takovou rímu a tu, tuhento s tí, ti zátoki, jak mi pojdáme, to bilo šecko, to tak hlava mňe skoro praskla. I vot_toho času já sem ňigdi víc_uš to nemela. A to je šedesát let tomu to bilo. No jo. A jakpa se menovali po česku, ti co d'et'i vodbíraj ti, u nás, tadi pojali hejbu_a.

Porodní báby?

No ale jak to se rziká, porodňi bábi u vás? Ne, jakpak jinak? Po německu to je hejbabe. A naši pojdali hejbama, ta hejbama Bitnerová tu bila_a ta ti d'et'i vodbírala.

Aha, no, porodní báby u nás.

Poroní bábi, poroňi bábi. No jo.

Tak ti tady byly?

No bili, Bitnerovi, bila stará Bitnerka, máma, a pak mela dvje ceri a bila Zelma a Frída. Jo, jena, jena. A ta Zelma, ale to, to bili takoví kerí opravdu pomáhali tem, ti vjedřeli, co maj d'elat.

Pamatujete si to, jak to probíhalo?

Já ne, ne, mi to tenkrát, já sem se narodřila, to misim bila stará Bitnerka ješře debo Frída nebo Zelma, nevím kerá, a pak ne, u nás nebili malí d'et'i pak f tom čase, no nebili žádní.

Tak ony pak vřdycky obcházely baráky, když něco?

No misim, no asi jo, že vim že jenou sme seďeli ve škole a vedle marta Rídlová, ta práve mela dostat d'ecko a tak misim nevím tak a ti bidleli tam u toho hržišřě, tam tak blísكو tam ti bidleli, ale vona misim tam sama šla ešře k ňim a pak ji na vozejku vezli domú vokolo školi na takom vozejčku a mi d'et'i sme koukali ne a to bila radost.

Ani nemuseli jít za ní, ona si tam došla sama.

No, já neji, já si misim, copá se cejt'ila zle, no přeci to nebili eše tak jako telefóni nebo něco to a čeba nebilo někoho tak cejt'ila že_uš se něco d'ěje, to nebilo její p^{ch}je, pružní d'ěcko, a tak tršeba tam došla_ale nazpátek už se báli, že to nedojde, to nebilo daleko tam to jen takoví kout. No ale to vim, že seďela f tom vozejku a ta ji táhla, ta hejbama, jak to rziká, a mi d'ěti, takoví holčički sme_už bili, tak jesi tršínác let, štrnác tršeba sme vid'eli, ne. A fšelijakí vjeci. A u nás p^{ch}rávje v rod'ine žádní d'ěti se neroďi tagže ně, nevím.

Když se narodil váš bratr, to jste ještě byla malá?

No to sem bila štirletá. Ale trochu pak, to si tak, tak si něgdi misim, no to se tak jeden porát si to přšipomíná, to vim že, že mje poslali tam k tej tetke Vorlíckovej a pak že sem poja že mám malího bratra, no. A pak doktor tam mámi přšijel, že něco.

Tak to bilo f tom Pekle. A f tom pekle to bilo, ale tam bila taková vošklivá cesta, tak z g, to je tak dólu, škoda že ta Irejna tu neňi, bisme tam jeli. A takoví k^{ch}ámeňi tam bili a já na tom mim rolere zvrchu dólu a nebo na sánkách, Bóže, a dúle u Šíchú bil hnojňik takovej a já zvrchu dólu do toho hnojňika. No diš taká malá sem bila. A já sem šecker sme d'elala, šecker co sem mela a nemela. A debo na tom, ten roler to taki vim, jak sem tam jela dolu hnet po tich, já nevím, jak to tam bilo. Přeci taková cesta ale jak ti k^{ch}ráví tam_museli ti vozi táhnout a to, přeci to a teť tam je asfalt, no. A_eše u tech Vorlíckú, tam co váš d'eda, ten prad'eda debo kerej to_už bil, nevím, tam je teť iná, úplně iná chalupa a u Vorlíckú taki to přše, ud'áli jinak, ale naprot'í bila taková stará takovi barák, takovej drževenej taková, takovej šupmi, jak mi sme pojдали a ten eš'e stojí, ten_uš je tak starej a tam, ale tam bila_eše hruška za řim, mje se zdá že to bila hruška, a tak tam, diš sem bila asi dve léta lebo trši máma poja tak sem tam vilezla tam trhali hruški_a pak nechali tam ten žebržik stát a já sem tam vilezla na vrch a pak sme misim nevím jesi sem ne_umela dólu a debo jesi sem jesi voňi se báli a máma poja co tam vistáli strachu neš mňe tam náko stáhli s toho, ale to dnes tam je s, ten, ta bouda ješe. Stromi tam_uš nestojí. Teť posledňí, s kímpa sem tam jela, s Irejnou sme tam jeli debo s Hartmutem, já_uš nevím. Sme taki tam koukali. A ta chaloupka de, to tam dicki bilo tak, diš bilo hospodaržit často, tak bilo, že rzekneme, tu, kd'e bidleli ři lid'í, ne, pak tu bil chlíf tržeba a stodola a tu eše bila malá chaloupka, to ten auscuk, jak pojдали, že tam ti starí lid'í, diš mladej hospodarž přšišel, tak rod'iče se vist'ehovali do tiho malíjo baráčku, ne?

Aha, ano, ano. Tomu se říká auszug?

Auscuk, no. Auscuk haus tak pojдали dicki. No_a tam tak to bilo u tech Vorlíckú a máma, voňi cht'eli stavet, táta s mámou, ale přšišla ta vojna no ale a nemeli gde bit, to chibjelo taki ti, no nebili ti vónunki nigde tak, a tak tam u tech Vorlíckú sme.. To bila jenom sekňička taková malá síň a eše tako_á komúrka, no ale di bili staveli no tak asi rok dva bilo bi no_ale pak ta vojna přšišla tak sme tam no aš do štiricátí_o pátí_o, aš jak vojna se skončila, ne, sme tam. A pak diš sme přšijeli s kopcích tak fšecker bilo vipálení, nič tam nebilo. A, a tam ta chalupa stála vot Vorlíckú, voňi tam vostávali dlouho. Ten Gintr Papin_ňi nevím gdi vijel, to_uš di tu bili ješe nákej čas, ale už taki nežijou. Ale jejich d'ěti, to něgde tam žijou, to ti holki_uš musej bejt taki velkí, no. Už aňi nepamatuju dobrže, gdo tam fšude bidlel, jakí ti s.

Pamatujete si, jak jste slavili Vánoce, když jste byli malí? Byly tady v Husinci na Vánoce nějaký v klubovně, v kostele, nějaký –

F klubovně misim to tršeba bilo, tak jak_ale já to_uš já_uš aňi_inak nevim. Ale do kostela se šlo dicki na šředrej večír, vošterch, hnali sme pršes kopec, mi sme na vrchu, pršes kopec na zelenej z dolňich hnali lid'i tam a zima bilo dicki, to bili zejmi dicki tadi a doma tak to nebilo ňic, ale ňákej stromek tam stál, pekáč jelitka, takoví ale pjekní takoví sami d'elani, hrnek kiselí_o zelí a kompot s tršešních a debo debo ti šfestki ale asi dicki tršešne no i chlíp k tomu takovej dobrej a teť diš f kostele, tam bilo zima, ne_ale tam bili sfički_a tam se spívalo, jak to je f kostele, a pak sme hnali domú pršes ten kopec, zima bilo, a domu a tam to voňelo a pak sme jedli a za dicki, ne taki bilo že nebilo ňic, ale já_uš tak pamatuju jenom co_uš, jak uš meli sme, se sed'elo vokolo stola, d'eda, máma, Hartmut, já, strejc, eše ňegdi tam je bil ten Herbert jeden_náš, a teť každej moch íst, kolik ch'el toho jelitka, ne, a to kiselí zelí k tomu a ten chlíp a ten kompot, jakí to bilo dobrí a jak žádní ge tam, dárki, gešenki velkí nebili, nevim, nepamatuju.

Nepamatuujete si, co jste někdy dostala?

Jo, eše, diš sem eše bila menčí, tak sem dostala takovou, takovou pokmštúbe to se menovalo, taková, takoví malí ne, tak mejbl f tom bil_a jako, taková chaloupka maličká, ne, ale to bilo tak, taká seknička tak a tam bil malí lúžátko lebo stoliček a takoví šelijakí vokínka to mjelo, no, to pukmštúbe to še nazívauo. No, to še nazívauo, to je po polsku. A pani, ja to tak nepamatuju dobrze, ale vim že moje mama dicki přeš Vánocma šude ti pani se stra'ili, diš ňegdo mel panenku a dostali novej, novej klejt, novi, ne, a pak na Vánoce tam sed'eli ti pani ustrojení p^{ch}jekně a mama umňela takoví šit p^{ch}jekní a takoví vjeci d'elala, no, taki iním, pro iní d'elala to.

Šila na stroji?

Ne, ale, tak to d'elala, nešila takoví kabáti, takoví ňákí pasinki_a ňákí takoví_o ňeco, no, to umela. To bi že ňegdi pro ňekoho známí_o, ne tak že bi to p^{ch}rodávala debo, ne ne, že panenka sed'ela nová, bila ustrojena, se nedostávalo porát noví vjeci. Ale já nepamatuju tak tuze, tu pukmštúbe to vim, že sem dostala. A pak sem tak túze ch'ela po vojne sem nemela žádnou panenku. A pak sme hráli ve škole, takoví d'ivadlo bilo, bil doktor a holki takoví malí sme stáli, každá musela mít panenku jako d'ecko, ne_a ten doktor. Ale já sem nemela žádnou panu, tak sem si musela pučit jednu, ale mám takoví p^{ch}jekní fotky tadi, no.

Co se s nimi stalo, když jste je musela někde nechat? Ty panenky, že jste neměla potom žádnou.

Ti se spálili moje, co sem mela, sem mela, ale ti se spálili no_a pak máma nemela peňize tak ba, tak sem pak nemela. A tak sem ch'ela... Pak sem si koupila, bich vám viprávela, viprávet, bila sem ve mňest'e s tou vot Ervína Kňourkovi_o s tou Frídou Vorlíčkovou s kolonije, ja sem bila asi sedum let, osum, ne čeba uš osum sem bila a našla sem pjecet zlotí. To nebilo mnoho peňes, ale našla, no, a tak sem si koupila takovou hlavu vot panenki, tako, jenom hlava, taklem to bilo až docat' a to se mohlo k tomu tak došít potom to ťelo, ale hlava bila taková, no. A tak já sem, diš sem ti peňize našla, tak sem si takovou hlavu koupila. A máma mňe došila pak to fšeccko, a_nohi_a ruki a ne_a ňákí, ňeco mňe tam došila, pak sem takovou panu mela a nebila p^{ch}jekná. A naše d'eťi pak, Irejna to dostala vot mámi z Německa_uš takoví p^{ch}jekní, a s takovim vozejčkem, ale diš sem bila malá, tak ješe přšet'ím, to eše sem bila menší, to vím, že mňe máma koupila ve mňest'e, to_eše takovej v rinku bil takovej krám a takovej vozejček, takej kočárek jako upletenej takovej

jako koš, takovej ale p^{ch}jeknej, i a tam takovej kočárek sem mela a pak sem ho dlouho nemela, pak ta vojna přišla, tak šhecko. Ale to vím, to m^{ne} koupila.

To jste tady museli všechno nechat potom, když jste odcházeli?

No, no jakpak sme to m^{ne}li vzít? Mama vzala vozejk, to se^l muj bratr f tom, dole mela náki vjeci f tom, já sem mela ruksak a nevim víc, no a peržini, peržini bili taklem zvání, to bilo jedⁱni, co tak mohli, no tam tržeba met jim moli, já_uš nevim, co ti mámi tam halt, co mohli, to spakovali. Tak sme jeli do tich kopcích.

Kolik vás odsud tenkrát jelo?

No fšhecki museli ti mámi s tema d^etma náki lidⁱ, náki starší necht^eli jet, ti vostali tadi, tak mnoho jich přišlo vo život, diš tadi pak bila vojna, tadi stršídali přesei, tadi nedával ⁿⁱgdo pozor na lidⁱ_a taki, nevim jak ti vojáki, jak to bilo. Ale mi, ^{ne}kteří tu vostali, přese vojnu náki přežili, náki nepržežili, a pak se vrátili, ale...

Máte nějaké koníčky, ještě nějaké hobby?

Já d^elám fšhecko a nič ne_umim dobrze. Dicki rzikám, že fše. Chodⁱla sem ráda se koupat, plavat sem rá, já fšhecko sem d^eála sebou, ale nič tag, že bich tak náko. Malovat ne_umim, štrikovala sem, pletla sem ne, ale štrikovat, von Hartmut pojda, že bil f Praze a tam pojda jedna žencká tam, pletla něco a tak rzikal k ní, copak to d^eeláte, no nevidⁱš, štrikuju, tak mi sme taki pojдали štrikovat. A višivala sem takoví fšelijakí a fšhecko v žitⁱ d^eála. ^{De}tem sem šila a, ale ni ne_umim tak dobrze, tak si dicki rzeknu. Ale přese to žitⁱ sem přežila.

A když jste říkala, že ráda čtete, tak co čtete?

Te^l já mam takoví ^{ne}mec^kí kníški, to m^{ne} dicki tag z ^{Ne}mec^ka přiveze takovej ten, co tu, co ti d^eti vime^{ne}j tam ze školi, mnoho z d^ejepisu to je takoví. Copa f tej hlave taki mám náki, to ^{ne}gde lezu po tich kerzích a pak mám takovího na tí hlave fšelijakíjo. A tak už fšelijakí románi, še taki, a fšhecko múžu číst, ráda čtu. Čtu po ^{ne}mec^ku, po polsku. Po česki, drzivejc taki diš sem chodⁱla do školi, tak sme taki ti česki, co sme meli kníški, už nepamatuju žádnou te^lka, ale to, čtu. Mnoho čtu.

Česky už ne.

Já te^l nemáme tu česki ta kníhi a ^{ne}mec^kejch mám moc mnoho a p^{ch}jekní takoví fšelijakí, no. Ale náki sou takoví, taki s toho tak, jakpa se to rzekne po česku, šred^{no}vječe, tak tⁱšíc štirista, tⁱšíc pjecet, tⁱšíc sedumset, Anglije a Francouzi a ^{Ne}mci a ti šhecki takoví ti, ti, takoví, historične. Ale tak p^{ch}jekní sou, přši tom takoví náki víc pro muskí se mi dicki zdá, ale ten co mi je dicki přiveze, no to von pro sebe kupuje ti kníhi, ale taki sou p^{ch}jekní. Mám mnoho, celou, celej regál tam, plno.

Měli jste bibli doma, když jste byli malí?

Bibli máme velkou takou p^{ch}jeknou, ale nevim jesi, ^{ne}gdi je tak i ^{ne}mec^ká.

Německá.

Jo. A já ne_umim bibli číst. Já_uš sem prubírovala fšelijak na do, nepršidu přese to, no. Mám taki po česku, taki mám tam, to m^{ne} ^{ne}gdo dal z ^{Ne}mec^ka, že voⁿⁱ to dostali diž bili, Novej testament a copa tam eš^e mám, a voⁿⁱ že to necht^ej a necht^ej to vihodⁱt, já sem pojda, tak mi to dejte, diš je to po česku, tak nemáme česki tak mnoho. A tadi mjeli takoví p^{ch}jekní bible, takoví starí_ale, já, u nás, já nevím, já sem nevid^eála. Čoba bila ^{ne}gde, máma

dicki poja, že bila taková pječná, ale jesi to pršes tu vojnu taki tak, to si ňáko a gdo ješe mel, to nedaj ňikomu, ne.

A dědili jste si nějaké knížky, které jste měli spoustu let, generace, nebo nějaké zpěvníky, kancionály?

A co sme s ňima d'áli?

Jestli jste dědili?

Já ňi, mi sme ňic, co starí, to u nás ňic nebilo doma, každímu fšecko se spálilo. U mej tetki, u mámi a na kopci, co tam u d'edi, to fšecko, tam ňic nebilo. Fšecko bilo prič. Takže mňe, nemáme ňic takoví star, mám jenom jeden kancijonálek vod mej kuzinki ňemeckej, co vona dostala, diš mela konfirmaci, tak ten mám, ale po ňemecku to je. A česki, já nevim, já nevim, proč tam nemám českej kancijonálek, ale mela sem a čeba je ňegde, mi teť s polskího spíváme.

Česky už nezpíváte?

Rači ne. Ja nejim, diš Pultar bil, tak voňi misim po ňemecku spívali. Po ten ne_umel po česku přeseci Pultar, mňe se zdá, že von po ňemecku.

Příloha 2.

Vzor informovaného souhlasu

Příhláška k účasti

na bakalářské práci **Hláskosloví češtiny v Husinci na Střelínku** a ve výzkumu **Korpus krajské češtiny**

A. Informace o cílech a průběhu

Cílem obou projektů (**Hláskosloví češtiny v Husinci na Střelínku** a **Korpus krajské češtiny**), které jsou realizovány v rámci Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, je vytvořit databázi rozhovorů s krajany žijícími trvale mimo Českou republiku. Tato databáze má sloužit výhradně k vědeckým a pedagogickým účelům. Účast v této studii nemá pro konkrétní mluvčí žádné individuální přínosy, nicméně nám poskytne možnost lépe porozumět tomu, jak vypadá čeština českých mluvčích trvale žijících v zahraničí, jaká jsou její specifika, nakolik ji ovlivňuje majoritní jazyk a podobně. Účast v projektu nepřináší větší riziko než běžná každodenní činnost. Cílem studie není zjišťovat individuální schopnosti jednotlivců, ale sledovat typické jazykové chování jednotlivých mluvčích.

Originální audionahrávky budou v původní podobě uchovávány v neveřejné databázi. Můžete udělit souhlas s jejich omezeným zpřístupněním dalším registrovaným badatelům. Audionahrávky jsou určeny k přepisu. Na jejich přepisu se budou podílet další osoby (především studenti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy), které budou zavázány k mlčenlivosti o osobních a citlivých údajích z nahrávek a budou informovány o neveřejnosti nahrávek. **Anonymizované přepisy** budou uchovávány a **zveřejněny k širokému užívání** pro badatelské a výukové účely. Anonymizace bude spočívat v odstranění všech osobních či citlivých údajů, které se v nahrávkách případně objeví, jako jsou jména, adresy a jakékoliv další údaje, které by mohly vést k identifikaci zúčastněných jednotlivců. Všechna data budou uchovávána po dobu neurčitou.

Účast ve studii je dobrovolná a souhlas s účastí může být do okamžiku dokončení nahrávání kdykoli odvolán. Publikace výsledků analýz uskutečněných s těmito daty bude vždy prováděna tak, aby se vyloučila možnost identifikace jednotlivých účastníků.

Podepsanou *Příhlášku* si ponechává Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, pro své potřeby dostane účastník výzkumu kopii.

V případě jakýchkoli dotazů je možné obrátit se na kontaktní osobu podílející se na výzkumu Gabrielu Brahovou.

Děkujeme za spolupráci!

Gabriela Brahová
Ústav české jazyka a teorie komunikace FF UK
e-mail: gabriela.brahova@seznam.cz
tel.: +420 773 056 434

B. Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním osobních údajů

Potvrzuji, že jsem se seznámil/-a s informacemi o cílech a průběhu projektů **Hláskosloví češtiny v Husinci na Střelínku** a též **Korpus krajanské češtiny** na straně 1 této *Příhlášky* (dále též jen „výzkum“), že souhlasím s účastí své osoby v tomto výzkumu a že souhlasím

– se zpracováním a uchováním základních osobních údajů (jméno a kontakt) ze strany Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, a to pro účely zpracování dat vzešlých z výzkumu, pro účely případného kontaktování z důvodu zpracování dat vzešlých z výzkumu či z důvodu nabídky účasti na obdobných akcích a pro účely evidence a archivace;

– v rámci výzkumu s pořízením nahrávky rozhovoru a s jeho neveřejným uchováváním na zabezpečeném serveru Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze;

– s volným zveřejněním anonymizovaných přepisů audionahrávek pořízených v rámci výzkumu doplněných o věk a další základní údaje pro badatelské a výukové účely.

Dále prohlašuji, že

– souhlasím/nesouhlasím (nehodící se škrtněte) se zpřístupněním původních audionahrávek pořízených v rámci projektů **Hláskosloví češtiny v Husinci na Střelínku** a **Korpus krajanské češtiny** bez anonymizačních úprav, jinak uchovávaných neveřejně na zabezpečeném serveru Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, registrovaným uživatelům a s umožněním jejich dalšího zpracování pro badatelské a výukové účely třetími osobami.

Potvrzuji, že jsem si vědom/-a toho, že mám právo žádat odstranění dat vzešlých z výzkumu, nebo jejich částí, a svých osobních údajů z neveřejné databáze spravované Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze. Jsem si také vědom/-a toho, že jakmile dojde ke zveřejnění dat, není již možné požadovat jejich zneveřejnění (nelze zajistit odstranění všech případných kopií dat u různých uživatelů).

Prohlašuji, že jsem seznámen s právy týkajícími se přístupu k informacím a jejich ochraně podle § 12 a § 21 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Prohlašuji, že výše uvedené souhlasy poskytuji na dobu neurčitou.

Účastník výzkumu

Jméno a příjmení:

Dne:

Podpis:

Kontakt:

Za Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze

Jméno a příjmení:

Dne:

Podpis:

Kontakt:

Příloha 3.

Vzor struktury položeného rozhovoru

Plán biografického rozhovoru

Česká společenství v zahraničí

Tradiční společenství

Tento nahrávací plán vychází z plánu Sali Tagliamonte (2005), který vychází z původního plánu Williama Labova (1973) a jeho různých revizí (Poplack 1989, Poplack & Tagliamonte 1991, Tagliamonte 1997, Tagliamonte 1999, 2005).

Moduly by bylo dobré nahrávat v daném pořadí s tím, že však ponecháváme nahrávanému určitou volnost, pokud sám svůj hovor povede určitým směrem. Pokud budou nějaká témata nahrávanému nepříjemná, tak je spíše omezíme a přejdeme k jiným. Není striktně nutné, aby nahrávaný odpověděl na všechny otázky. Některé otázky jsou vhodnější spíše pro starší generaci, jiné spíše pro mladší generaci. Před samotným rozhovorem je potřeba si dotazník dobře projít a na základě dosavadních znalostí o místu a o nahrávaném ho upravit (například se neptat na věci, které už jsou stoprocentně známé apod.).

K rozhovoru se přikládá formulář, který vyplňuje nahrávající. Informace pro tento formulář lze získat přímo prostřednictvím rozhovoru, ale také jinými cestami (například na základě předchozí komunikace s mluvčím). V žádném případě nevyplňujte formulář přímo před nahrávaným, může ho/ji to znervózňovat.

A. MÍSTO

1. Tohle místo/vesnice/městečko atd. je moc hezké/zajímavé/příjemné. Jak dlouho tady žijete?
2. Rodiče jsou taky odtud? Odkud vlastně pochází vaše rodina?
3. Proč se sem vaši předkové přestěhovali?
4. Kolik tady vlastně žije lidí?
5. A jací lidé to jsou? Jsou to taky Češi, jako vy?
6. Jak moc se stýkáte s dalšími lidmi z vesnice/městečka? A s kým nejčastěji?
7. Je někdo, s kým byste se chtěl/a vídat častěji, ale nedaří se to? Proč se vám to nedaří?
8. Dneska se často říká, že lidé nemají čas si spolu povídat? Co si o tom myslíte? Je to jiné, než to bývalo?
9. Chodí k vám někdo z městečka/vesnice na návštěvu?
10. Je tady ve vesnici/městečku nějaké místo, kde se spolu lidé scházejí?
11. Myslíte si, že by spolu lidé měli trávit víc času? Jak toho docílit?
12. Co máte na tomhle místě nejraději? A co naopak nemáte rád/a?
13. Jak se to tu změnilo od vašeho dětství?
14. Je tady dost práce?
15. Musí lidi jezdit za prací jinam? Kam?

B. SPOLEČENSKÉ UDÁLOSTI

1. Slyšel jsem, že se tu lidé dřív víc potkávali a družili. Co si o tom myslíte?
2. Fungují tu nějaká sdružení nebo spolky? Fungovalo tu něco takového dřív?
3. Konají se tu nějaké pravidelné akce?
4. Jaké zásadní události se tu v posledních letech staly?
5. Staly se tu něco tragického?
6. Pamatujete si na to, když _____? [např. hořelo, byla válka, záplavy... – podle daného místa]

7. Kde jste byl/a, když _____?
8. Co jste dělal/a, když _____?
9. Jak to zasáhlo vaši rodinu? A jak to zasáhlo vaše společenství?
10. Pomáhali tu lidé odjinud?

C. RODIČE A RODINA

1. Tušíte, jak dlouho vaše rodina žije na tomhle místě, respektive v téhle zemi?
2. Odkud přesně přišli?
3. Pamatujete si sám/sama na to, jak jste se sem přestěhovali? Jaké to bylo?
4. Jak vzpomínáte na dětství?
5. Zlobil/a jste, když jste byl/a malý/malá?
6. Trestali vás za to nějak?
7. Stalo se vám, že vás obviňovali z něčeho, co jste nikdy neudělal/a?
8. Jsou/byli vaši rodiče oba Češi?
9. Jaký je/byl váš táta?
10. Jaká je/byla vaše máma?
11. Co z vás chtěli vaši rodiče mít?
12. Chtěli, abyste tu zůstal/a?
13. Máte sourozence? Kolik jich je?
14. Jaké s nimi máte vztahy? Stýkáte se často?
15. Máte partnera/partnerku? Je to Čech/Češka?
16. A jaké máte další příbuzné?
17. Jak často se vídáte se svým/svou _____? [rodiče, strýcové, tety, bratrance, sestřenice, děti]
18. Jakým jazykem mluvíte se svým/svou _____? [rodiče, strýcové, tety, bratrance, sestřenice, děti]

D. VÍRA

1. Je pravda, že česky pořád ještě umíte i díky víře?
2. Jak je to s českými faráři? Odkdy sem jezdí? Pamatujete si některé? Jak dlouho tady působili? Káží česky?
3. Zpívá se v kostele česky? A zpíváte česky doma?
4. Máte nějaké české zpěvníky a kancionály?
5. Modlíte se česky nebo polsky?
6. Vlastníte českou Bibli? Čtete z ní?

E. SOUSEDSKÉ VZTAHY

1. Jací jsou vaši sousedé? Vycházíte spolu dobře?
2. Bydlí tady v okolí někdo, koho nemáte moc rád/a? Proč?
3. Je tady někdo, kdo způsobuje nějaké problémy? V čem to spočívá?
4. Jaké vztahy máte s Poláky?
5. Rozumí místní Poláci česky?
6. Pomáhá vám někdo z místních, když něco potřebujete?
7. Když potřebujete třeba vajíčka, zeleninu nebo nějaké ovoce, je tu někdo, na koho se dá obrátit? Kdo?

F. PRÁCE

1. Co byla vaše první práce?
2. Kolik Vám bylo, když jste s ní začal/a?
3. Pamatujete si, kolik jste dostával/a?
4. Co dělali vaši rodiče?
5. Jaký mají podle vás dnešní mladí lidé vztah k práci?
6. Čím jste chtěl/a vždycky být?
7. Co děláte v současnosti?

G. RODINNÁ JÍDLA, ŘEMESLA

1. Různí lidé mají často v neděli sváteční oběd. Máte to taky tak?
2. Co v neděli míváte?
3. Dělali vám rodiče k jídlu nějaké speciality?
4. Co rádi jedli vaši rodiče a prarodiče?
5. Vaříte rád/a? A pečete? A co?
6. Tradiční recepty často lidi nezapisují a existují různé regionální úpravy. Jak tady děláte vánočku? [nějaké tradiční české jídlo, které tam dělají]
7. Jaká řemesla tu lidi umí? A co uměli? [košíkářství, vyšívání, pletení, ...]
8. Učil/a jste se něco z toho vy?
9. Vyrábí tu lidi ___ pro sebe, anebo to i prodávají?

H. POVĚRY

1. Je tady ve vesnici/městečku nějaký doktor?
2. Chodili lidi dřív k doktorovi, když byli nemocní?
3. Slyšel/a jsem, že lidi dřív víc používali tradiční medicínu, bylinky apod.? Co si o tom myslíte?
4. Co se třeba používalo?
5. Fungují nějaké přírodní prostředky lépe než normální léky?

I. ŠKOLA

1. Je tu v okolí nějaká škola?
2. Jak je to daleko?
3. Chodil/a jste tam?
4. Jakým jazykem se tam učí? Chodí tam i polské děti?
5. Jak škola vypadala, když jste tam chodil/a?
6. Kolik tam tak bylo dětí?
7. Co se vám na škole líbilo?
8. A co jste neměl/a rád/a?
9. Jací byli vaši učitelé?
10. Uměli česky, nebo na vás mluvili jinak?
11. Byli podle vás tehdejší učitelé lepší než ti dnešní?
12. Pamatujete si, že byly ve škole nějaké problémové děti?
13. Co přesně dělali? A co s nimi učitelé dělali?
14. Posílali jste si někdy ve škole psaníčka? O čem?
15. A nachytl/a vás u toho někdy učitel/ka?
16. Na koho ze svých učitelů vzpomínáte nejradši? Proč?
17. Stalo se vám někdy, že se nějaký učitel rozčílil?
18. Proč se to stalo? A co se pak dělo?

J. DOSPÍVÁNÍ

1. Mívali jste hodně domácích úkolů?
2. Kolik času jste tím trávili?
3. Měli jste ve škole nějakou partu?
4. Co jste po škole dělávali?
5. Do kolika jste museli být doma?
6. Zakazovali vám rodiče někdy chodit s někým ven? Proč?
7. Píšete si s někým z Česka?
8. Jaké hry se hrály za vaše mládí?
9. A jakou hudbu jste poslouchali?
10. Pamatujete si nějaký film, který se vám hodně líbil?
11. O čem byl?
12. Znáte nějaké české filmy?

K. KONÍČKY, VOLNÝ ČAS

1. Máte nějaké záliby nebo koníčky? Jaké?
2. Jak jste se k tomu dostal/a?
3. A jak často si na to najdete čas?
4. Máte rád/a čtení? Čtete někdy česky? Vlastníte nějaké české knihy? Čtete něco dalšího česky – noviny, časopisy apod.?
5. Chodíte často na výlety do okolí?
6. Žijí tady v okolí nebezpečná zvířata? Medvědi, vlci?
7. Potkal/a jste někdy medvěda či vlka? Bál/a jste se?
8. Konají se tu nějaké poutě nebo průvody?
9. Jak se tu slaví Vánoce?
10. Jak se tu slaví Velikonoce?

L. NAROZENINY

1. Jak máte ve zvyku slavit narozeniny?
2. Sjedě se celá rodina?
3. A na jakou oslavu vzpomínáte nejraději?
4. Překvapili vás někdy vaši přátelé, když jste měl/a narozeniny? Čím přesně?
5. Zapomněl někdy někdo na to, že máte narozeniny?
6. Slaví narozeniny lidé ve vesnici/městečku společně?

M. CESTOVÁNÍ

1. Máte rád/a cestování?
2. Byl/a jste někdy v Česku? Kolikrát a kde?
3. Kde jste byl/a ještě kromě Česka?
4. Jak často jste měl/a příležitost jet někam pryč?
5. Co nejtípnějšího se vám stalo, když jste cestoval/a?

N. MANŽELSTVÍ, PARTNERSTVÍ

1. Jak jste potkal/a svého manžela/přítele / svou manželku/přítelkyni?
2. Kdy jste se rozhodli, že se vezmete?
3. Jak proběhla žádost o ruku?
4. Pamatujete si, co říkal / jak jste reagovala?
5. Jaká byla vaše svatba? Stalo se něco zvláštního nebo vtipného?
6. Schvalovali vaši svatbu vaši rodiče?
7. Když jste se vzali, bydleli jste sami, anebo u některých rodičů?

O. JAZYK

1. Jak vám byla čeština předávána?
2. Měli jste někdy hodiny/lekce češtiny? Ve škole, nebo i jinde (v církvi, doma, u známých)?
3. Je podle vás místní čeština nějak odlišná od toho, jak se mluví v Česku?
4. V čem se to projevuje?
5. Myslíte, že se místní čeština v posledních desetiletích hodně změnila? V čem?
6. Mluví/mluvili vaši prarodiče česky lépe než vy?
7. Nakolik podle vás umí česky vaše děti?
8. Chápete češtinu jako svůj mateřský jazyk?
9. Umí tady podle vás všichni Češi stejně dobře česky?
10. Nakolik je podle vás důležité, aby se tu děti učily česky?
11. Je podle vás čeština pěkná?
12. Jaké jsou podle vás důvody pro to uchovávat si češtinu?
13. Jaké jsou podle vás důvody mluvit spíš polsky?

Příloha 4.

Vzor doplňkového formuláře

Průvodní formulář k nahrávání v tradičních společenstvích

Nahrávající si s sebou vezme dostatečné množství formulářů. Formuláře vyplňuje nepozorovaně, v žádném případě ne před samotným nahrávaným. Ideálně využívá údaje z nahrávek, další údaje lze doplnit.

Nejprve uvede jméno mluvčího, poté orientační věk (není-li znám přesný), poté výzkumné místo a vzdělání mluvčího (orientační, uvést ale, zda bylo realizováno v češtině; lze rozvést). Následně zaškrtně podle svého odhadu jeden stupeň na škálách schopnosti rozumět češtině a schopnosti mluvit v češtině.

Do tabulky A u příslušného rodinného příslušníka uvede jméno, mateřský jazyk (v případě dvou jazyků uvede oba), etnicitu (Čech vs. ...), frekvenci kontaktu (jak často se nahrávaný mluvčí s tímto rodinným příslušníkem setkává či (v případě úmrtí) setkával), jazyk(y) kontaktu (jakým jazykem či jakými jazyky spolu hovoří). Prázdné řádky lze použít pro další důležité rodinné příslušníky (podle zvážení nahrávajícího). Pokud nějaká položka v tabulce A není pro mluvčího platná (například nemá švagra), pak do kolonky jméno uvést NA a zbytek proškrtnout.

V tabulce B se pracuje s generacemi **etnických Čechů** v daném společenství. Jde o to, jak často je nahrávaný mluvčí v kontaktu se stávajícími generacemi a jaký jazyk či jaké jazyky používá při kontaktu s těmito mluvčími. Pozor, nejde o rodinné příslušníky, ale o mluvčí mimo danou rodinu. Pokud by se snad mluvčí nestýkal s etnickými Čechy či Češkami v jedné z generací, pak do kolonky frekvence kontaktu napsat NA a kolonku jazyků proškrtnout.

Obecným cílem je zjistit maximum. To může být v terénu různě komplikováno. V případě různých nesnází je třeba soustředit se na nejbližší příbuzenstvo a na tabulku B.

Jméno:

Věk (stačí orientačně):

Místo:

Vzdělání:

Schopnost rozumět češtině: velmi špatná – spíše špatná – jakžtakž – spíše dobrá – velmi dobrá

Schopnost mluvit v češtině: velmi špatná – spíše špatná – jakžtakž – spíše dobrá – velmi dobrá

TABULKA A	jméno	mateřský jazyk	etnicita	frekvence kontaktu	jazyk(y) kontaktu
dědeček					
babička					
otec					
matka					
sourozenec 1					
sourozenec 2					

sourozenec 3					
dítě 1					
dítě 2					
dítě 3					
tchyně					
tchán					
strýc 1					
strýc 2					
teta 1					
teta 2					
bratranec 1					
bratranec 2					
sestřenice 1					
sestřenice 2					
neteř 1					
neteř 2					
synovec 1					
synovec 2					
švagr 1					
švagr 2					
švagrová 1					
švagrová 2					

TABULKA B	frekvence kontaktu	jazyk(y) kontaktu
Nejstarší generace – ženy		
Nejstarší generace – muži		
Střední generace – ženy		
Střední generace – muži		
Nejmladší generace – ženy		
Nejmladší generace – muži		

Příloha 5.

Fotografie husineckého stavení

Obrázek 1: Průčelí husineckého statku s průduchy ve tvaru kalichu a kříže.